KÖNYVTÁRI FIGYELŐ

1979 | 1

ORSZÁGOS KÖNYVTÁRÜGYI
ÉS DOKUMENTÁCIÓS TANÁCS
KÖNYVTÁRTUDOMÁNYI
ÉS MÓDSZERTANI KÖZPONT

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

KÖNYVTÁRI FIGYELŐ

Az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ folyóirata

Szerkesztő bizottság:

Arató Ferenc, Balázs Sándor, Földi Tamás, Gál Andorné, Gálné Ballagi Ágnes, Héberger Károly, Horváth Tibor, Kováts Zoltán, Kövendi Dénes, Mohor Jenő, Rózsa György, Ruzsás Lajosné, Takács Miklós, Vályi Gábor, Zircz Péter,

Szerkesztők: Bárdosi Mária
Gerő Zsoltné

Szerkesztőség:
1827 Budapest VIII., Múzeum u. 3.
Telefon: 134–000/272 m.

Megjelenik kéthavonként
Példányszám: 1000
Egyes szám ára: 20,– Ft.
Évi előfizetési díj: 120,– Ft.

Előfizethető:
Népművelési Propaganda Iroda
1442 Budapest 70. Pf. 85.
Csekkszámlaszám: 232–90171–0416

Kiadja a Népművelési Propaganda Iroda
Felelős kiadó: Nemes Iván igazgató
Készült az NPI nyomdájában
Felelős vezető: Vymeták Ferenc
7101 – 79

ISSN 0023–3773
Index: 26 408

25. ÉVFOLYAM
1979. 1. SZÁM

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

TARTALOM

FUTALA Tibor
A huszonötödik évfolyam elé 5
SALLAI István 1911–1979 9
CSŰRY István
Olvasók és könyvtárosok katalógushasználati szokásairól. Adatok és módszerek a könyvtári döntéselőkészítés tapasztalati megalapozásához 13
FÜGEDI Péterné
Válasz Csűry Istvánnak 25
VAJDA Erik
A bibliográfiai-katalogizálási szabványok megváltoztatásának jogosultsága és elvei. Gondolatok Csűry István cikke ürügyén 30
KAMARÁS István
A párbeszéd esélyei. Egy nemzetközi összehasonlító olvasásszociológiai kutatás eredményei 41

Hazai körkép

GROFCSIK Gusztávné – VÖRÖS Györgyné
A kötelespéldányok új elosztási rendjének tapasztalatai az AGROINFORMBAN és a mezőgazdasági hálózatban 53

Kitekintés

RÓZSA György
Japán tudományos könyvtárak és környezetük 60
A szakirodalmi információ automatizálása Japánban (töm.: SÁRDY Péter) 67
KERTÉSZ Gyula
Olvasószolgálati módszertani szeminárium az Össz-szövetségi Állami Idegen Nyelvű Könyvtárban 69
KOVAL', L. M.
A Lenin Könyvtár és az új szovjet alkotmány (töm.: FUTALA Tibor) 73
SALLAI István
Könyvtárépítési gondok az Egyesült Államokban 75

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

HARJANNE, K. – PIISPANEN, R. – SUURLA, M.
Zenei könyvtárak (részlegek) tervezési és berendezési elvei Finnországban (töm.: Sz. NAGY Lajos) 79
PREISSLER, I.
A művészeti gyűjtemények munkájához (töm.: CAVALLONI Gyöngyi) 82
KRALEVSKA, S. – STANEV, T. – TODOROV, R.
Preprintek – avagy a gyors és célirányos információterjesztés megvalósításának eszközei 86

Szemle

WELCH, T. Ç.: Könyvtár- és tájékoztatásügy Japánban (ism.: BALÁZS Sándor) 89
HILL, D.: Képgyűjtemény az amerikai iskolai könyvtárakban (ism.: KISS Edit) 92
MOGHDAM, D.: Számítógépek az újságkiadásban (ism.: DIENES Gedeonné) 96
Contents 98
Inhalt 103
Содержание 108

E számunk munkatársai: BALÁZS Sándor (OMKDK), CAVALLONI Gyöngyi (KMK), CSŰRY István (KLTEK, Debrecen), DIENES Gedeonné (OGYK), FEJES István (Földmérési Intézet), FUTALA Tibor (KM), FÜGEDI Péterné (OSZK), GROFCSIK Gusztávné (AGROINFORM), KAMARÁS István (KMK), KERTÉSZ Gyula (Állami Gorkij Könyvtár), KISS Edit (KMK), KOVAL', L. M. (Lenin Könyvtár, Moszkva), RÓZSA György (MTAK), SALLAI István (KMK), SÁRDY Péter (KM), SZ. NAGY Lajos (KMK), VAJDA Erik (OMKDK), VÖRÖS Györgyné (AGROINFORM).

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A HUSZONÖTÖDIK ÉVFOLYAM ELÉ

Jó egészséget, Könyvtári Figyelő! Legszívesebben így – mondjuk Gulyás Pál vagy Jiří Wolker tárgyakkal-dolgokkal oly természetesen elbeszélgető költői gyakorlatát kölcsön kérve – személyként köszönteném a jubilánst, hiszen pályafutása – akárcsak némely emberé – bizony küzdelmes volt: gyakori gonddal, többszöri megtorpanással és esetenkénti jellegváltással teletűzdelt. Ám ennek ellenére – tűnődve évfolyamainak mind korszerűbbé fejlődő belbecsén és fokozatosan elegánsabbá váló külcsínén, illetve mai teljesen határozott és értékes karaktere fölött – elsődlegesen mégis csak a következőket kell róla – szinte felkiáltásszerűen – leszögeznem: a hazai szocialista könyvtár- és tájékoztatásügy mekkora szellemi és anyagi fellendülését tükrözi a lap!

Persze: ez a tükrözés nem ment önmagától. Hogy hűvé és soron következő szakmai céljainkat is hűen felvázolóvá-megértetővé sikeredhetett, az volt (ráadásul: hosszú ideig a lapon fel sem tüntetett) és a jelenlegi szerkesztőinek-munkatársainak intellektuális és szervező érdeme. Köszönet jár érte nekik, amit az időközben eltávozottak, tehát: BARABÁSI Rezső, KOVÁCS Máté, SEBESTYÉN Géza, B. NAGY Ernő és KISS István esetében a tiszteletteljes megemlékezéssel is ki kell egészítenünk.

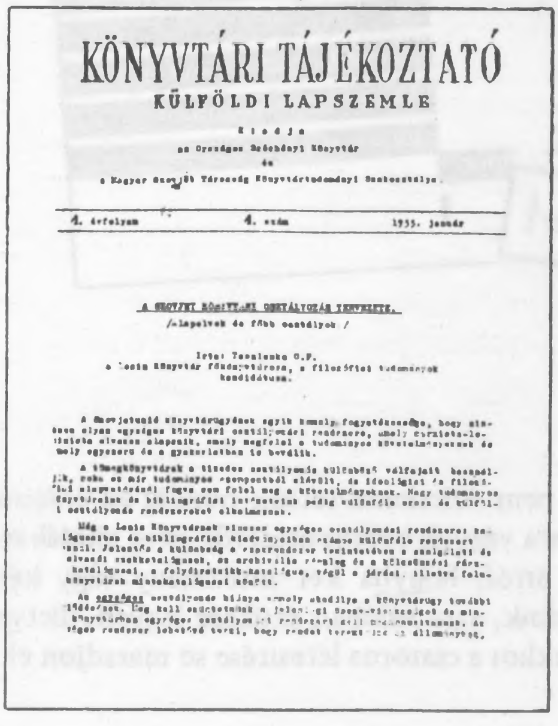

KÖNYVTÁRI TÁJÉKOZTATÓ

KÜLFÖLDI LAPSZEMLE

Kiadja

az Országos Széchényi Könyvtár

és

a Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága Társadalomtudományi Intézetének Könyvtára

4. évfolyam 4. szám 1955. január

A SZOVJET KÖNYVTÁRÜGYI ORGANIZÁCIÓ TENDENCIÁI

/Alapelvek és főbb centralizmus/

Irta: Tavalenko O.P.

a Lenin Könyvtár főigazgatóhelyettese, a filozófiai tudományok kandidátusa.

Az információ-robbanás nyilvánvalóan Magyarországot sem kerülte, kerüli el. Ha nem akarjuk – és nem akarjuk –, hogy egyre mélyülő információs válság legyen belőle, nagyon éberen és tudatosan kell tevékenykednünk. Mégpedig függetlenül attól, hogy közművelődési könyvtár vagy tájékoztatási központ, kicsiny vagy nagy intézmény, hagyományos módszerű vagy automatizált szolgálati pont adatott-e munkahelyünkül. Az éber és tudatos munkának viszont az a múlhatatlan előfeltétele, hogy szakterületünk valamennyi bel- és külföldi részletét, ha úgy tetszik, tartományát, e tartományok összes fejlődési – software és hardware – mozgását tüzetes és folyamatos figyelemmel kísérjük, hogy érdemi együttműködést bontakoztassunk ki a különféle tartományok között.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

E tekintetben mindenkor szakmánk művelőinek, a könyvtárosoknak és a szaktájékoztatóknak kell eljátszaniuk a vezető szerepeket. A várható jövőbeli szabályozások és fejlesztések elsősorban az ő valóságismeretüktől és helyzetértékelésüktől, az ő döntéselőkészítő javaslataik alkalmasságától és irányultságától függenek. Ha ők egyszer – szakmájuk társadalmi rendeltetésének és belső fejlődési dinamikájának törvényszerűségeire alapozva – zászlajukra az érdemi kooperáció jegyében álló előrehaladást tűzik, nincs az az esetlegesen szűkmarkú vagy autark gondolkozású fenntartói-felügyeleti magatartás, amely hosszú ideig akadályozhatná e korparancs realizálását, illetve a realizáláshoz szükséges feltételek megteremtését.

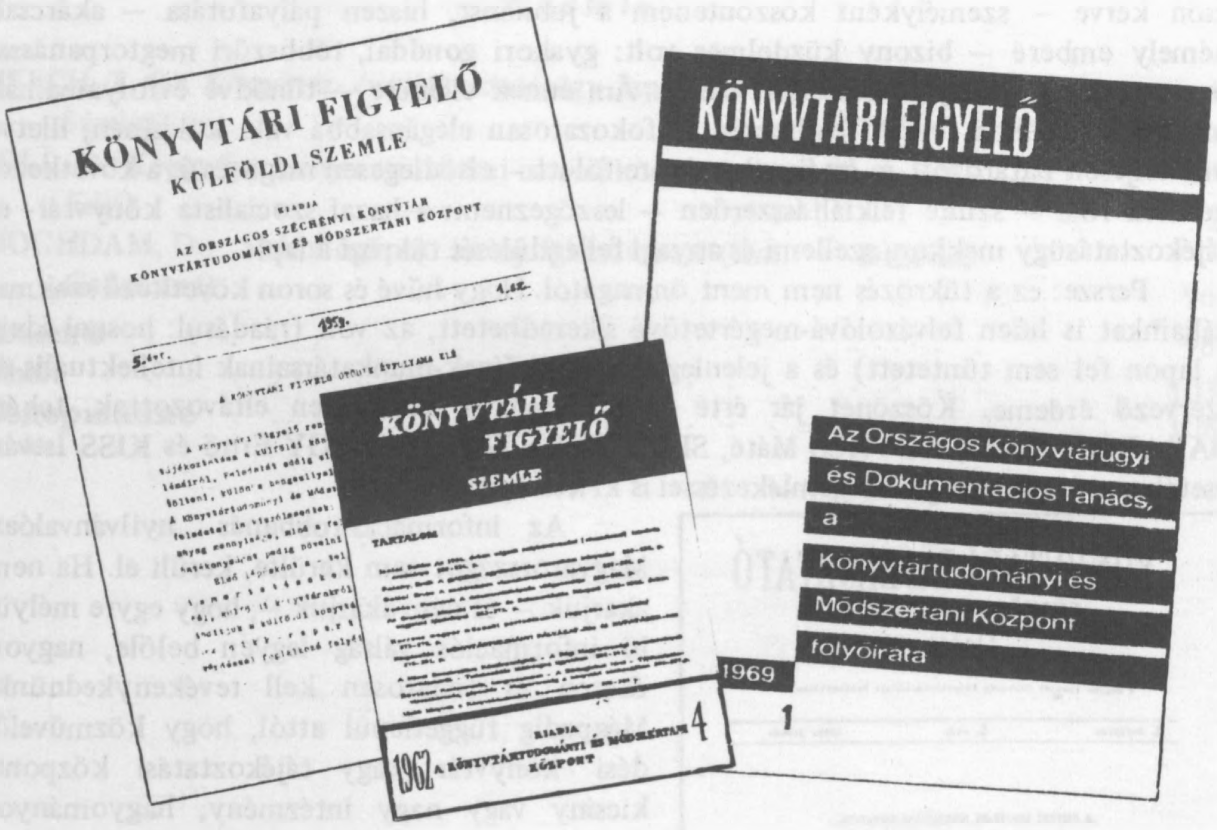

Az együttműködés, a kooperáció szó elé nem véletlenül tettük mindig az érdemi jelzőt. Itt ui. nem hitbuzgalomról, nem voluntarista vágyak beteljesítéséről, nem általában és elvileg lehetséges esetekről van szó, hanem arról, hogyha két intézmény vagy két alrendszer közé együttműködési csatornát tervezünk, arra valóban szükség legyen, illetve ha ennek szükségessége felől megbizonyosodunk, akkor a csatorna létesítése se maradjon el.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Ahhoz, hogy a Könyvtári Figyelő következő negyed századában, amely már a sok prognózis határaként szereplő 2000. év mögött és egy fejlett szocialista társadalomban ér majd véget, a fenti célokat híven szolgálja, pályamódosítást nem kell végeznie, mivel azonos célok megvalósításán dolgozott eddig is. Amit elvárunk tőle: összhangban a közlendő tartalmak és a majdani befogadók szükségleteinek fejlődésével, folyamatosan tökéletesítse – mélyítse el, gyorsítsa és tágítsa – közvetítő és szervező munkáját, módszereit. Jó egészséget, Könyvtári Figyelő!

FUTALA Tibor

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

ZENTRALINSTITU

Mély megrendüléssel értesültünk Sallai István, sokunk barátja és mindnyájunk nagyrabecsült kollégája, a magyar könyvtárügy kiváló és áldozatkész munkásának haláláról. Az OMKDK dolgozói, társadalmi szervei és a magam nevében legfejezem ki. Sallai István emlékét ,tt - mi is megőrizzük.

meely megrendueleessel ees fajdalommal
osztozunk a magyar koenyvtaarosok gyaaszaa-
ban keerem tolmaacsolja reeszveetuenket
sallai istvaan csaladjaanak a
debreceni vaarosi koenyvtaar dolgozoi

/Dr. Lázár Péter/

...der Entwicklung des ungarischen Heimat überhaupt haben tief beeindruckt. In seiner Jahrzehnte ist er nicht nur ein hervorragender Th Bibliothekswesens geworden, sondern die Bibliotheksarbeit vieler sozialistisch

Wir gedenken seiner als eines aufrechte Auftrag der Bibliotheken verpflichteten Berufskolle

Sall i István elhunyta alkalmából fogadják Magam és az Akadémiai Könyvtár munkatársai mély részvétét.

(Rózsa György)

meely megrendueleessel eertesueltuenk sallai istvaannak a magyar koenyvtaar kiemelkedoe egyeniseegeenek elhunytaaról a szot kulturaalis agitaacios ees propaganda osztaalya neveeben ceszinte reeszveetemet fejezem ki az orszaagos szeechenyi koenyvtaar dolgozoinak valamint sallai istvaan hozzaatartozoinak

simo tibor osztaalyvezetoe

Berlin, 26. Januar 1979

Gotthard Rückl

s pocitom hlbok...
správu o ...

a reegi baraat ees harcostaars sallai istvaan halaala alkalmaabol fogadjaak oeszinte reeszveetemet

horvaath geeza megyei koenyvtaar tatabaanya

Szakmai müveltsége, s ...
emberssége egyaránt példakép...
ra. Szerencsének tartjuk m... ...ben dolgozhattunk a pályán és harcc... ...ettünk.

Emlékét szeretettel és tisztelettel fogjuk megőrizni.

Közeli munkatársai és Családja gyászában őszinte részvéttel osztozunk.

A Berzsenyi Dániel Megyei Könyvtár kollektivája és a Vas megyei hálózat munkatársai nevében:

Takács Miklós
könyvtárigazgató

...eminároch, ...nihovníctva vo

...iom stráca priate... ...ská knihovníci ...ády ochotného ...ť a potešiť.

priatelia, ...adlho zapísané ...íme v plnej mie... ...tupráce, ktorú

sallai istvaan emleekeet tisztelettel megoerizzuek emberi ees szakmai magatartaasaat koevetendoe peeldakeent aallitjuk a leendoe koenyvtaarosok elee

szombathelyi tanaarkeepzoe foeiskola koenyvtaari tanszeeke

Pracovníci Oddelenia teórie, výskumu a metodiky Matice slovenskej

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

SALLAI ISTVÁN

1911–1979

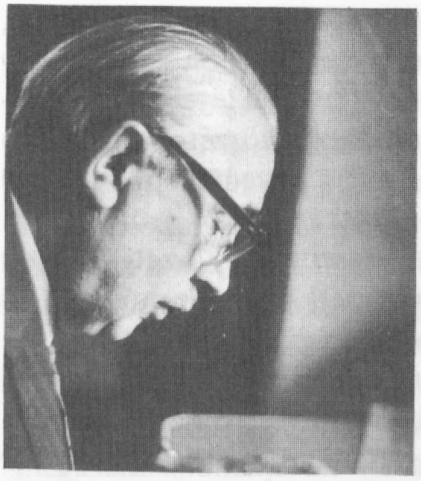

Rendhagyó módon alakult az élete.

Harmincnyolc esztendős koráig fogalma se volt a modern könyvtárról, sőt – ahogy maga is nevetve mondogatta –, még egy „igazi", nagyobb könyvtárat se látott belülről. És mégis ő lett a magyar közművelődési könyvtárügy létrehívója, haláláig atyamestere.

Ilyen ívű pályát még olyan forradalmas években is ritkán futnak be, mint amilyen a mi felszabadulással kezdődő korszakunk volt.

Baján született 1911-ben, apja kovács volt. Sose beszélt róla, hányan is voltak testvérek, csak azt tudjuk, hogy őt már egyedül az édesanyja nevelte, istápolta, taníttatta. A tehetséges, de szegény fiúk akkoriban lehetséges két útja közül – pap vagy tanító – az utóbbit választotta. Ideiglenes tanítóként előbb Vaskúton, majd Baján oktatott. 1933-ban került a kisszállási uradalom elemi iskolájába, ahol egyedül oktatta a cselédgyerekeknek mind a hat osztályát. De nemcsak a kicsiket, hanem a szüleiket is maga köré gyűjtötte, tudatos népművelő, fejtágító tevékenysége innentől datálható. És művelte önmagát is. Olvasott és tanult. Könyvtár és tanító nélkül, de olyan szorgalommal és olyan szerencsés kézzel válogatva a könyvek között, hogy megalapozott és szinte univerzális tudásra tett szert: otthonos volt a természettudományokban, kitűnően ismerte a világirodalmat, a zenét, a társadalomtudományok eredményeit, a képzőművészetek alkotásait, a politikai eseményeket, beleértve a frissen született államok földrajzi fekvését is. Nyelveket is tanult. A gyermekkorban megismert bajai svábot és bunyevácot olvasással, önképzéssel német és „szláv" nyelvtudássá fejlesztette, az angolból szaktanítói képesítést szerzett. Mintha csak tudatosan készült volna sorsának nagy és hirtelen fordulójára.

Mert amilyen fordulat a falusi tanító életében 1949-ben bekövetkezett, az még abban a sodró, forrongó korszakban is ritkaságszámba ment. Sallai István kiválasztatott a magyar könyvtárügynek és a magyar könyvtárügy Sallai Istvánnak.

A dátumok jellemzik legjobban az életút változásának felgyorsult ütemét. 1949-ben előbb egy bajai általános iskola igazgatóhelyettesévé nevezik ki, majd szeptember 5-én áthelyezik a Népművelési Minisztérium Könyvtárosztályára. Alig két hónap múlva megbízzák a Népkönyvtári Központ, s ami ugyanazt jelenti, a közművelődési (népkönyvtári) hálózat megszervezésével.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Hogyan birkózott meg ezzel a hatalmas feladattal egy, a fővárosban alighogy megmelegedett, a szakterülettel éppen csak ismerkedő ember? Mindig is hangoztatta, ha megkérdezték, nyilatkozta, hogy szerencséje volt. Elbeszélése szerint új hivatalában egy asztalfiókban, puszta véletlenségből rábukkant Sebestyén Gézának a körzeti könyvtárak szervezésével foglalkozó, a hálózati rendszert részletesen kifejtő tanulmányaira. Ez így persze túlságosan egyszerűsített történet. Először is kutatni kellett, ki kellett fürkészni az elődök elgondolásait, s ha már rábukkant, dönteni kellett, hogy elfogadja-e a koncepciót, vagy sem. Hány meg hány új vezető talált akkoriban és azóta is elődje asztalfiókhában kész, átgondolt tervezetet, amelyet presztizs-okokból is a papírkosárba dobott? Sallai István, a kívülről jött, a kívülálló nem így tett. Gondosan tanulmányozta Sebestyén Géza tervezetét és letette mellette a voksot. Ez a döntése abban az időben bátorságra vallott, márcsak azért is, mert nem volt szokásos. Igy hát a magyar közművelődési könyvtárügy óriási szerencséjére a Népkönyvtári Központ nem egymástól függetlenül létező népkönyvtárakat, hanem összefüggő, egy-egy központi könyvtárra támaszkodó körzetesített könyvtárak rendszerét valósította meg. A Közép- és Kelet-Európában egyedülálló szervezési szisztéma szerint a községek könyvtárai nemcsak a kis közösség szűkös erőforrásaira támaszkodhattak, hanem potenciálisan a több járásnyi területet átfogó körzeti rendszer teljes könyvanyagával is rendelkezhettek, igénybe vehették a körzeti könyvtár módszertani segítségét, s rajtuk keresztül a párhuzamosan kiépülő központi szolgáltatásokat.

A fejlődés elképesztő ütemű volt. Az 1949. december 28-án megnyílt Könyvtárügyi Kiállítás katalógusa büszkén hirdeti, hogy „A Népkönyvtári Központ 10 körzeti könyvtárat létesített a magyar vidék különféle pontjain, melyekhez több mint 400 alapkönyvtár tartozik". A következő években az egész országra kiterjedő hálózat alakult ki. A körzeti könyvtárak szolgáltatásaira épülő ellátási rendszerek kitűnően működtek, s 1952-ben már a háromezredik falusi könyvtár nyílt meg Széphalmon. Mindez elsősorban Sallai Istvánnak és a Népkönyvtári Központ nem nagy létszámú, de eredményesen dolgozó kollektivájának volt köszönhető. A nem egészen három esztendő munkájának betetőzéseképpen a körzeti és a városi könyvtárak egybeolvasztásával megalakultak a megyei és járási könyvtárak, kiépültek a tanácsi közművelődési könyvtári hálózatok. A Magyar Könyvtárosok 1952-es I. Országos Konferenciáján Sallai István ismertette az eredményeket, az akkori ujjongó hangnemtől eltérően higgadtan, elemzően, de mégis jogos büszkeséggel. Ezzel befejeződött a közművelődési könyvtárügy mennyiségi fejlesztésének első üteme. Új, nehezebb feladatok megoldása várt a „kapitányra", a magyar könyvtárakat európai színvonalra kellett emelni. 1952-ben új feladatot kapott. A Nemzeti Könyvtár újonnan szervezett módszertani osztályának élére került. A hálózat működött, de a könyvtárosok képzetlenek voltak. A továbblépés elsődleges feltétele a szakma alapelemeinek megtanítása volt. Hát jött újra a „kívülről jött", hogy elvégezze az új magyar könyvtárügy második nagy munkáját. Szinte egyszerre tanult és tanított. Csodálatos érzékkel mindig a legjobb mestereket választotta, s kifogyhatatlan volt a kérdezésben. Aztán mindazt, amit összeszedett, közérthetően, egyszerűen adta tovább, s minden alkalommal valami pluszt, valami igazán „sallait" tett hozzá, amitől megvilágosodtak a fejek. Ki tudná összeszámlálni, hány meg hány előadást tartott szerte az országban? S a módszertani levelei, a könyvei! A szocialista könyvtárügy első nemzedéke a Gerő Gyulával 1953-ban készített „A könyvtári munka albumá"-ból

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

és a később „kis Sallainak" nevezett tankönyvből tanulta a mesterséget. Aztán 1956-ban Sebestyén Gézával együtt megalkotta „A könyvtáros kézikönyve" című alapvető művet, amely tankönyvül, állandó hivatkozási alapul, szinte könyvtárosi törvénykönyvül szolgált, és sok vonatkozásban szolgál ma is. A szerzőpáros nagyszerűen kiegészítette egymást. Sebestyén Géza képviselte a megalapozott, mély elméleti tudást, Sallai István pedig a gyakorlatot, a felserdülőben levő magyar könyvtárügy szükségleteit. Ikercsillagok voltak ők a magyar kultúra egén. Mindig, s mindenkor igaz érvekkel védték meg egymást, ha igaztalanul elmarasztaló kritika akarta besározni a másikat. Nagyon sok könyvtáros azt is hitte, hogy egy emberről, Sallai Sebestyénről van szó. Nekik volt igazuk.

A vidéki tanító hét kemény esztendő alatt könyvtáros szaktekintéllyé vált. Nyitott ember volt, aki minden új és jó gondolatot befogadott. Hol kivételes intuiciója, hol hallatlanul logikus gondolkodása segítette újra és újra a fősodrásba. Igy volt ez 1957 cseppfolyós időszakában is, mikor a szabadpolcos könyvtári rendszerről személyes tapasztalatok alapján beszámoló Rácz Aranka pártjára állt. Ma már alig hihető (pedig írásbeli nyomai vannak), hogy milyen küzdelmet kellett vívnia a nem mindig lovagias eszközökkel hadakozó, ideológiai tekintélyre hivatkozó maradiak ellen. S ez a nem tulságosan bátor ember megvívta a harcot, melyet a Vargha Balázzsal közösen írt „A szabadpolcos közművelődési könyvtár" című munka végleg eldöntött.

De továbbra sem ült a babérjain. Érzékeny szeizmográfként reagált a magyar könyvtárügy problémáira. S nemcsak a befogadásban volt különleges, hanem a válaszadásban is. 1968 tavaszán az OKDT békéscsabai konferenciájára húsz példányos sokszorosításban megjelent munkájában („Közművelődési könyvtárügyünk fejlődési iránya") megvonta a magyar közművelődési könyvtárügy felszabadulás utáni fejlődésének mérlegét és megjelölte a követendő utat, amelynek lényege az volt, hogy a könyvtár alapvető feladata az információ szétsugárzása. „Apage, Satanas" – kiáltotta néhány felbíztatott kritikus. És valóban fejét akarták venni. S ő, maga mögött érezve a progresszív könyvtárosok nem is néma táborát, újra csak diadalra vitte az ügyet. A „könyvtári irányelvek" és a III. Könyvtáros Konferencia közművelődési határozatai, az új könyvtári törvény vonatkozó szakaszai a Sallai-féle alapozásra épültek.

S aztán tudott mégegyszer, sajnos utoljára, megújulni. Amikor végre elérkezett a közművelődési, majd az utolsó években az egyetemi és főiskolai könyvtárépítések időszaka, kitanulta a könyvtárépítészetet. Remek érzékkel most is a legjobb forrásból merített, most is az előremutatót plántálta a fogékony vagy kemény koponyákba, a meggyőzés taktikájából is példát mutatva tanítványainak.

Kívülállóként került a szakmába, s élete végéig jó értelemben vett kívülálló maradt, aki képes volt a napi rutin fásultságától mentesen, de azért teljes szakmai fegyverzetben megítélni, mit, mikor, hogyan kell tenni. Végtelen türelme volt a tanuláshoz és a tanításhoz. Ha már semmiképpen nem boldogult, akkor egy-egy pompásan odaillő, s többnyire önirónikus bajai vagy kisszállási anekdotával igazított el a szakma és a világ rejtelmeiben.

* * *

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Az idén áprilisban ünnepli a magyar könyvtárügy a tanácsi közművelődési könyvtári hálózatok indításának 30. évfordulóját. Van okunk az ünneplésre, kibírjuk az összehasonlítást a legtöbb ország közművelődési könyvtárügyével. Sajnos, aki a legtöbbet tette azért, hogy ez a jubileum az örömteli számvetés jegyében teljen, nem érte meg a nagy ünnepet. Most, mikor végiggondoljuk áldozatos és szépívű életét, tudatunkba kell vésni, s a jövő könyvtáros nemzedékének is tanuságot kell tenni arról, hogy Sallai István nemcsak kiváló szaktudós volt, hanem tiszta, bölcs és becsületes ember is, aki sosem találta terhesnek a jó ügy, s a szeretett emberek szolgálatát.

BERECZKY László

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

OLVASÓK ÉS KÖNYVTÁROSOK KATALÓGUSHASZNÁLATI SZOKÁSAIRÓL

Adatok és módszerek a könyvtári döntéselőkészítés tapasztalati megalapozásához

CSŰRY István

Előzmények

Nem én mondom, Melvil DEWEY mondja: „A cédulakatalógus a legrosszabb hely a változtatásokra, mert az új műveknek különöbző helyekre való szabálytalan szétszórását eredményezi, szétrombolja a következetességet és összhangot, és kedvezőtlen tükörképet ad azok alkalmasságáról, akik a munkát végezték... Az a könyvtáros, aki eléggé becsben tartja katalógusát, nem fog hozzájárulni a szabályok folytonos változtatásához, még akkor sem, ha aggályosan törekszik az ALA bizottságokkal, könyvtárosképző intézetekkel és a nyomtatott cédulaszolgáltatás gyakorlatával fenntartandó összhang ápolására... Egyetlen változtatást sem szabad annak nyilvánvaló bizonyossága nélkül végrehajtani, hogy a változás nemcsak hogy javít, de elég nagy mértékű javítást ígér ahhoz, hogy indokolja a költséget s az elkerülhetetlen zavart, amely belőle származik... Az amerikai tendencia, hogy állítólagos tökéletesítések után futunk, különösen veszélyes a mi katalogizáló világunkban."

Az amerikai fogantatású párizsi alapelvek amerikai ellenzői próbálták a nagy könyvtárférfiú emez 1902-ben fogant intelmét bevetni az ALA rules for descriptive cataloging éppen esedékes reformja elleni tiltakozásul 1964-ben. (Library Journal, 89.vol. 2296.p.) De ki lehet próféta saját hazájában? Mint 1902-től (sőt CUTTER 1876-os „First principles"-étől) 1964-ig, a katalogizálás útja Amerikában mindmáig (s ki tudja, még meddig) a címleírási szabályok permanens revíziójának és reformjának csatamezőin vezet keresztül. Mint A könyvtári címleírás és a testületi szerző c. dolgozatában DOMANOVSZKY Ákos kifejti, ez nem kis részben annak következménye, hogy az amerikai katalogizálási szabályok JEWETT 1852-es szabályzata óta az új meg új rendezés igényével, mégis megoldatlanul hurcolják magukkal a testületi szerző konstrukciójából szükségszerűen eredő problémákat. Bonyolítja a helyzetet, hogy az eredetileg az USA (közelebbről a Library of Congress) által kezdeményezett és kierőszakolt nemzetközi szabványok némi fáziskéséssel bumerángként repülnek vissza az időközben már a revízió revízióját revideáló ALA és LC szervekhez, s további tényezői lesznek a folytonos változtatás nyomán elmélyülő katalogizálási válságnak.

Nem én panaszkodom, hanem az amerikai Doralyn J. HICKEY az ISBD okozta „sokk" és „riadalom", az IFLA, FID, UNESCO „csaknem teljesen totalitárius eljárásmódja" miatt, s ő követeli, hogy a szabványok elfogadása a jövőben ne zárulhasson le a senkinek sem felelős szakértői testületek állásfoglalásával, hanem demokratikus és hiva-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

talos úton történjék. (Library Trends, 25.vol. 1977. 576, 578, 581.p.) A brit columbiai Ronald HAGLER a könyvtári intézmények és rendszerek vezetőit, továbbá a katalogizálás gyakorló szakembereit nevezi meg, mint akiknek tudta és egyetértése nélkül a szabványosítás érdemi eredményt nem hozhat. (Library Trends, 25.vol. 1977. 614.p.). Mindketten hiányolják az új megoldásoknak az összes vonatkozások tudományos tanulmányozásával történő megalapozását.

Egy ideig úgy tűnt, hogy az ISBD adaptálására törekedve mi is a nemzetközi szervek nyomdokába lépünk, legalábbis ami a tudományos előmunkálatok mellőzését, a szabványosítási eljárás abszolutizmusát s a gyakorlati végrehajtásért felelős vezetők és katalogizálók meg nem kérdezését illeti. Mert hiszen DOMANOVSZKYNAK a Párizsi alapelveket kritikailag, a kooperációs készség kinyilvánítása mellett egyéni fenntartásait hangsúlyozva ismertető beszámolója (Bp. 1962.) óta sem a témakör tudományos tanulmányozására, megvitatására, sem a felelős tényezők (nagyobb könyvtárak és hálózatok vezetői) állásfoglalásának kikérésére nem került sor. (Zárójelben: Az MSZ 3424 tervezetének 1977. évi megbeszéléssorozata még formálisan sem tekinthető vitának, vagy hozzájárulás kikérésének. Már a tervezethez csatolt körlevél nyiltan leszögezte, hogy annak lényeges tartalma nem módosítható, következésképp a megtárgyaláson csak a részleteket – így a példák helyességét, a szöveg pontosságát stb. – érintő hozzászólásoknak adhattak helyt. Hogy miért? Most fogódzkodjék meg, aki az USA, NSZK, stb. szaksajtójában találkozott az új szabvány bevezetését, a belőle adódó nehézségek lekűzdését akár ha pozitív értelemben tárgyaló írásokkal: Nos, mert az ISBD „alapelvei beváltak" és mert „nincs mód arra, hogy eltérjünk a nemzetközi szabályzattól".) Ugyanaz a tabu jönne hát működésbe nálunk is, amellyel az amerikai expertek szokták leinteni a szakma okvetetlenkedőit? („A számítógép ezt és ezt követeli! A cédulaellátás rugalmas folytonossága ezt és ezt követeli!" stb.).

Ilyen előzmények ellenére ma kezdem remélni, hogy nem így van, vagy legalábbis nem így lesz. Optimista feltevésem FÜGEDI Péternének a Könyvtárosban megjelent kitűnő írásából indul ki. (A címleírás új szabályozása 28.évf. 1978. 190–195.p.) Igaz, hogy az írás a tervezett ISBD adaptáció első darabját, a könyvekre vonatkozót már mint lezártat és hatályost említi. De a szabványosítás abszolutista módszerével való szakítás jeleként értékelem a cikk nyílt tárgyalásmódját, azt, hogy a meggyőzés és a tájékoztatás igényével viszi a témát a legszélesebb szakmai nyilvánosság elé, éspedig olyan fórumon, amely jó vitahagyományaival, a jövőtervezésben betöltött pozitív szerepével előmozdítja, hogy létrejöjjön és szintézishez vezessen a vonatkozó ismeretek koncentrációja, s az ellentétes nézetek összecsapása. Hadd hangsúlyozzam: nincs még késő. A kódreformokkal és a nemzetközi szabványrecepciókkal kapcsolatos amerikai nagy pör tanulságai alapján merem jósolni: a vihar akkor kerekedik, s a mélyreható ismeretek is akkor állnak majd csatasorba, amikor az új szabvány már kint van. Az intézményi kollektívák, vezetők ugyanis ekkor szembesülnek a végrehajtás szükségével, kezdik kutatni annak lehetőségeit, kritikailag összevetni a régit az újjal, új megoldásokat kezdeményezni, köztük a revideált szabvány revízióját. Feltevésem mögött tehát a nemzetközi könyvtári közélet és publicisztika masszív tényei sorakoznak, amelyeket egy jelenleg kéziratban levő dolgozatomban igyekeztem áttekinteni. Az áttekintés – mért titkolnám – történetiségében és ellentmon-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

dásosságában követi nyomon az új szabványok genezisét és fogadtatását. Innen adódott, hogy az értékelés lényeges pontokon ellentétes azzal, amely FÜGEDI Péternének egy másik (különben nagy információs értékű) beszámolójából kirajzolódik. (Könyvtári Figyelő, 24.évf. 1978. 117–125.p.) Ezt olvasva ugyanis a katalogizálás nemzetközi szabványosításának útja az 1935-ös IFLA konferenciától Párizson át a hazai fogadtatásig csupa diadalútnak és egymás-nyakábaborulásnak tűnik – az én dolgozatom viszont ugyanezen flottaparádé dühös hinterlandját fényszórózza.

Itt tehát csak FÜGEDI Péterné Könyvtáros-beli írásához kapcsolódom, amelyet vitaindítóként értékelek, s amelynek külön kiemelem azt az érdemét, hogy in nuce már az itt jelentkező problémák tudományos tanulmányozásához is hozzájárul egy alkalmas empírikus módszer felvillantásával. Néhány példát hoz fel arra, hogyan szórja szét a központi katalógusban a címanyagot a címleírói következetlenség, illetve a mindeddig használt szabvány által homályban hagyott pontokon az alternatívák jogosultsága. Valóban, a központi katalógus az irodalmi címadatoknak az a hatalmas gyűjtőmedencéje, amelynek elemzésével a leggazdagabb tapasztalati anyagon lehet tanulmányozni nemcsak a címleírás termékét – az irodalom rendszerezését, regisztrálását és visszakereshetővé tételét szolgáló rekordokat, azok típusait, problémáit, – hanem az azt létrehozó munkát, a jó és problematikus megoldásokat befolyásoló intézményi, személyi tényezőket, mégpedig a részrendszerek, intézményegyedek címleírási sajátosságait szemléltető mintákon. Ha azt akarjuk, hogy a bibliográfiai leírás, címfejadás elvi és formai szabályozása ne voluntarista módon, spekulatív elképzelésekből származtatva jöjjön létre, hanem a történetileg, társadalmilag formálódó anyagból, a valóságból kifejtve, a szerző által érintett metodikai ötletet ki kell fejleszteni és egy átfogó, rendszeres kutatás módszerének alapjává tenni.

Más kérdés, hogy a felhozott példák in concreto kettős értelemben is ellene fordulnak a szerző tézisének, amely szerint a bibliográfiai leírás új szabályozását már a negyedszázada keletkezett MSZ 3424-es szabvány fogyatékosságai is indokolják. Hiszen e különösebben jónak kiadásakor sem tartott régi szabvány (amely annak idején egy tökéletesebb címleírási szabályzatot szorított ki a gyakorlatból) nem egyéb, mint az 1949-es ALA cataloging rules némileg javított, rövidített magyar változata, mint ahogy az ISBD család is úgy fogható fel, mint a Library of Congress földjén szárba szökkent MARC formátum átültetése a címleírás nemzetközi szabványosításának talajára. És ha kiegészül a címfejszabvánnyal, az sem lesz egyéb a Párizsi alapelvek valamilyen revideált változatánál – vagyis lényegileg a Library of Congress LUBETZKYJÉNEK éppen a testületi szerzőt illetően az amerikai stílust tovább hurcoló Draft code-jánál. A régi elmarasztalása tehát több lényeges vonatkozásban az újat is éri.

A másik sajátosságuk e példáknak, hogy legalább oly mértékben illusztrálják a szabályokban rejlő buktatókat, mint a címfelvevő könyvtáros egyéni következetlenségét, botlásait, s a könyvkiadás címadási szokásainak minden szabályozást megcsúfoló szeszélyes változásait. Arra figyelmeztetnek tehát, hogy túl sokat semmiféle szabálymódosítástól nem várhatunk, hisz a két utóbbi hibaforrás minden szabályozást túlél.

Nem véletlenül alkalmazza tehát a központi katalógushoz beküldött címbejelentések elemzésének és tipizálásának módszerét éppen LUBETZKY Draft code-ja (a későbbi)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Párizsi alapelvek) bevezetése ellen irányuló és a címfelvételi eljárás nagyobb mérvű módosításának jogosultságát elvileg vitató cikkében Johannes L. DEWTON, a Library of Congress központi katalógus osztályának vezetőhelyettese. (Library Journal, 86.vol. 1961. 1719–1729.p.) DEWTON 19 műről 60 különböző rendszó alatt készült címbejelentést emelt ki az LC központi katalógusából, s a variánsokat, ill. az eltérések okait a következőképpen tipizálta:

– Iráshibák.
– Nyelvismeret fogyatékosságai.
– Katalogizálási szabályok meg nem értése, illetve elégtelen ismerete.
– Szándékos és következetes eltérés a katalogizálási szabálytól (pl. testületi szerző hellyel vagy anélkül).
– Szándékos eltérés a szabványos transzliterációtól.
– Testületi rendszó tagolása.
– A közönség sajátosságaival indokolt helyi szokások.
– A szabályozás hézagai.

DEWTON tehát úgy találja, hogy az eltérések többsége nem függ össze a szabályzattal, ami pedig összefügg, a variációs lehetőségeket nyitva hagyó szabályozásból ered. Ezért a meglévő szabályzat finomításában látja kiküszöbölésük helyes és szükséges módját.

Mint érdekességet említem, hogy a Library of Congress embereként mit vet szemére DEWTON a másik (ekkor már ugyan professzor) Library of Congress embernek, LUBETZKYNEK. A következőket:

– Erőszakolja a szerzői rendszót. (Pl. a Festschrift-eket szerkesztőjük, a portréfotókat a fényképezett neve alatt véteti fel.)
– Irányelvszerű általános szabályokat alkot, amelyek nagy mozgásteret adnak a variánsképződésnek. (Az LC ezt kísérletekkel igazolta. Erre példákat is hoz.)
– Figyelmen kívül hagyja a létező katalógusokat, amidőn az eddigiektől eltérő elvek szerint választja meg a megtalálási pontok egyes gyakori típusait.
– Nagy könyvtárak nyomtatott katalógusai eddig az egységes címleírást segítő eszközül szolgáltak. Az egységes, de az eddigitől eltérő szabályozás következtében az egységnek ez az objektív támasza megszűnik.
– Gyakorlott katalogizálók elégtelen száma miatt nincs fedezet az átállással járó nagy munkatöbbletre.

Első pillantásra hasznos módszernek tűnik az is, amelyet a British Library bibliográfiai szabványhivatalának főnöke, Michael GORMAN alkalmaz, midőn az IFLA számára összehasonlító tanulmányt készít néhány ország címleíró gyakorlatáról. (Ismerteti FÜGEDI Péterné, Könyvtári Figyelő i.h.) De mert a modern katalogizálási szabályzatok többsége két mintának – a porosz instrukcióknak, s főleg az ALA rules-nak – többé-kevésbé eklektikus átvételén alapszik, a szabályoktól való individuális eltérések pedig nagyjából DEWTON tipológiája szerint szóródnak, az összehasonlítás aligha hozhat új információt a két alapmodellhez képest. De tudományosan megalapozott új ismeretet magának a két klasszikus szabályzatnak az összevetése sem ígér, hisz ezek maguk sem alapulnak tudomá-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

nyos előmunkálatokon. Hasonló módszerrel, az egyes országok katalogizálási szabályainak összehasonlításával közelíti meg Eva VERONA a testületi szerzőség problémadzsungelét. De – mint Doralyn J. HICKEY kritikailag rámutat – eltéved ebben a dzsungelben, „reménytelenül eltemetkezik" az áttekintett katalogizáló kódok elemzései alatt, az elemzésektől pedig nem vezetnek logikai szálak a szerző javaslataihoz. (Library Ouarterly, 47.vol. 1977. 183 p.) Visszatérő sémája ez az IFLA referátumokban alkalmazott módszernek: Foglald összehasonlító táblázatba, hogy az épp szőnyegen levő témában az egyes országok milyen eljárást, szabályokat követnek, milyen kategóriákat vesznek alapul stb. – aztán hozd meg a döntést a megismerést, problémamegoldást többnyire elő nem mozdító, de a nemzetközi lojalitást reprezentáló adattömegtől függetlenül! A felmérések ugyanis a könyvtárügyet egy olyan állapotban találják, amelyet a spontán kialakult eljárások spontán átvétele s a tudománynak a munkaszervezésbe és a technológiába való be nem hatolása jellemez, s ehhez képest sokszor valóban nem nehéz akár a szerényebb vagy látszólagos értékű újítást is progresszív lépésnek feltüntetni.

Talán nem keltettem azt a látszatot, mintha általában az empirikus tanulmányozás, vagy akár általában a könyvtári eljárások nemzetközi áttekintése ellen szólnék. Csupán bizonyos típusú felméréseket bírálok (pl. az olyanokat, amelyek egyetlen, ismerethibridet nem ígérő, banális adattípust tálalnak látványosan, mert kiterjeszkedve az előfordulási helyek imponáló tömegére), továbbá azt az eljárást, amikor egyetlen adatsorból deriválunk egy komplex összefüggésrendszerbe kapcsolódó döntést. Világosan kellene látnunk, hogy: 1. vagy tudományos alapra helyezkedünk, de akkor egy adatsort a komplex kutatás önmagában keveset mondó elemének kell tekintenünk (pl. egy katalogizálási szabály előfordulásának áttekintését olvasásszociológiai, kiadványtipológiai adatsorokkal kell egybevetnünk), vagy 2. a „józan észre", a tárgy közvetlen szakértői mérlegelésére hagyatkozunk, de ekkor az ennek megfelelő síkon kell maradnunk (pl. az alapszerkezetet nem érintve tökéletesítenünk a címleírási szabványt), mert nincs szilárd alapunk minőségi ugrásokra.

Ugy tűnik, mintha ezzel belemennék az ISBD vitatásába. Ezt azonban a téma tudományos feldolgozatlansága miatt jó lelkiismerettel nem tehetem. Ha kimondom, amit gondolok (hogy az ISBD fölöslegesen, sőt a katalógushasználót megzavarta s a szerzőnév címfejbeli kiiratásával munkatöbbletet okozva forgatja fel az adatelemek sorrendjét, hogy a katalóguslapot nem a megrendelő által szuverénül alakítható output terméknek fogja fel, hanem a bevitelt szolgáló adatlapnak, hogy az adatelemek írásjelekkel történő elválasztása nem új, csupán felcserélése a már meglevő eljárásnak, hogy az UBC csak bizonyos funkciójú rekordok egységesítését kívánja meg, s nem a falusi könyvtárakig hatolót stb.) – ha tehát mindezt kimondtam, én is csak mint expert nyilatkoztam, s nem több alappal, mint akik mindezt ellenkező előjellel ítélik meg. Margaret MAXWELL írja, hogy az ISBD-t már alkalmazó AACR rövidesen várható revíziója is „csak egy állomás a cél felé vezető úton". (Libri, 27.vol. 1977. 259 p.) És mert a tökéletesített katalógus és információcsere mint cél, felveti a minőségi ugrás problémáját, érdemes annak szilárd alapját átfogó és komplex kutatásokkal nemzetközileg előmozdítani.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Kísérlet a kérdőíves módszerrel

A koncentrált előnyomuláshoz szükséges módszerek kifejtésére vagy áttekintésére itt nincs szükség. Csak annak jelzéséül, hogy nem a tudományalapító pózában tetszelgek, említem, hogy leginkább már alkalmazott, sőt egy sor pozitív kutatási eredmény létrehozásában bevált módszerekre gondolok. Az a szociológiai kutatási ág, amely témánkhoz legközvetlenebbül kapcsolódik, a bibliográfiai heurisztika, a Szovjetunióban már másfél évtizede figyelemre méltó eredményeket érlelt. (Vö. BERKOV, P. N.: Bibliograficseszkaja evrisztika. Moszkva, 1960.) A keresési szokásokra, az irodalomkutatás és megtalálás esélyeire stb. vonatkozó kutatásoknak a katalógusra, annak „hozzáférési pontjaira" irányítása olyan eredményeket ígér, amelyek segítségével meg lehet törni a döntéselőkészítésben és döntésben a vélekedések egyeduralmát. Hasonlóan sokat várhatunk a katalógus- és bibliográfiatörténeti kutatásoktól, amelyek előmozdítása terén hazánkban különösen az ELTE Könyvtártudományi Tanszék fáradozott eredménnyel. Ösztönözni kell azonban azt a szemléletet, amely nem tekinti zárt világnak a történeti múltat, hanem a jelenben ható folyamatok előzményének, s a katalógustörténet adatait ma hasznosítható magyarázatokért és tanulságokért egyaránt megfaggatja.

Nincs okom tehát restelkedni, ha a bibliográfiai heurisztika ismeretállományához az irodalomkeresési szokások egy kérdőíves felmérésének adataival hozzájárulva, szem előtt tartom a katalógussal kapcsolatos legidőszerűbb elméleti és gyakorlati törekvéseket. Ismétlem, nem az ISBD, a Párizsi alapelvek, vagy az új MSZ 3424/1 tételes szabályaira gondolok, vagy e szabályok összességére. És természetesen arra sem vállalkozom, hogy akár csak vázlatosan is összképet adjak az Egyetemes Bibliográfiai Számbavételnek (UBC), vagy a jelen vonatkozásban hatékony más rendszereknek a rekordok és a katalógusszerkezet alakítását érintő erővonalairól. Csupán kiragadok néhányat az amerikai könyvtárosi közgondolkodásnak azok közül az ideológiai fogantatású mozzanatai közül, amelyek a legközvetlenebbül érintik a rekordok szerkezetével, a katalógusok és bibliográfiák felépítésével s a megtalálási pontokkal kapcsolatos problémamegoldásokat, s amelyeket éppen ezért az LC–ALA–IFLA szabványtörekvések „elméleti" tényezőinek kell tekintenünk. Bár keletkezésük földjén is viták kereszttüzében állanak, hatásuk már felimserhető az új szabályműveken, s az ilyetén előnyomulásukkal arányban növekszik esélyük a teljes áttörésre. Kérdőívemet tehát polémikus céllal terveztem meg, vagy – ha az objektív formula jobban tetszik – az organikus katalóguskorszerűsítés egy olyan hipotézisének alapul vételével, amely a legközelebb esik a DOMANOVSZKY Ákos hivatkozott két dolgozatában képviselt felfogáshoz, és legtávolabb a tételektől, amelyekkel szemben megpróbálom itt a kérdőívre adott válaszokat felvonultatni.

A tételek, amelyeket – összefüggésüket nyomon követő hivatkozott kéziratom mielőbbi megjelenésében bízva – itt kifejtés nélkül említek, a következők:

– Az alkotó egyén tisztelete és számontartása – amelynek vetülete a bibliográfiákban és a katalógusokban a szerzői rendszó – társadalomtörténeti, kultúrtörténeti tényezőktől függően változik, s korunkban, amely az irodalmi kultúra alkonyának ideje, az egyéni szerző tekintélye és objektív jelentősége hanyatlik. Ennek megfelelően a szerzőnév mint dokumentumokhoz vezető megtalálási pont, elveszti szerepét. (Vö. MALINCONICO,

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

S. Michael: Technology and standards for bibliographic control. = Library Ouarterly, 47.vol. 1977. 314 p.)

– Az előbbi ok, továbbá az azonos nevű szerzők tömeges előfordulása értelmét veszi az egységes névalak megállapításának, s az éppen előforduló variáns leírását indokolja. (Vö. HICKEY, Doralyn: Theory of bibliographic control in libraries. = L. O. 47.vol. 1977. 259 p.)

– Az amerikai közéletben, tudományos és műszaki kutatásban, gazdasági életben stb. a cselekvés, alkotás egyéni jellegével szemben előtérbe nyomulnak a testületi formák. E felismerés megerősíti az ötvenes években már megingott testületi szerző konstrukcióját. (Vö. HICKEY: i.m. 260, 261 p.)

– A könyvtárügy on line forradalma korában a rekordokat s azok megtalálási pontjait a számítógép szájíze szerint kell alakítani. Minthogy pedig a gépi tárolás és keresés szempontjából minden adatelem lehet megtalálási pont, idejét múlta minden címleírási törekvés, amely szerves irodalmi egységek létrehozását tartja szem előtt a katalógusban vagy a bibliográfiában. (Vö. MALINCONICO. i.m. 324 p.)

– Következésképp idejét múlta a fő- és mellékbeosztások konstrukciója is. (Vö. HICKEY: i.m. 260, 261 p.)

– Valamennyi előző tételből következik, hogy a bibliográfiai leírást nem a kiadások és variánsok egész családját átfogó m ű v e k r e , hanem konkrét egyedi dokumentumokra kell vonatkoztatni. A nagyipari tömegtermelés korában a könyvről ugyanolyan lényegű egyedi termékleírás készítendő, mint bármely más gyártmányról.

Ellent kell itt állnom a kísértésnek, hogy e tételek érdemébe hatoljak. Azok szélesebb társadalomelméleti összefüggéseivel a már említett dolgozatomban foglalkozom. Csábító a szakmai felületesség tettenérése is, amikor pl. a katalogizálás expertje nem veszi észre, hogy a testületi rendszó igen gyakran tárgyszó lényegű, s a legritkábban utal kollektív szerzőségre, vagy amikor elfelejti, hogy a gép e s z k ö z , amelynek úgy kell működnie, hogy a társadalmi szükségletnek megfelelő termék – rekord- és katalógusszerkezet – jöjjön létre, s nem a terméket kell a gép természete szerint alakítani. „Felhívás a tébolyra!" -- ezzel a cimkével látja el az itt vázolt gondolatmenetet amerikai bírálója, MALINCONICO. (Bár az éppen divatos szakmai-ideológiai előítéletektől maga sem képes teljesen függetlenedni.) Itt azonban egyetlen szempontból tehetem próbára a tételek teherbírását: mennyiben egyeztethetők össze a katalógushasználat valóságával – s ezt is csak a jelenségcsoport összetettségéhez képest nehézkes kérdőíves módszer korlátai között.

Mert amennyire perdöntő lehet egy kérdőíves felmérés olyan egyszerű kérdéseket illetően, hogy az olvasók milyen szempont szerint keresnek leggyakrabban – pl. mint tapasztalatom alapján feltételeztem, szerzők, ill. szerzős művek után érdeklődve, vagy egy témára összpontosulva, esetleg a cím, vagy a kiadó fogódzóját megragadva, – éppoly nehéz már a célba találó kérdések feladása is, ha egy összetett jelenség megoszlását próbálom ily módon felderíteni. A válaszok értékelésénél pedig abban a mértékben van helye az óvatos fenntartásnak, amekkora mozgásteret adott a kérdőívszerkesztő a válaszadó egyéni mérlegelésének. A katalógus használójáról azonban nemcsak azt akartam megtudni, mit tesz egy eleve meghatározott szituációban, ahol mind a keresési feladat, mind a megta-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

lálási fogódzók kívülről adottak számára, hanem azt is, hogy önmagából, felkészültségéből és érdeklődéséből kiindulva, milyen megtalálási fogódzókat részesít, vagy részesítene előnyben. Részben ezért szerkesztettem „kétesélyes" kérdőívet, amelyen a felsorolt keresési típusok mellett a „most" rovatban kellett megjelölni az éppen esedékest, s az „általában" rovatban a gyakorit és jellemzőt. Részben pedig azért iktattam be ezt a második, a valót a „legyen" irányában oldó rovatot, hogy megpróbáljam vele lekötni a kitöltő adatkorrigáló reflexét. A művelt adatszolgáltató ugyanis, éppen mert a legjellemzőbb eset megadásával igyekszik a felmérésbe „besegíteni", akarva-akaratlan torzítja az esetinek és véletlenszerűnek természetes arányú jelentkezését és összegezését. Hogy e reflex mily erőteljes, mutatja, hogy bár e második rovat megadta az általánosított önjellemzés lehetőségét, és bár a rövid kitöltési útmutatás szerint a „most" rovatban csak egyetlen keresésmódot volt szabad jelölni, az éppen következőt, a kitöltők csaknem fele e rovatban mégis több kockát ellátott „pipájával" vagy keresztjével. Voltak, akikkel csak hosszabb vita után lehetett beláttatni annak értelmét, hogy a kérdőívre eseti és ne általánosított információt jegyezzen fel. Igy adódott, hogy az „általában" rovat szempontjából valamennyi kérdőívet – 1 526 db-ot – értékelni lehetett, a megkérdezés pillanatbáan esedékes kereséstípus csak 835 kérdőíven (54,7 %) volt egyértelműen megállapítható.

Arra törekedtem, hogy a vizsgálandó minta mind mennyiség, mind összetétel szempontjából kielégítő legyen. 19 könyvtárhoz, forgalmuk nagyságához igazodó arányban 2 400 kérdőívet küldtem szét; 2 200 olvasóit és 200 (azonos kérdéseket, de eltérő kitöltési útmutatót tartalmazó) könyvtárosit. Mivel 4 könyvtártól egyáltalán nem érkezett vissza kitöltött kérdőív, a megkapott 1 526 db jó kitöltési aránynak minősül. Az alábbi könyvtárak vezetőinek, munkatársainak, olvasóinak nyugtázom köszönettel a feltüntetett mennyiségű kérdőív szíves kitöltését:

Agrártudományi Egyetem Könyvtára, Debrecen	52 db
Budapesti Műszaki Egyetem Központi Könyvtára	74 db
Erdészeti és Faipari Egyetem Könyvtára, Sopron	86 db
Gorkij Könyvtár, Budapest	51 db
József Attila Tudományegyetem Könyvtára, Szeged	252 db
Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtára, Debrecen	183 db
KMK Szakkönyvtára, Budapest	55 db
Marx Károly Közgazdasági Egyetem Könyvtára, Bp.	111 db
MTA Atommagkutató Intézet Könyvtára, Debrecen	13 db
Megyei Könyvtár, Szombathely	74 db
Országgyűlési Könyvtár, Budapest	88 db
Orvostudományi Egyetem Kenézi Könyvtára, Debrecen	28 db
Pécsi Egyetemi Könyvtár	110 db
Városi Könyvtár, Debrecen	273 db
Vegyipari Műszaki Egyetem Könyvtára, Veszprém	16 db
Összesen:	1 526 db

Első pillantásra elégtelennek tűnik a közművelődési könyvtárak képviselete. (A kérdőívek 26,66 %-a – szemben a tudományegyetemi könyvtárak 35,71, a szakegyetemi könyvtárak 24 és a szakkönyvtárak 13,56 %-ával.) Ha azonban megfontoljuk, hogy a szép számban megkérdezett egyetemi hallgatóság nemcsak tanulmányi, hanem művelődési olvasmányait is intézménye könyvtárából kölcsönzi, továbbá, hogy itt a katalógusok használóihoz, tehát a könyvtárlátogatóknak a keresés technikájában már bizonyos jártasság-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

gal bíró rétegéhez kellett fordulni, az a d o t t feladat szempontjából ezt az arányt többékevésbé kielégítőnek fogjuk találni. Feltűnik továbbá, hogy a mintában egyetlen intézeti könyvtár szerepel, üzemi műszaki könyvtár pedig egy sem. Ennek oka, hogy a természettudományos és a műszaki kutatók információellátásában a hagyományos könyvnek, s az azt feltáró katalógusoknak és bibliográfiáknak szerepe viszonylag csekély, ám annál fontosabbak – már-már kizárólagos jelentőségűek – a folyóiratcikkek s az ún. nem hagyományos dokumentumok, amelyek termelődésével folyamatosan kell lépést tartani, s amelyek megtalálási eszközei a többnyire tárgyi betűrendes szerkezetű indexek és referálólapok. Az irodalomnak, s a rá vonatkozó feltárásmódnak és kutatási szokásoknak ezt a típusát itt figyelmen kívül hagytam. Nem mulaszthatom azonban el a Science Citation Index c. nagyszabású információs orgánum említését, amelynek elterjedtsége arra utal, hogy az egyéni szerzőneveknek ebben a szférában is óriási heurisztikus értékük van. Az egymást idéző szerzők információs láncot alkotnak, s elég egyetlen szerző nevének ismerete, hogy annak alapján az index elvezessen egy témával kapcsolatos valamennyi friss publikációhoz.

Eredetileg 10 %-ra terveztem a könyvtárosi kérdőívek arányát. Nem egészen 8 % érkezett vissza kitöltve. Mivel azonban a könyvtárosok hivatásszerűen és munkaidejük nagy részében használnak katalógust, válaszaikat e számarányhoz képest nagyobb súllyal kell figyelembe venni. És bár a katalógusnak egyaránt kell szolgálnia az irodalmat kereső olvasót és a könyvtári szolgálatot, természetes és jogosult az olvasói funkció előtérbe helyezése.

A beérkezett kérdőíveket könyvtáranként, ezen belül olvasói és könyvtárosi bontásban összesítettem. A tipikus különbségekre ez írás értékelő részében igyekszem rámutatni, de táblázatszerűen csak a 15 adatsor összesítését mutatom be.

Ha eddig a kérdőíves módszer néhány fogyatékosságát szemügyre véve próbáltam az adott feladatot megközelíteni, most annak első számú előnye, egy jelenség összetevőinek s azok arányának szemléletes bemutatására való alkalmassága, ha titkolnám is, szembetűnik. Különösen áll ez a „most" rovat értékeire, amelyek határozottan és karakterisztikusan differenciálják az egyes keresésmódok gyakoriságát. Az „általában" rovat értékei, mint várni lehetett, közelítenek az átlag felé, kevésbé differenciáltak. De mert a „most" rovattal egyetlen ponton sem mondanak ellent, sőt annak belső arányaival következetesen összhangban maradnak, egyrészt megerősítik e belső arányok statisztikai valószínűségét, másrészt arra utalnak, hogy az olvasók és a könyvtárosok reflektáltan is a keresésnek ugyanazon típusait részesítik előnyben, mint amelyek gyakorisága mellett a „véletlenszerű" esetek statisztikai összesítése tanúskodik.

Az adatsorok első és legfőbb mondanivalója, hogy az egyéni szerzőnév mint megtalálási pont jelentősége változatlanul megelőzi az összes többit. Az 1. táblázatban szereplő 1–3. és 6.a) keresésmódok igenlő bejelöléseinek összesítése szerint a kérdőív kitöltése pillanatában a válaszadók 64,33 %-a szerzőnév alapján keresett, s arról vallott, hogy e keresésmód általános gyakorlata során még ennél is nagyobb arányban tér vissza (68,61 %). És hogy ezek az adatok nem a hagyományos módszerben való leragadást tükrözik, hanem a keresés tartós korszerű tendenciáját fejezik ki, nagy valószínűséggel kiolvasható abból, hogy a könyvtárosok igenlő bejelölései mind a pillanatnyi keresést,

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

mind a keresési szokást illetőleg meghaladják az olvasókét. (A könyvtárosok ui. mesterségüknél fogva hamarabb találkoznak újszerű keresési problémákkal, s alakítanak ki ezekhez mért módszereket, mint az olvasók.) A keresési típusok gyakoriságát kifejező adatok tehát pontosan az ellenkezőjét bizonyítják az alkotó egyéniség alkonyáról hirdetett ideológiának, legalábbis ami az ebből vont katalógushasználati következtetést, a szerzőnév mint megtalálási pont háttérbe szorulását illeti.

A szerzőnév alatti keresésmód megoszlása a kereső olvasási célja és bibliográfiai tájékozottsága szerint alakuló szűkebb tipikus esetek közt további támpontokat ad a bírált katalóguskorszerűsítési hipotézisek szembesítésére az irodalomkutatási gyakorlattal. Abból, hogy a 64–69 %-ot kitevő szerzőnév szerinti kereséstípuson belül csak az eseteknek az összes igenlő bejelölésekhez viszonyított 15–25%-ában lehet feltételezni a meghatározott kiadásra vonatkozó bibliográfiai adatok ismeretét, s még ritkábban a kiadásra vagy variánsra vonatkozó igény kizárólagosságát, következik a mű leírásának primátusa az egyedi termék leírásával szemben. Pontosabban: az a kívánalom, hogy a bibliográfiai leírás segítse elő az egyedi kiadások esetlegesen eltérő megtalálási pontjai szerint szétszóródó rekordoknak a mű számára legmegfelelőbb helyen, egyetlen csoportban való összehozását. 23,63 %-os („most") ill. 21,83 %-os („általában") igenlő bejelölés mutatja, mily gyakran keresünk művet, akár azért, mert kiadási adatokat nem ismerünk (4,43 % „most", 7,61 % „általában"), akár pedig mert olvasási célunknak bármely kiadás megfelel (19,20 % „most", 14,22 % „általában").

A mű együtt tartásának szüksége természetszerűen foglalja magában a szerzői névváltozatok egységes formára hozásának követelményét. Ezt közvetlenül is megerősítik a megkérdezett katalógushasználók, amikor igenlő bejelöléseikkel arról vallanak, hogy az esetek 15,08 („most") illetve 31,29 („általában") %-ában egyszerűen a szerzőhöz óhajtanak eljutni, vagy azért mert tematikus keresés esetén tudják, hogy egy adott témával ő foglalkozott (7,18 ill. 14,68 %), vagy mert csak a szerző nevét ismerik, a művek címét nem (3,47 ill. 8,76 %). Gyakori olvasói cél egy-egy szerző valamennyi művének elolvasása (4,43 ill. 7,85 %). Mindez erősen csökkenti annak valószínűségét, hogy valaki egy ritkán, esetleg egyetlen kiadáson előforduló névvariánst tekintsen a szerzőhöz, műveihez vezető keresési fogódzónak. Egyrészt tehát a keresésmód gyakorisága, másrészt az a szükséglet, hogy egy szerző műveinek irodalmi egységet alkotó összességét az olvasó egyetlen keresési aktussal, egy megszakítatlan sorban találja meg (és ugyanakkor persze az egyedi variáns is közvetlenül kikereshető legyen), a leghatározottabban megkívánja az ún. fő- és mellékbeosztás klasszikus sémájának fenntartását, s azt, hogy a rekord a szerzőt s műveit összehozó főbeosztás szempontjából legyen megszerkesztve. Megkívánja ezt természetesen a bibliográfiai termékeket előállító számítógéptől is – bár az expertek egy része egyhangúnak fogja találni, hogy az – íme – nem áramvonalasuló emberi szükségletet tolmácsolja a gép számára, nem pedig megfordítva.

A keresések 18,43 %-a irányult szerző nélküli kiadványokra. Gyakori kereséstípus: a legmegfelelőbb megtalálási fogódzó kiválasztására érdemes gondot fordítani – tanúsítják a kérdőívek. S az igenlő bejelölések a legteljesebb határozottsággal szavaznak a testületi rendszó alkalmazása ellen. Az olvasóknak mindössze 1,2 %-a gondolt arra, hogy az anonim műveket valamely testület mint „szerző" alatt is lehet keresni. De talán még

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

1. MIT, HOGYAN KERESEK A KATALÓGUSBAN?

(A táblázat 1. oszlopában feltüntetett kereséstípusok igenlő bejelöléseinek összesítése a kérdőívekről)

Könyvtárosok (121 kérdőív)				Összes válaszadók (1526)				Olvasók (1405 kérdőív)			
Most		Általában		Most		Általában		Most		Általában	
Igenlő bejelölések				Igenlő bejelölések				Igenlő bejelölések			
Kereséstípus	Száma	Megoszlási %	Száma	Megoszlási %	Száma	Megoszlási %	Száma	Megoszlási %	Száma	Megoszlási %	Száma	Megoszlási %
1. Egy szerző és cím szerint ismert mű meghatározott kiadását keresem	36	41,86	81	19,28	214	25,62	696	15,49	178	23,76	615	15,09
2. Egy ismert szerző meghatározott művét keresem, bármelyik kiadásban,												
a) mert célomnak bármely kiadás megfelel	12	13,95	65	15,47	161	19,20	639	14,22	149	19,89	574	14,09
b) mert kiadási adatokat nem ismerek	2	2,32	29	6,9	37	4,43	342	7,61	35	4,67	313	7,68
Összesen:	14	16,27	94	22,37	198	23,63	981	21,83	184	24,56	887	21,77
3. Egy szerző műveit általában keresem												
a) mert valamennyi művét el akarom olvasni	1	1,16	33	7,85	36	4,43	353	7,85	35	4,67	320	7,85
b) mert csak a szerző nevét ismerem, de a keresett mű címét nem tudom	2	2,32	36	8,57	29	3,47	394	8,76	27	3,6	358	8,78
Összesen:	3	3,48	69	16,42	65	7,90	747	16,61	62	8,27	678	16,63
4. A keresett mű címét ismerem, de nem tudom, ki a szerzője												
a) gyakran előfordul			19	4,52			307	6,83			288	7,87
b) ritkán előfordul			50	11,9			655	14,57			605	14,85
c) most	6	6,97			78	9,34			72	9,61		
Összesen:	6	6,97	69	16,42	78	9,34	962	21,40	72	9,61	893	22,72
5. A keresett műnek nincs megnevezett szerzője,												
a) ezért a művet címe alatt keresem	19	22,09			143	17,12			124	16,55		
b) a művet az ismert, vagy feltételezett kiadói testület alatt keresem	2	2,32			11	1,31			9	1,2		
Összesen:	21	24,41			154	18,43			133	17,75		
6. Meghatározott témájú művet keresek,												
a) ebben segítségemre van, hogy tudom, kik foglalkoztak a témával (tehát a megfelelő szerzőket keresem)	3	3,48	72	17,14	60	7,18	660	14,68	57	7,61	588	14,43
b) nem tudom, kik írtak a témáról	3	3,48	35	8,33	66	7,9	447	9,94	63	8,41	412	10,11
Összesen:	6	6,96	107	25,47	126	15,08	1107	24,62	120	16,02	1000	24,54
Igenlő bejelölések összesen:	86		420		835		4493		749		4073	

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

2. ÁLTALÁBAN HOL KERESEK IRODALMAT, HA NINCSENEK BIBLIOGRÁFIAI ADATAIM?

	Olvasók		Könyvtárosok		Összes válaszolók	
	Igenlő bejelölések					
	Száma	Megoszlási %	Száma	Megoszlási %	Száma	Megoszlási %
1. Bibliográfiában kutatok	402	20,05	74	37,56	476	21,62
2. Az ETO szakkatalógusban keresek	306	14,96	79	40,1	439	19,94
3. A tárgyi betűrendes katalógusban keresek	536	26,14	44	22,33	580	25,35
4. A tájékoztató könyvtároshoz fordulok	706	35,22			706	32,07
Összesen:	2004		197		2201	

meghökkentőbb, hogy a könyvtárosok közül sem sokkal többen: 2,32 %. Pedig ők mind szaktanulmányaik, mind napi gyakorlatuk alapján épp eleget tudnak e konstrukcióról. (Vagy éppen azért?) A megkérdezettek 17,12 %-a címük alatt próbálja keresni az ilyen kiadványokat. Jóval ritkábban merül fel a cím szerinti keresés szüksége olyan esetben, amikor a kereső egy szerzős műnek csak a címét ismeri (9,34 %). Ez az arány aligha erősíti a törekvést a cím fő kereső elemmé nyilvánítására. Arra azonban figyelmeztet, hogy a cím alatti másodbeosztás hasznos lehet bizonyos műfajok (pl. regények, kézikönyvek) esetében s bizonyos típusú olvasók (pl. az iskolázottság alacsonyabb fokán állók) számára.

Adatsorunk (különösen az itt nem közölt könyvtárak s könyvtártípusok szerinti részletezése) további támpontokat kínál bibliográfiai érdekű társadalmi jelenségek problémásításához, ill. szabványosítási problémák realista megoldásához. Pl. annak az itt nem tárgyalandó kérdésnek a megvilágítására, helyes-e a törekvés, amely – bár esetleg kisebb, vagy nagyobb teljességű, de – azonos szerkezetű (mondjuk, az LC MARC sémáját követő) rekordokból óhajtja építeni a legkülönbözőbb könyvtárak legkülönbözőbb típusú katalógusait. Hadd ragadjak ki néhányat a könyvtártípusonként tagolt adatok közül. Kik látták el legtöbb „igenlő" jelöléssel a bibliográfiai adatai szerint ismert, meghatározott kiadásra vonatkozó keresés típusát? A szakegyetemi könyvtárosok: 62,5 %-ban. Igen

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

ritka viszont ugyanez a kereséstípus a közművelődési könyvtári olvasóknál: 6,46 %. Az utóbbiak jelölték be leggyakrabban, hogy egy szerző bármely műve (13,42 %), vagy egy mű bármely kiadása (26,36 %) iránt érdeklődnek, s hogy a keresett mű címét ismerik, szerzőjét nem (20,39 %). A szakegyetemi könyvtári olvasók jelölték be legritkábban ugyanezen kérdéseket. Csak 5,18 %-uknak felelt meg egy szerző bármely műve, 19,47 %-uknak egy mű bármely kiadása és ők kerestek leggyakrabban a kiadó alatt (3,24 %). Meglepő viszont, hogy a tematikus keresés közel azonos arányban fordult elő a szakegyetemi könyvtári (9,74 %) és a közművelődési könyvtári olvasók (9,45 %) közt.

Az igenlő jelölések arányának fent érzékeltetett könyvtártípusonkénti eltérése arra mutat, hogy az itt bírált bibliográfiai hipotéziseknek legnagyobb mértékben a közművelődési könyvtári olvasók, a társadalom- és történettudományi, valamint a filológiai kutatók, legkisebb mértékben pedig az alkalmazott tudományok különböző területein kutatók keresési szükségletei és szokása mondanak ellent. Érdemes lenne tehát az itt elvégzetthez hasonló felmérést – lehetőleg nagyobb számú megkérdezettre kiterjesztve – a különböző könyvtártípusok és olvasói csoportok körében külön-külön elvégezni. Külön tanulmányozást érdemelne továbbá a különböző típusú dokumentumok, ezek közt az ún. „nem hagyományosak" keresésmódja. Megkockáztatom a feltevést, hogy amennyiben a kiadványok s a keresés bizonyos újnak érzett reális mozzanatai is ösztönzik a könyvek, folyóiratcikkek vonatkozásában úttévesztésnek bizonyult útkeresést, azok legfőképpen a nem hagyományos dokumentumok morfológiájával és használatmódjával kapcsolatosak. E kategóriában joggal beszélhetünk pl. az egyéni szerző és a szerzőnév érdektelenné válásáról, a testületnév heurisztikus értékéről, a dokumentum mint mű-családba nem csoportosítandó egyedi termék leírásáról stb. A legsúlyosabb hiba azonban emez irodalommá alig szervülő dokumentumtömeg sajátosságait, kezelésmódját az egyéni teljesítményekből integrálódó irodalmi folyamatra s annak bibliográfiai tükrözésére ráerőszakolni.

A Biblioman, vagyis a könyvbolond
Brant BOLONDOK HAJÓJA c. könyvének egy fametszete

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

VÁLASZ CSŰRY ISTVÁNNAK

„A tévedés annál veszedelmesebb, minél több igazságot tartalmaz"

(H. F. AMIEL)[1]

A katalogizálás elméleti-gyakorlati problémáiról szóló cikkek fehér hollónak számítanak a hazai könyvtári szakirodalomban, ezért örömmel kellene üdvözölnöm Csűry István lendületesen megírott, szellemesen (és szenvedélyesen) érvelő cikkét. Ha most az öröm kifejezése helyett, vitába szállok vele (sőt talán szándékaimnál élesebben is vitatkozom megállapításaival), teszem ezt azért, mert felismeréseit számos félreértés terheli. E tévedések elsődlegesen szemantikai jellegűek, úgy látszik, egyes alapvető fogalmakat eltérően értelmezünk, tehát annak érdekében, hogy ne félreértsük hanem megértsük egymást, az alábbiakban főképp e kérdésekkel foglalkozom.

A leíró katalógus alapfeladatai és a bibliográfiai leírás

Igaza van Csűry Istvánnak akkor, amikor a katalogizálástól megkívánja, hogy magáról a műről, és ne csak az adott kiadásról tájékoztasson. Nincs azonban igaza akkor, amikor e feladat ellátását a bibliográfiai leírástól kéri számon, sőt okozati összefüggéseket lát a bibliográfiai leírás tévesen felrótt hiányossága és a „nyugati civilizáció végromlásáról szóló spengleri jóslat, vagy az egyén szétzúzása a fasizmusban" között.

Az ilyen érvelés lehet, hogy hatásos, a magam részéről azonban – katalogizálásról lévén szó – szívesebben hivatkozom katalogizálási elvekre és szempontokra. Domanovszky Ákos–Csűry István által is hivatkozott – kitűnő tanulmánya szerint: „A leíró katalógusnak mindenek előtt az a feladata, hogy felvilágosítást adjon annak, aki egy meghatározott könyvet keres, hogy ez a könyv megvan-e a könyvtárban, s ha igen, hol áll? Logikailag ez a legelső feladata, mert a könyvtárnak ez a legelemibb és legprimitívebb kötelessége, hogy erre a kérdésre válaszolni tudjon... A leíró katalógus második feladata, hogy feleljen arra a kérdésre, hogy egy bizonyos szerzőnek milyen könyvei és egy bizonyos műnek milyen különböző kiadásai és verziói vannak meg a könyvtárban..."[2]

Tegyük ehhez hozzá, hogy a leíró katalógus alapfunkcióinak a meghatározása a „Párizsi Ajánlások"-ban megfogalmazott alapfeladatokkal teljes megfelelésben van.[3]

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Domanovszky egy másik kitűnő írásában a második alapfeladatot kettébontotta, és másodiknak az egy adott szerző meglévő műveire, harmadik alapfeladatnak pedig az egy adott mű meglévő kiadásaira és verzióira vonatkozó tájékoztatást nevezte. Ugyanebben a tanulmányában az első alapfeladat ellátását biztosító adatokat „anyagi jegyek"-nek (ti. a könyv anyagi jegyeinek), a második (ill. a második és harmadik) alapfeladat ellátását szolgáló adatokat pedig „egységesített jegyek"-nek hívja Domanovszky.[4] Ma használatos terminológiánkkal élve, az új szabványban (szabványokban) az anyagi jegyek együttesének a bibliográfiai leírás, az egységesített jegyek sorának pedig a besorolási adatok (címfejek) felelnek meg.

Ezért az MSZ 3424/1 a bibliográfiai leírás fogalmát így definiálja: „Bibliográfiai leírás: meghatározott szabályok szerinti egységes szerkezetben, formában és sorrendben leírt (rögzített) adatok összessége, amely a könyv azonosítására, nyilvántartásba vételére és a róla szóló általános tájékoztatásra szolgál."[5]

A felhasználásra vonatkozóan az ISBD/M első szabványos kiadása leszögezi: „Az ISBD/M alapján készített leírás természetesen nem önmagában, hanem a katalógus, vagy bibliográfiai jegyzék adott leírásának [vagyis: címleírásának] részeként használatos. Azok a meghatározó elemek (pl. címfejek stb.), amelyek a leírásoknak a katalógusban való elrendezését lehetővé teszik, nem tartoznak az ISBD/M hatálya alá."[6] Mivel a hazai szabványosításra vonatkozó előírások (a szabványok szabványa)[7] szerint egy szabvány szövegében nem sorolható fel, hogy a szabvány mivel nem foglalkozik, ezért az MSZ 3424/1 preambuluma az előbbiekben idézett gondolatot így fogalmazza meg: „A leírásnak bibliográfiai, könyvtári vagy dokumentációs célokra történő önálló vagy a könyvről szóló egyéb adatokkal (például a besorolási adatokkal) közös alkalmazásáról és e céloktól függően eltérő szabályairól külön szabványok intézkednek."[8]

Tehát:

a) A katalogizálás új szabványosításának elméleti alapjait – az alapfunkciókat illetően, a „Párizsi Ajánlások"-ban megfogalmazott, és hazánkban, Domanovszky írásaiban tudományosan értelmezett és kifejtett elvek jelentik.

b) A leíró katalógus eltérő minőségű alapfunkcióinak eltérő minőségű eszközök felelnek meg. Az első funckió eszköze a bibliográfiai leírás (az MSZ 3424/1 tárgya kizárólag a könyvek bibliográfiai leírása).

c) A bibliográfiai leírástól nem kérhetők számon olyan funkciók, amelyeket a besorolási adatoknak (címfejeknek) kell teljesíteniük.

d) Továbbá: ha a leíró katalógus nem tud választ adni arra a kérdésre, hogy egy adott könyv megvan-e a könyvtárban, akkor ennek a könyvtárnak az állománya saját katalógusában sem feltárt.

e) Végül azt a triviális követelményt, hogy a leíró katalógusnak felelnie kell arra, hogy egy adott szerző adott művének adott kiadása megvan-e a könyvtárban (másképp: a könyvtár állományáról informálnia kell), Csűry István kérdőíves felmérése is igazolja. E konkrét keresések (a kérdőív „most" rovatában) a kérdezési mód számarányában döntő fölényűek.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A leíró katalógus alapfunkciói és a besorolási adatok

Igaza van Csűry Istvánnak abban, hogy „az egyéni szerzőnév mint megtalálási pont jelentősége megelőzi az összes többit", de nincs igaza, amikor a szabályozás új hullámát azzal vádolja, hogy „a szerzőnév, mint megtalálási pont háttérbe szorított". A tények ez esetben sem illenek bele a tetszetős koncepcióba: az IFLA már 1967-ben megjelentetett egy fontos adattárat a személynevekről „Names of persons" címen.[9] Ez a segédlet (nem szabvány, vagy szabályzat!) országok illetve nyelvterületek szerinti csoportosításban (az egyes országok nemzeti könyvtárainak vagy katalogizálási bizottságainak adatszolgáltatásai alapján) ismerteti a különböző országokban (nyelvterületeken illetve etnikai csoportokban) használatos személynevek szerkezetét, az egyes névelemek típusait, és részletes – példákkal gazdagon illusztrált – útmutatásokat ad arra vonatkozóan, hogyha a besorolási adat személynév:

– a névelemek közül mely elem (mely elemek együttese) a rendszó,

– a további elemeket milyen sorrendben kell leírni,

– és melyek azok a névelemek, amelyek a besorolási adatban mellőzendők az adott személy nemzeti hovatartozásának megfelelő ország (nyelvterület, etnikai csoport) kialakult bibliográfiai gyakorlata szerint.

A személynevek egységesített alakjára vonatkozó ismeretek fontosságát jelzi, hogy a „Names of persons" 1977-es 3. kiadása kb. 400 ország (nyelv, etnikai csoport) személyneveire vonatkozóan ad hiteles információkat.

Az új magyar katalogizálási szabványok közül az MSZ 3440 jelű szabványcsaládba tartozó szabványlapok fognak foglalkozni a különböző típusú besorolási adatok (személynevek, testületi nevek, címek) egységesített alakjával. E szabványok közül a tervezet stádiumában van (e cikk megjelenésekor már jóváhagyott szabvány lesz) az MSZ 3440/2 „A bibliográfiai leírás besorolási adatai. Személyek nevei." A megjelenő új szabvány legfontosabb jellemzői:

– szabályai a „Names of persons" útmutatásain alapulnak, egyes esetekben azonban kényszerűen egyszerűsítik azokat (Az ilyen egyszerűsítésekre példaként említhető, hogy a magyar szabvány elhagyta a kanadai kettősnevek egyes típusainak kivételezett kezelésére – hátravetésére – vonatkozó előírást, mivel a kritériumot /annak felismerését, hogy a névelem anyai vezetéknév/ a bizottság tagjai nem tartották alkalmazhatónak)

– a magyar szabvány előírásai az európai nevekre (illetve az európai névhasználati szokásokkal megegyező szerkezetű nevekre) korlátozódnak (e korlátozás okai tisztán gyakorlatiak, nyelvi és transzliterációs problémák miattiak)

– a szabályozás részletességének mértékét illusztrálandó, említjük meg, hogy míg az MSZ 3424–60 mindössze 10 paragrafust (44–45. paragrafus)[10] szentelt a személynév alakiságának, az új szabvány tervezetének gépelt kézirata megközelíti az 50 oldalt.

Tehát:

a) A tények nem az egyéni szerző háttérbe szorítását, nem az egyéni szerző egységesített névalakjának nyilvántartásáról való lemondást, nem a szerzői oeuvre-ről való tájékoztatás mellőzését igazolják, hanem épp ellenkezőleg e kérdések soha nem

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

tapasztalt mértékű előtérbe kerülését és a nemzeti (nyelvi, etnikai) ezen belül pedig az egyéni névhasználati szokások fokozott tiszteletbentartását jelzik.

b) Ennek következtében Csűry István feleslegesen aggódik „az alkotó egyéniség alkonyáról hirdetett ideológiának" a hatása miatt – legalább is ami a katalogizálást és szabályozását illeti.

A szabványosítás nemzetközi és nemzeti ügymenete

Igaza van Csűry Istvánnak abban, hogy „...az UBC csak bizonyos funkciójú rekordok egységesítését kívánja meg, s nem a falusi könyvtárakig hatolót..." Ez igaz, de a nemzetközi egység ára nem lehet az országon belüli egység feladása, a kétirányú egység szükségszerűen csak kompromisszumokkal valósítható meg egyidejűleg. Ezért a katalogizálás nemzetközi, nemzeti (országos) és helyi szabályozásának viszonyában döntő fontossággal érvényesülő alapelv a lépcsőzetesség. Ez nem okvetlenül azt jelenti, hogy a nemzetközi szabványok csak az alapvető, általános szabályokat tartalmazzák és ehhez képest az országos szabályzatok, illetve az egyes könyvtárak (illetve funkcióik, gyűjtőkörük, nagyságrendjük, stb. által meghatározott könyvtártípusok) helyi szabályzatai egyre részletesebb előírásokkal bővülnek ki. A lépcsőzetesség korszerű értelmezése elsősorban nem e terjedelmi különbségekben, hanem elsőrendűen a szabályzatok tárgyának meghatározásában nyilvánul meg. Ezek szerint:

- A nemzetközi egységesítés tárgya a címfelvétel kemény magja, vagyis a bibliográfiai leírás. E józan körülhatárolás előnye kettős: egyrészt a bibliográfiai leírás az azonosíthatóságot egyértelműen biztosítja, sőt „tetszőleges" besorolási adatokkal ki is egészíthető, tehát a bibliográfiai adatok nemzetközi cseréjéhez elégséges, másrészt pedig a besorolási (a Csűry István által is legfontosabbnak tartott) adatok tekintetében az országos szabályozásnak „szabad keze" marad, a jó nemzeti tradíciók (ha jók) megőrízhetők. Másképp: a nemzetközi egység – a lehetséges legkisebb nemzeti áldozattal – a minimum szintjén valósul meg.
- A nemzeti szintű szabványosítás tárgyai „csak" az alábbiak:
  - a bibliográfiai leírás nemzetközi szabályzatának honosítása (és nem puszta fordítása),
  - a besorolási adatok megválasztására és egységesített alakjára vonatkozó előírások kidolgozása (e feladatokhoz nemzetközi szinten csak segédletek készülnek),
  - az országos szabványok keretében az alkalmazási szintek szabályozása, másképp: annak megállapítása, hogy a könyvtárak különbözőségei miatt milyen katalogizálási eltérések indokoltak, illetve tolerálhatóak. Álláspontunk szerint ui. az ilyen jellegű eltérések szükségszerűek, de nem tetszőlegesek, és a lényegi kérdések tekintetében az egységes módszerek alkalmazása minden könyvtár (minden könyvtártípus) számára egyformán kötelező. Igy például az MSZ 3424/1 esetében nem lehet eltérés az adatelemek értelmezése, csoportosítása, és sorrendje központozása tekintetében. Megengedettek azonban a különbségek az adatelemek körét illetően (kivéve a mindenféle felhasználás számára

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

mindenképp kötelező adatokat), és lehetségesek eltérések az adatok közlésmódjában is (elsősorban a zömben magyar nyelvű anyagot gyűjtő könyvtárak, vagyis a közművelődési könyvtárak, ezek közül is elsőrendűen a községi könyvtárak esetében).

– Az adott könyvtárban (könyvtártípusban) szabályzatszinten eldöntendő kérdések:
  – a fakultatív adatelemek helyi átminősítése, kötelezővé tétele,
  – a kötelező besorolásokon túlmenő visszakeresési lehetőségek (további melléklapok, utalók) meghatározása.

Ha akár a készülő katalógus milyenségére, akár a döntésekhez szükséges előkészítő munkára gondolunk, a „helyi jogkör" nem is oly csekély.

A vizsgálódás módszerei

Igaza van Csűry Istvánnak abban, hogy a szabályozást vizsgálódásoknak kell megelőzniük. Ezek keretében az elméleti meggondolásokat, szakirodalmi tájékozódásokat (így a kommentárok mellett az eredeti dokumentumok tanulmányozását), hasznosan egészítheti ki a Csűry István által kezdeményezett kérdőíves módszer is. Ugy vélem, hogy a kérdések finomításával, egyes vitatott problémák erősebb megcélzásával e módszer a jó döntéselőkészítéshez hatékonyan hozzá fog járulni.

JEGYZETEK

1. GÁBOR György fordítása.
2. DOMANOVSZKI Ákos. A könyvtári címleírás irányelvei és a testületi szerző. – Bp. 1959. – p.13. – (A Budapesti Egyetemi Könyvtár kiadványai 9.)
3. International Conference on Cataloguing Principles (1961, Paris). Statement of principles... – London: IFLA, 1971. – p. XIII.
4. DOMANOVSZKY Ákos. A leíró katalogizálás tárgyai. – Bp., 1966. – 62 p. – Klny. Az Egyetemi Könyvtár évkönyvei 3. kötetéből.
5. MSZ 3424/1–78 Bibliográfiai leírás: Könyvek. – p.2.
6. Az ISBD/M magyar kiadásában, HORVÁTH Magda fordításában: ISBD/M : A könyvek nemzetközi szabványos bibliográfiai leírása. – Bp. : OSZK–KMK, 1977. – p.12.
7. MSZ 250–77 Szabványkiadványok és előkészítő irataik.
8. i. h. p.1.
9. Names of persons: National usages for entry in catalogues / publ. by IFLA. – Sevenoaks, 1967. – IX, 57 p.
   Ua. 3. ed. – London : IFLA International Office for Ubc, 1977. – X, 193 .p.
10. A könyvtári munka szabványai / Osszeáll: BARTA Gábor. – 2. bov. kiad. – Bp.: Közgazd. és Jogi K., 1960 – p.193–200.

FÜGEDI Péterné

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A BIBLIOGRÁFIAI-KATALOGIZÁLÁSI SZABVÁNYOK MEGVÁLTOZTATÁSÁNAK JOGOSULTSÁGA ÉS ELVEI

Csűry István: Olvasók és könyvtárosok katalógushasználati szokásairól c. cikke ürügyén

VAJDA Erik

Előzetes mentegetőzés

Hadd kérjek előljáróban e nézést azért, hogy ezt a hozzászólást mentegetőzéssel és magyarázkodással kell kezdenem, ami az olvasót nyilván vajmi kevéssé érdekli. Mégsem javasolhatom, hogy ezt a bevezető fejezetet ugorja át: ha így tenne, akkor később joggal vádolhatna azzal, hogy nem arról beszéltem, ami Csűry István mondanivalójának lényege.

Csűry István cikkére reagálok ugyan, de nem az olvasók és könyvtárosok katalógushasználati szokásaival foglalkozom. Ennek számos oka van.

a) Hozzászólásomban eleve nem foglalkozhatok mindennel, amiről Csűry István cikke említést tesz. Ezt a szerző módszere is lehetetlenné teszi, hiszen témájának „fényszórózása" közben, e fényszóró nyugtalan sugárnyalábja a kérdések sokaságát pásztázza végig anélkül, hogy – legalábbis számomra – megnyugtatóan az egyes kérdéseknél megállapodna. Ha saját igényeim, különösen pedig az olvasó és könyvtárügyünk általam feltételezett igényei szerint kellő alapossággal és részletességgel foglalkoznék mindazzal, amit e fényszóró rövidebb-hosszabb időre megvilágít, akkor a cikk terjedelmét többszörösen meghaladó terjedelmű tanulmányt kellene írnom, és ennek megírására sem időm, sem felkészültségem nem elegendő. Ezért igencsak önkényesen kell kiragadnom mintegy két-három kérdést, hogy azokkal – mivel fontosnak tekintem őket – részletesebben foglalkozhassak.

b) Csűry István cikkéhez tudomásom szerint Fügedi Péterné is hozzászól, és a katalogizálás avatott és hivatott szakértőinek párbeszédébe nem tudok és nem is akarok illetéktelenül sokat belebeszélni.

c) Kérdéses, hogy mi is Csűry István cikkének voltaképpeni tárgya. Címe szerint katalógushasználati szokásokkal foglalkozik. És valóban: a cikk terjedelmének mintegy fele a katalógushasználati szokásokról szerkesztett kérdőívek adatainak értékelésére épül. Ennek az értékelésnek azonban egyetlen célja van, és megítélésem szerint már a kérdőívnek is egyetlen célja volt (különösen akkor, ha a vizsgálati módszereket és a vizsgált sokaságot is figyelembe vesszük): az egyéni szerzői rendszó (vagy címfej, vagy ahogy tetszik) „védelme" a szerepét és jelentőségét vélelmezetten kétségbe vonó „mesterkedések" ellen. E mesterkedések hátterében a szerző, különböző megnyilvánulásai értelmében, a polgári ideológia hatását látja. A hazai szabványosítás gyakorlatában és – írásban rögzített – koncepciójában viszont senki sem „bántotta" és nem is „bántja" az egyéni szerzőt, amint

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

nem bánt egyetlen olyan más adatelemet sem, amelynek alapján az irodalmat az olvasók és minden más használó részére hozzáférhetővé kell tenni. Mondanom sem kell, hogy az egyéni szerzők ilyetén kezelésének semmiféle „ideológiai" alapja nincs, természetesen eltekintve attól az általános ideológiai alapállástól, hogy az irodalmat és az abban foglalt információkat minden érdekeltnek rendelkezésére bocsássuk. Ez minden ország minden könyvtárában alapvető követelmény az adott társadalmi rend szempontjából „érdekelteket" illetően. Még ha abból a képtelenségből indulnék is ki, hogy valamely ország könyvtári technológiáját ideológiai szempontok vezérlik (mert itt bizony technológiáról van szó) az sem változtatna azon a lényegen, hogy a könyvtárosoknak aligha lehet célja a könyvtári feldolgozás olyan „fejlesztése" ami nehezíti, hogy használóik megtalálják a keresett irodalmat.

Számomra mindebből egy a lényeges: hozzászólásomban – jóllehet röviden még visszatérek a „hozzáférési pontok" kérdéséhez – nem foglalkozom a kérdőíves felmérés eredményeivel és az „egyéni szerző versus testületi szerző" bizonyára érdekes, de egyre inkább időszerűtlenné váló, sőt mondvacsinált perével.

d) Ugyanakkor, amikor ezek szerint nem foglalkozom a szerző cikkének jó felével, azokat a kérdéseket, amelyekre rátérek, nemcsak a cikk, hanem valamelyest bővebb háttér alapján kell vizsgálnom. A szerző ugyanis az MSZ 3424[1] vitája alkalmával, majd azóta is több hivatalos fellépésében bírálta hazai könyvtári és dokumentációs szabványosításunk módszereit és elveit. Mivel ez a bírálat – ha „tudományosabb" köntösben is – a cikknek is lényeges mondanivalója, megengedhetőnek vélem, hogy ne csak a cikk mondataira, hanem a szerző ezzel kapcsolatos általános koncepciójára is reagáljak.

e) Végül egy személyes megjegyzés: C s ű r y Istvánt, és az általa helyesnek vélt elvek képviseletében tanúsított szenvedélyét, valamint ismeretanyagát egyaránt nagyra becsülöm. Gondolom, nem is kellene külön hangsúlyoznom, hogy ha eddig és a továbbiakban élesebb vagy gúnyorosabb hangon vitatkoznék, az részemről is csak hasonló szenvedélyen nyugszik és semmit sem változtat a szerző iránti nagyrabecsülésemen.

A változatlanságok őrei

Nem én mondom, C s ű r y István idézi Melvil DEWEY-től (bár az sem lenne baj, ha én mondanám; sohasem a tekintély a fontos, hanem az, hogy az állítás mennyire igaz és progresszív): „...Egyetlen változtatást sem szabad annak nyilvánvaló bizonyossága nélkül végrehajtani, hogy a változás nemcsak hogy javít, de elég nagymértékű javítást ígér ahhoz, hogy indokolja a költséget és az elkerülhetetlen zavart, amely belőle származik..."

Ki vitathatná a fenti szervezési vagy fejlesztési alapelvet, amely korántsem csak a könyvtárakra, hanem bármely más szervezetre nézve is igaz. Ez az állítás azonban nem jelenti azt, hogy sohasem szabad, vagy éppenséggel sohasem kell változtatni, csupán a változtatásokat bizonyos feltételekhez köti. Mindez a szabványosítás általános, és a könyvtári szabványosítás speciális ellentmondásaira, hellyel-közzel dilemmájára vet fényt.

A szabványosítás mint tevékenység, és a szabvány mint szabályrendszer, önmagában is e l l e n t m o n d á s o s j e l e n s é g, mint ahogy ellentmondásos a könyvtár és külö-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

nösen a tudományos könyvtár is. Ezek az ellentmondások tevődnek össze, sőt hatványozódnak a könyvtári szabványosításban.

Miben rejlik a szabványosítás ellentmondásos volta? A szabvány az adott korszakban általánosan vagy legalább elemeiben széles körben alkalmazott korszerű, előremutató gyakorlatot foglal össze normatív erővel. A szabványosítás következménye (legalábbis ha a szabványokat betartják) az, hogy olyan termékek – és egyben gyakran munkaeszközök – készülnek el, amelyek egységesen annak a korszaknak technológiáján, szervezetén, ismeretanyagán stb. nyugszanak, amelyben a szabvány elkészült, és e termékekben jelentős emberi munka testesül meg. Ezek a termékek és eszközök gyakran tovább élnek, fejlődnek, bővülnek, mint pl. a könyvtári katalógusok is. Hogy ez a tény kellemes-e vagy sem, arról alighanem kár gondolkozni, mivel ez a tényen magán semmit sem változtat. Az is tény azonban, hogy a tudományos, technológiai és szervezeti fejlődés nem áll meg. Ha ezt tagadnók, akkor álta ában is tagadnók a társadalmi fejlődés szükségszerűségét, ami nyilvánvalóan ostobaság lenne, függetlenül attól, hogy ezzel a fejlődést nem tudnók megállítani. Ha pedig ez így van, akkor szükségszerű, hogy az a tudományos színvonal, technológia és szervezet, amelyen egyes szabványok felépülnek, maga is fejlődik és – ez annyira nyilvánvaló, hogy immár közhely – gyorsuló korunkban gyorsulóan fejlődik.

Ezért idővel meg kell vizsgálni e fejlődés mértékét, az új technológia és az új körülmények között legcélszerűbb szervezet követelményeit, és szembesíteni kell azzal a követelményrendszerrel, amit a szabvány összefoglalt. A mennyiségi változások szükségképpen elhozzák azt a pillanatot, amikor már minőségi változással állunk szemben, és a szabványnak „fejet kell hajtania" a változások előtt.

Csak természetes, hogy mindez kínos eredményekkel is jár. Ha a szabvány lényegesen változik, akkor a szabvány alapján készített terméknek is lényegesen változnia kell. Ez szükségképpen arra vezet, hogy vagy szét kell választani a régi és az új szabályok szerint készülő terméket (tehát le kell zárni a katalógust), vagy át kell alakítani a termék korábban készült részét, hogy az a „folytatással" azonos, illetve egyértelműen azonosítható szerkezetűvé váljék (vagyis rekatalogizálásra, esetleg kisebb-nagyobb mértékű „utalózásra" stb. van szükség). Csekély hitűek lennénk persze, ha nem hinnénk abban, hogy éppen a fejlődés az idők során könnyebbé teszi majd az ilyen „műtétet". Mindez azonban nem változtat az ellentmondás lényegén: a szabvány követelményeinek betartása a jövőben is átállási nehézségeket, „újraszülési fájdalmakat" fog okozni minden olyan – egyébként elkerülhetetlen – esetben, amikor a szabványokat meg kell változtatni. Ez a szabványosítás belső ellentmondása, természetesen korántsem csak a könyvtárak területén.

Azt állítottam, hogy maga a könyvtár is ellentmondásos jelenség. Ezt az ellentmondást nem én fedeztem fel, és lényege abban áll, hogy a könyvtár, amely az emberi tudás dinamikájának legjobb bizonyítéka, sőt e dinamika szerény szolgálóleánya, a birtokában lévő, illetve az általa készített rendkívül nagy mennyiségű és nehezen változtatható adat miatt egyben statikus jelenség. Elsősorban ez az ellentmondás tükröződik a katalógusszerkezet változásáról vagy változatlanságáról szóló vitákban.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Mindebből következik, hogy DEWEY fent említett állítását úgy kell értelmeznünk, ahogy azt DEWEY értelmezte: nem arról van szó, hogy szabad-e változtatni, vagy kell-e változtatni, hanem arról, hogy mikor szabad és mikor kell változtatnunk.

Nem lenne becsületes eljárás, ha azt állítanám, hogy Csűry István a változatlanság mellett foglal állást. Ez nemcsak cikkét, hanem a korábbiakban említett egyéb állásfoglalásait sem jellemezte a maguk egészében. Mégsem vitatható, hogy számos aggálya nemcsak a soron lévő változások tartalmi helyességét, hanem a változások szükségességét is kétségbe vonja. Az alábbiakban ezért azzal foglalkozom, hogy valóban szükség van-e a katalogizálási-bibliográfiai szabványok megváltoztatására.

A változások indoklása

Midőn azt vizsgáljuk, hogy valóban elérkeztünk-e ahhoz a „kritikus" ponthoz, amikor meg kell változtatni a legfontosabb katalogizálási és bibliográfiai szabványokat, mindenekelőtt rekesszük ki a vitából azt az – egyébként nagyon lényeges – tényt, hogy az eddigi szabályok már megalkotásuk idején sem voltak optimálisak. Ez a veszély ugyanis az új szabályoknál is fennáll és mindig is fenn fog állni, mivel a szabványosítás – a korábbiakban említett alapelveinek érvényesítése mellett is – szükségképpen kompromisszumok eredménye, és ezek a kompromisszumok nem mindig a legelőnyösebben hatnak a szabványok minőségére. Tekintsük tehát adottnak a korábbi helyzetet, és szorítkozzunk arra, hogy szükséges-e a szabványok revíziója és mindaz a kellemetlenség, ami ebből származik.

Ehhez előljáróban néhány tézis; olyan tézisek, amelyek bizonyítását mellőzöm, mert számomra és – meggyőződésem szerint – a könyvtárosok túlnyomó többsége számára is nyilvánvalóak:

a) A dokumentumok visszakereshető formában való leírása, vagyis a bibliográfiai feldolgozás többfajta követelménynek kell, hogy eleget tegyen. E követelmények közül kiemelkedő fontosságúak a következők:

– az adott dokumentum és a róla készült leírás azonosíthatósága;
– az adott leírás és ezáltal a dokumentum bármely felmerülő szempont szerinti „megtalálhatósága" (kereshetősége).

b) Az a) alatt említett két kiemelkedő követelmény ellentmondásos. A dokumentumok és adataik a könyvtárosok és az olvasók akaratától függetlenül, különféle formákban jönnek létre. A szabványosítás ugyan ezek egységesítésére is törekszik, ez azonban a jövő zenéje, és még hosszú ideig az is marad. Ebből következően a dokumentumokon szereplő adatok leírása (ami egyedül biztosíthatja a dokumentum azonosítását) ellentmond a kereshetőség követelményének, hiszen nyilvánvaló, hogy pl. a szerzői névalakoknak a dokumentumokon előforduló összes variánsa ellenére egy szerző összes művének keresését a katalógusnak vagy bármely más hasonló munkaeszköznek biztosítania kell.

c) A katalogizálás (vagyis a bibliográfiai tételek, rekordok összeállítása) során elvben mindenkor, a gyakorlatban pedig szükség szerint el kell választani az azonosítást biztosító leírást a kereső elemektől (függetlenül attól, hogy a „leíró", ill. a „kereső" elem formája sokszor azonos is lehet).

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

d) Az azonosítást biztosító adatok leírása lényegében minden könyvtárra kiterjedően, világméretekben egyértelműen szabványosítható, míg a keresést biztosító adatok leírásában több teret kell engedni – az adatközlés módjának és a minimumnak tekintett hozzáférési pontok körének szabványosítása mellett – a katalógus, illetve a könyvtár funkciójából adódó változatoknak.

e) A dokumentumok számának és választékának növekedése folytán a bibliográfiai feldolgozás koncepciója rohamosan változott és változik: az ideális cél az, hogy – világméretekben (!) – érvényesüljön az egyszeri, hiteles feldolgozás elve és a könyvtárak ne pazarolják értékes munkaerejüket a világméretekben szabványoíthatóan leírható azonosítási adatok könyvtárankénti leírására, hanem használják az egyszeri feldolgozás eredményeit és azt egészítsék ki helyi szükségleteiknek megfelelően. Ez az UBC-nek az eredeti – számbavételi – céllal szinte egyenrangú jelentőségű „melléktermeke".

f) A könyvtáraknak – az egyszeri feldolgozás eredményeinek hatékony felhasználása és a munka termelékenységének növelése érdekében – egyre általánosabban kell alkalmazniuk a számítástechnikát (és növekvő mértékben annak on-line módszereit). A számítógép technikai lehetőségei viszont forradalmasítják a dokumentumokhoz való hozzáférés lehetőségeit.

E téziseket azért bocsátottam előre, mert jószerivel már ezekből következik a válasz arra a kérdésre, amit az imént tettem fel. Ha igaz, hogy az olvasó (és ezért a könyvtárak) érdeke, hogy biztonságosan megvalósítható legyen az azonosítás és a tetszőleges pontról induló visszakeresés; ha igaz, hogy a könyvtárak (és ezért az olvasók) érdeke az értékes munkaerő alkotó célra való hasznosítása, az egyszeri feldolgozás elvének érvényesítése, akkor a kérdésre már tulajdonképpen válaszoltunk. A katalogizálás munkamegosztáson alapuló szervezete és a számítógépes technológia alkalmazása (az utóbbi természetesen nem mint öncél, hanem a fent említett célok érdekében) hozta létre azokat a minőségileg új követelményeket, amelyek megkövetelik a katalogizálás eddigieknél következetesebb, egyértelműbb („algoritmizálhatóbb"), rugalmasabb és – utoljára, de nem utolsósorban – nemzetközi szabványosítását. Az új munkaszervezet és az új technológia pedig nem a holnap, hanem már a ma követelménye.

Nem célom és nem is feladatom, hogy az ISBD-k[2] védelmezőjeként lépjek fel, még kevésbé az, hogy az ISBD-k kidolgozási folyamatának demokratizmusát védjem. A bírálók (Csűry István és az általa említett bírálók is) ugyanis megdöbbentő módon szinte sohasem magát az ISBD-t bírálják, hanem hol a kidolgozás módját, hol a realizálás különböző vélelmezett lehetőségeit. Jómagam, aki híve voltam és híve vagyok az ISBD-ken nyugvó, új katalogizálási szabványosításnak, sokkal többször bíráltam már az ISBD-k néhány (egyébként nem perdöntő jelentőségű) dogmatikus vagy formalista megoldását, mint a „profi" bírálók.[3] Ilyen – jogos – bírálat például, hogy az ISBD-k az azonosíthatóság érdekében gyakran eltúlozzák a dokumentumon talált adat „tükrözésének" egyébként helyes elvét, és ezzel valóban többletmunkát okoznak. Hazai szabványosításunkban éppen ezért arra igyekeztünk és igyekszünk, hogy az ISBD-konstrukció fenntartása mellett egyes dogmatikus megoldásokat kiküszöböljünk vagy hatásukat enyhítsük.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Ismétlem, nem az a célom, hogy az ISBD-kről beszéljek. Azt kívántam bizonyítani (és remélem sikerült), hogy a bibliográfiai feldolgozás lényeges, minőségi változásainak korát éljük, ami nemcsak az esetleg már megalkotásukkor kisebb-nagyobb mértékben hibás szabványok revízióját teszi szükségessé, hanem olyan, kellően rugalmas „szabvány-család" létrehozását, amely eleget tesz a fent említett tézisekből adódó követelményeknek.

Nem akarok ismétlésekbe bocsátkozni, ezért csak röviden említem meg, hogy a katalogizálási-bibliográfiai célokra készülő magyar szabvány-család a szabványok következő három csoportjából áll:

- a szűkebb értelemben vett (az azonosítást és általános tájékoztatást biztosító) bibliográfiai leírás dokumentumonkénti szabványai, a nemzetközi szabványosítással ésszerű összhangban;
- a visszakeresést szolgáló legfontosabb – egységesített – „besorolási elemek" (személyek, testületek, címek stb.) közlésmódjának szerkezeti és formai szabványai;
- a katalógusok és a katalogizálási tételek (régi és rossz terminussal: „címleírások") szerkesztésének szabályai („alkalmazási szabványok"), ide értve a minimumként meghatározott, illetve ajánlott besorolási elemek körét, a besorolási adatelemek és a leíró szakasz viszonyát stb.

Ma már talán célszerűbb lenne, ha a szabványalkotás metodikáját ért (egyébiránt nézetem szerint általában jogosulatlan) bírálatok helyett magával ezzel a koncepcióval foglalkoznánk, és amennyiben a koncepció elfogadható (mindeddig érdemi bírálata nem hangzott el), akkor arra fordítanánk erőnket, hogy a létrejövő szabványok minél magasabb színvonalon biztosítsák a tézisekben is felsorolt (Csűry István és – ki nem mondottan – az általa megkérdezett olvasók és könyvtárosok részéről is hangzotatott) követelmények teljesítését.

E kérdés kapcsán végül néhány szót a cédulakatalógusok sorsáról. A szabványok változása valóban igen jelentős problémákat okozhat a nagy terjedelmű cédulakatalógusok (nyilván elsősorban a leíró katalógusok) szerkesztésében. Ezt tagadni értelmetlen lenne.

Megemlítendő ugyanakkor, hogy a tételek leíró részének elkülönítése és struktúrájának megváltozása nem feltétlenül tesz szükségessé akár rekatalogizálást, akár számottevő „utalózási" munkát. Természetesen kényelmetlen dolog, hogy az olvasó különböző szerkezetű leírásokkal találkozik. Bizonyos „megszokási" idő után azonban az ilyen értelemben „vegyes" katalógus használható, és egyre inkább természetessé válik. A besorolási adatok közlésmódjára vonatkozó szabályok változása már nagyobb problémákat okoz, de a már kidolgozott javaslatot és a további elképzeléseket figyelembe véve, nem tételez fel teljes rekatalogizálást vagy elviselhetetlen munkát és keresési többlet-fáradtságot okozó utalózást. Végül az alkalmazási szabványok – az előzetes tervek szerint – nem abban különböznek majd a jelenlegi szabályoktól, hogy „hozzáférési pontokat" szüntetnek meg, hanem abban, hogy egyes újabb hozzáférési pontokat tesznek kötelezővé, illetve – főleg – ajánlottá.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Remélem, hogy a fentiekből világossá válik: maga a szűkebb értelemben vett katalogizálási-bibliográfiai szabványosítás (legalábbis annak tervbe vett iránya) nem állítja megoldatlan probléma elé a nagy leíró katalógusok szerkesztőit. Sokkal nehezebben megoldható problémákat okoz a transzliteráció és a betűrendbe sorolás nem kevésbé szükséges új szabványosítása. Nincs itt helyem és módom arra, hogy e revízió elkerülhetetlenségét részletesen bizonyítsam. A transzliteráció esetében ennek oka (a jelenlegi szabvány egyéb hiányosságai mellett) valóban elsősorban a nemzetközi kompatibilitás igénye. A betűrendezési szabványnál viszont nem a nemzetközi együttműködés, sőt még csak nem is elsősorban a számítógép az ok, hanem a jelenlegi betűrendezési szabvány számos súlyos fogyatékossága, például az, hogy nem terjed ki olyan általánosan használt jelekre, mint a számok. Ebből adódik könyvtári (katalogizálási) gyakorlatunknak (és szabványainknak) az a katalogizálástörténetileg is számottevő ostobasága, hogy ha a besorolási elem (a rendszó) szám, akkor azt szövegesen (ráadásul – általában nyelvtől függően – különböző szavakkal) „feloldjuk", és így reménytelenül szétszórjuk katalógusunkban ugyanazt a szegény, de egzakt arab számjegyet. Vajon hány évtizedig tartsunk fenn olyan szabványokat, amelyek rossz katalógusok „továbbépítésének" alapjául szolgálnának, bármennyi munkát fordítottunk is a katalógusokra?

A szabványok megváltoztatása tehát valóban súlyos katalogizálási nehézségekkel jár együtt. Még nagyobb problémát okozna azonban, ha tovább halogatnók a változásokat, és még sokkal terjedelmesebb katalógusokat, még sokkal radikálisabban kellene (ráadásul felkészületlenül) megváltoztatni két, öt vagy tíz év múlva.

Már említettem és még említeni fogom, hogy a cédulakatalógus és minden más jegyzékkatalógus fogalomrendszerének több tagja (pl. a főlap és a melléklap), akárcsak számos, sok vitát kiváltó besorolási probléma, egyre inkább elveszti jelentőségét. Nem én mondom, hanem a nemzetközi szaksajtó és a nemzetközi gyakorlat, hogy küszöbön áll a számítógép memóriájában tárolt katalogizálási adatoknak, az on-line katalógusoknak a korszaka, és ez a korszak számos kellemetlen problémától szabadítja majd meg a katalógusok készítőit és használóit. Az újszerű lehetőségek azonban újszerű szemléletet is igényelnek. Vajon akár Debrecenben, akár Budapesten addig akarjuk-e halogatni ennek az új katalogizálási szemléletnek az érvényesülését, amíg ténylegesen el nem érkezik ennek a „rekatalogizálásnak" az időszaka?

A nemzetközi környezet hatása

Nyilvánvaló, hogy a világméretekben is „egyszeri" feldolgozás abszolút értelemben (legalábbis az általam áttekinthető időben) csak elképzelés marad, és kérdés, hogy valaha is teljesen megvalósulhat-e. Az azonban, hogy általában a munkamegosztásra és különösen a nemzetközi munkamegosztásra kell alapoznunk dokumentum-feldolgozási tevékenységünket, az aligha vitatható, és aligha szükséges, hogy ezzel kapcsolatban akár az UNISIST program alapozó tanulmányát[4], akár az NTMIR[5] számos dokumentumát, akár Kaltwasser híres UBC cikkét[6] szövegesen idézzem.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Bizonyítottnak tekinthetjük, hogy növekvő mértékben kell katalogizálási adatokat szolgáltatnunk a „világnak", (függetlenül attól, hogy ez a „világ" az adott esetben a KGST tagországait, vagy éppenséggel a világ összes országát jelenti), illetve (ami számunkra még fontosabb): az egész „világból" kell fogadnunk a dokumentumok leírásait. Nem kevésbé nyilvánvaló, hogy ezeket a leírásokat minél kisebb és minél automatizáltabb munkával kell átalakítanunk olyan leírásokká, amelyeket katalógusainkban, bibliográfiáinkban és egyéb termékeinkben, illetve munkaeszközeinkben elhelyezhetünk. Vajon kell-e több érv amellett, hogy hazai szabványosításunknak a nemzetközi szabványosításhoz kell igazodnia?

Ebből egy igen fontos következtetés is származik: a magyar szabványok jelentős része tulajdonképpen nem a magyar szabvány kidolgozásakor és megvitatásakor születik, hanem akkor, amikor a nemzetközi szabvány létrejön. A KGST-szabványok nemzeti szabvánnyá történő adaptálása (mégpedig tételes adaptálása) a KGST-országok megállapodása értelmében k ö t e l e z ő ; a nemzeti szabvány csupán kiegészülhet olyan szabályokkal, amelyek nem állnak ellentmondásban a nemzetközi szabvánnyal. Az ISO[7] szabványok, illetve az ISO-szabványokban növekvő mértékben adaptált nemzetközi szabályzatok (pl. ISBD-k) átvétele „törvényesen" nem kötelező. A bibliográfiai adatcsere fent említett követelményéből adódik azonban, hogy akkor számíthatunk szabványosan közölt adatokra, ha mind saját adatközlésünkben, mind „fogadókészségünkben" a nemzetközi szabványokhoz alkalmazkodunk. Ez pedig nemcsak azokat a könyvtárakat és tájékoztatási intézményeket illeti, amelyek konkrétan végrehajtják a nemzetközi információcserét, hanem mindazokat, akik ezeknek az adatoknak használói lesznek, akár „csak" úgy, hogy tájékozódnak belőlük, akár – és főleg – úgy, hogy ezeket az adatokat saját (nyilván azonos szabvány szerint készítendő) katalógusaikba és bibliográfiáikba építik be.

Az a tény, hogy „saját" nemzeti szabványaink jelentős mértékben nemzetközi szinten születnek meg, nyilván nem jelenti azt, hogy eleve fejet hajtunk az előtt, ami – sajnos néha nélkülünk, máskor csak formális vagy korlátozott részvételünkkel – nemzetközileg „megszületik". A megváltozott körülmények megváltozott hozzáállást tételeznek fel. Az utóbbi években éppen ezért számottevően fokozódott a Magyar Szabványügyi Hivatal, a magyar könyvtárak és tájékoztatási intézmények aktivitása a nemzetközi könyvtári és tájékoztatási szabványosításban. Amit tettünk, az számottevő, de nem elegendő. Mind az ügyrendi (procedurális), mind a tartalmi kérdésekben f o k o z o t t a n k e l l h a l l a t n i s z a v u n k a t és – legalább az elvi alapok tekintetében – a nemzetközi szintű magyar állásfoglalásnak széles körű hazai egyeztetésen kell alapulnia. Nem egyes mondatok, illetve részletszabályok egyeztetéséről van szó: ezt nyugodtan rábízhatjuk az eljáró szakértőkre; eddig sem vallottak szégyent. A fokozott részvétel természetesen pénzt, energiát és – főként – magas szintű nyelvismeretet, szakismeretet stb. igényel. Könyvtárügyünknek minél nagyobb mértékben kell biztosítania ezeket a feltételeket.

Ha már az egyeztetésnél tartunk: az itt szóban forgó cikkben elsősorban a nemzetközi szabványosítás, de bizonyos mértékig a hazai szabványosítás kapcsán is olyan vádak hangzanak el, mint „az eljárás abszolutizmusa", a „végrehajtásért felelősök meg nem kérdezése" stb. Nem a cikk keretében szeretném az ügyrendi kérdéseket megvitatni. Az ezekkel kapcsolatos észrevételekre megfelelő fórumon választ adtam (és adtak mások

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

is). Itt csak annyit kell elmondanom, hogy a szabványosításban az egyeztetés eddig sem jelentette és a jövőben sem jelentheti az összes egyedi különvéleményekhez való igazodást. Minden lényeges szakértő és több lényeges intézmény véleményét meg kell hallgatni. Minden lehetséges módon elő kell segíteni (a kérdés jellegétől is függően), hogy minél többen mondhassák el véleményüket a készítendő, készülő, vagy elkészült, de még nem jóváhagyott szabványról. Ez azonban ne jelentse azt a jövőben sem (annál is inkább, mert akkor sem nemzetközi szabványokra nem tudunk hatni, sem hazai szabványokat nem tudunk készíteni), hogy a szabványosítás népszavazássá válik. Az objektív helyzetből és az érdekeltek többségének véleményéből adódó alapelveknek kell a döntő szót kimondaniuk.

A „hozzáférési pontok"

Bevezetőben azt igértem, hogy nem foglalkozom C s ű r y István cikkének azzal a részével, amely a katalógushasználók igényeivel (pontosabban: a besorolási adatok iránti igényeivel) foglalkozik. Ezt az igéretemet be is tartom, egyetlen kivétellel: néhány szót szeretnék szólni egyik vagy másik besorolási adatelem (rendszótípus) fetisizálásáról.

Egy-egy dokumentumfajta tekintetében is, a könyvtárak gyűjteményeinek egészében is rendkívül eltérő és nagymértékben változó lehet azoknak az ismérveknek a köre, amely szerint az olvasók (vagy hadd beszéljünk itt olvasók és könyvtárosok helyett általában használókról) az irodalomhoz hozzá akarnak jutni.

Helyes-e – és különösen tudományos erőfeszítéseket igényel-e – olyan vizsgálatok lebonyolítása, amelyek arra irányulnak, hogy meghatározzák: vajon a használók a „leggyakrabban" vagy „általában", vagy (nyilván a többszöri pillanatfelvétel módszerének analógiájára) „most" milyen besorolási elem alapján kívánják megtalálni a nekik szükséges irodalmat?

Azt hiszem, hogy az ilyen vizsgálatok – bár az alábbiak értelmében főként az a fontos, hogy melyek a l e h e t s é g e s hozzáférési pontok, és ez ilyen vizsgálatok nélkül is ismeretes – hasznosak lehetnek! Jelentőségük azonban elsősorban akkor lehet, ha az ö s s z e s hozzáférési pontot és azok leggyakrabban előforduló kombinációit tárják fel. Ezzel hozzásegíthetnek ahhoz, hogy a szabványok, illetve a könyvtárak meghatározzák: manuálisan vagy számítógéppel, milyen hozzáférési pontok és ezek milyen kombinációi szerint kell lehetővé tenniük a keresést.

Nem sokra megyünk azonban olyan vizsgálati eredményekkel, amelyek egy bizonyos besorolási elem primátusát akarják vagy vélik bebizonyítani. Az a tény, hogy egy adott hozzáférési pont szerint történetesen csak az olvasók vagy a könyvtárosok 5 %-a keres, egyáltalán nem indokolja, hogy ezt a hozzáférési pontot a jövőben figyelmen kívül hagyjuk. Még akkor sem indokolná, ha az ilyen jellegű felméréseket nem torzítaná szükségképpen, hogy mindenki aszerint keres, ami szerint tud, és hogy mi szerint tud, az nagyon is függ a jelenlegi katalógusoktól. Nem kell bővebben részletezni például, hogy – bár számos leíró katalógus állapota is elég sanyarú – a különféle tematikus (szak-) katalógusok könyvtáraink átlagában még sokkal gyengébbek. Nem kell bizonyítani, hogy bizonyos lényeges

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

hozzáférési pontok (nem könyvtáraink hibájából, hanem a fokozatos fejlődésből adódóan) ma még teljesen hiányoznak besorolási elemeink közül (pl. ISBN és egyéb azonosító számok). Talán azt sem kell bizonyítani, hogy katalógusaink jelentős része (éppen a „főlap-melléklap dogma",[8] a jelenlegi szabvány/ok/ hiányosságai és következetlenségei, a gyakorlat lustaságai stb. miatt) „megtorpan" a rendszónál (besorolási adatnál), és a „másodadatot" vagy éppenséggel „harmadadatot" besorolási szempontból már nem is veszi figyelembe. Ez még azokat a keresési pont-kombinációkat is „megöli", amelyeket a cédulakatalógus (és minden jegyzék) mellérendelési szempontból tökéletlen szerkezete egyébként „életben hagyna".

Ismételten hangsúlyozom: nem egyfajta hozzáférési pontnak (például az egyéni szerzőnek, vagy más szerzőségi funkcióval rendelkező személynek) a többi hozzáférési ponthoz (például különböző szerzőségi és egyéb funkciójú testületek megnevezéséhez) való viszonya, primátusa vagy alárendeltsége a probléma, hanem az, hogy milyen adatelemek felöl kell és mely adatelemek felöl célszerű hozzáférhetővé tenni a dokumentumot, továbbá, hogy a keresési adatelemek (hozzáférési pontok) milyen (alárendeltségen, illetve mellérendeltségen alapuló) kombinációs lehetőségeire van szükség. Ez már ismereteink mai szintjén is nyilvánvaló, és különösen egyértelművé válik a számítógépek katalogizálási-bibliográfiai célokra való használata révén.

A számítógép valóban csak s z o l g a , vagy legalábbis az kell, hogy legyen. Legalább annyira szolga, mint amennyire szolga a katalogizálási szabvány, a katalógus, sőt maga a könyvtár. Ennek a szolgának azonban van egynéhány lényeges érdeme, sőt – ami nem első eset a történelemben – ez a szolga számottevően „átírja" a gazda, a katalógusok történelmét:

- a számítógép rákényszeríti a könyvtárakat arra, hogy – pl. a hozzáférési pontok tekintetében – az áltudományos elméletekről áttérjenek a gyakorlati rendszerszervezés egzakt szabályaira;
- lehetővé teszi a felhasználó számára a különböző hozzáférési pontok (ismérvek) szabad kombinációi szerinti keresést.

A szolga egyre növekvő mértékben áll „urai és parancsolói" rendelkezésére. Ezeknek a parancsnokoknak nem szabad elfelejteniük, hogy egész szakmai létük, gyakorlatuk, vagy – ha úgy tetszik – „tudományuk" egyetlen jogosítványa a könyvtárhasználók, az információhasználók szolgálata. Ennek érdekében olyan szabályokat kell teremteniük, amelyek – az új technika szolgálatának felhasználásával – lehetővé teszik, hogy az irodalom használója valóban megtalálja azt, amit keres.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

JEGYZETEK

1. MSZ 3424/1–78. Bibliográfiai leírás. Könyvek 75 p.
2. ISBD – International Standard Bibliographic Description – Nemzetközi Szabványos Bibliográfiai Leírás. Az IFLA nemzetközi szabályzatainak közös címe.
3. Természetesen nem tekintem az ISBD bírálatának az olyan – bírálatnak szánt – megjegyzéseket, amelyek az ISBD jellegének és céljának félreértéséből indulnak ki. Ilyenek pl. azok a megjegyzések, amelyek az ISBD adatsorrendjét (mindenekelőtt a főcímet mint a leírás kezdő elemét) bírálják, mégpedig abból a szempontból, hogy „a szerzővel kell kezdeni". Hangsúlyozom, hogy ezek a megjegyzések egyszerűen a leíró rész (azonosító rész) és a besorolási elemek különböző funkciójának mellőzéséből, vagy meg nem értéséből fakadnak.
4. United Nations Educational Scientific and Cultural Organisation – International Council of Scientific Unions, UNISIST Study Report on the Feasibility of a World Science Information System, Unesco, Paris, 1971 14, 171 p.
5. NTMIR – Nemzetközi Tudományos és Műszaki Információs Rendszer; Mezsdunarodnaja szisztema naucsnoj i tehnicsekoj informacii (MSZNTI).
6. Kaltwasser, Franz-Georg, The quest for Universal Bibliographic Control = Unesco Bulletin for Libraries, 25 vol. 1971. 5.no. 252–259.p.
7. ISO – International Organisation for Standardisation – Nemzetközi Szabványosítási Szervezet.
8. A „főlap – melléklap dogmán" annak a szemléletnek az alapját és megnyilvánulását értem, amely szerint bárminemű különösebb jelentőséggel bírna, hogy egy katalógus vagy bibliográfia (vagy annak mutatója) különböző rendszavaihoz beosztott tétel egyes megjelenési helyei közül melyik az elsődleges. Ezzel kapcsolatban mindenekelőtt rögzítendő, hogy minden kötelező besorolási elem, illetve az ezek bármelyikéhez besorolt tétel egyformán elsődleges jelentőségű, sőt ezekkel azonos jelentőségűek azok a tételek (lapok), amelyek a fakultatív, de a könyvtár által alkalmazandónak vélt egyéb besorolási elemnél találhatók. Ilyen értelemben minden lap (vagyis a tétel minden megjelenése) főlap. A főlap fogalma tehát tulajdonképpen idejétmúlt; ha mégis fennmarad, ennek az az oka, hogy számos esetben nem „fejelik át" a különböző besorolási elemeknél megjelenő tételeket, bibliográfiákban pedig általános, hogy a tételnek egyetlen adatsorrendje van, és ez a sorrend egy (vagy több, egymásnak alárendelt) meghatározott besorolási elemmel kezdődik, a többiekre pedig csak a mutatók utalnak. Hogy milyen rangsor szerint kell az ilyen értelemben vett „főlap" besorolási elemét meghatározni, az szabványosítható, de a szabvány e részének meggyőződésem szerint nincs számottevő jelentősége.

■■■

KMK-KIADVÁNYOKRÓL számolt be a közelmúltban az NDK két szakfolyóirata. A Bibliothekar (1978/3.) A munkások könyvtári ellátásának feladatai c. szöveggyűjteményt és – a Fővárosi Pedagógiai Intézettel közösen kiadott – Órák a könyvtárban c. gyűjteményt ismerteti, – a Zentralblatt für Bibliothekswesen (1978/10.) pedig az NTMIR keretében orosz, angol és magyar nyelven megjelenő „Információ a könyvtári és információs munka eszközeiről és berendezéseiről" c. szolgáltatást.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A PÁRBESZÉD ESÉLYEI
Egy nemzetközi összehasonlító olvasásszociológiai kutatás eredményei

KAMARÁS István

Öt évvel ezelőtt a Könyvtártudományi és Módszertani Központ kezdeményezésére, a moszkvai Lenin Könyvtár, a szófiai Cyrill és Metód Könyvtár és a varsói Nemzeti Könyvtár olvasáskutatással foglalkozó munkatársai közreműködésével nagyszabású és kockázatos vállalkozás indult: megmérni az alig-alig mérhetőt, két, az olvasók szemszögéből rendhagyónak ítélhető magyar novella esélyeit akartuk kipuhatolni nyolc általánost végzett szakmunkások, 17 éves középiskolások és diplomás könyvtárosok körében Budapesten, Moszkvában, Szófiában és Varsóban.

A kutatás előfeltevéseiről és módszereiről a Könyvtári Figyelő 1975. évi 5. és 6. számaiban írtunk FOGARASSY Miklóssal. Az 1976. 1–2. számban arról számoltunk be, hogyan fogadták és értelmezték ezeket a műveket budapesti, szófiai és varsói könyvtárosolvasói. Az olvasáskutatási különszámban (1977/3–4.) két tanulmány is foglalkozott ezzel a kutatással: FOGARASSY Miklós a szakértői véleményeket elemezve a két novella jelentés-köreit vázolta fel, e tanulmány szerzője pedig a kritikusokból álló kontrollcsoport tagjainak értelmezéseit vetette össze a „laikus olvasók" értelmezéseivel.

Ez az összegező tanulmány egy cikksorozat befejező részének tekinthető és e két módszertani cikk ismeretét feltételezi.

Hányan maradtak közömbösen?

Tekintve, hogy az ilyenfajta irodalmi művek olvasóinak aránya még a magyar könyvtárhasználók körében is eléggé alacsony, nemcsak az elutasítók, hanem a közömbösök nagy arányával is számolnunk kellett. Kellemes meglepetésként ért, hogy ez az arány egyik novellánál sem haladta meg egyetlen csoportban sem a kérdezettek egyharmadát.

A közömbösök és az elutasítók százalékaránya*

	Meddig él egy fa		Nácik	
	közömbösök	elutasítók	közömbösök	elutasítók
Budapesti				
munkások	□○	□○	○	□□
munkásnők	□○	□○	□○	□□○

* Egy □ jel valamennyi táblázatban a csoporthoz tartozók 10 %-át, egy ○ jel pedig 5 %-át jelenti.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

diákok	□□	○	○	□○
könyvtárosok	○	□○	–	○
Moszkvai				
munkások	□□○	□□□	□□	□□□
munkásnők	□□	□○	□□	□□
diákok	□□	□○	□○	□□□□
Varsói				
munkások	□□	□□	□	□
munkásnők	□	□□	○	□
diákok	□○	○	○	□
könyvtárosok	□	□○	○	□
Szófiai				
munkások	□□□	□□	○	□
munkásnők	□□	□○	○	□
diákok	□	□□	□	□□○
könyvtárosok	□	□	○	□□

A „közömbösen hagyott" az esetek nagyobb részében azt jelenti, hogy „nem érdekelt", „nem az én esetem". A „nem tetszett" viszont tükrözhet közömbös, ellenséges és kritikus magatartást. A közömbös olvasó általában passzív, a nemtetszését kifejező viszont lehet aktív is. A nemtetszés gyakran negatív előjelű szavazat a mű mellett.

Könnyen magyarázható, hogy az együttérzésre vagy elborzadásra kényszerítő NÁCIK valamennyi csoportban kevesebb közömbös reagálást váltott ki, mint a MEDDIG ÉL EGY FA. Az is érthető, hogy a munkásnők általában érzékenyebben reagáltak a nők által megszemélyesített sorsokra mint a munkások. Az is logikusnak tűnik, hogy a könyvtárosok maradtak legritkábban közömbösek.

Jóval nehezebb megmagyarázni, hogy miért ért el 15–20 %-ot valamennyi moszkvai csoportnál a közömbösök aránya a NÁCIK esetében. Ehhez további információk szükségesek. Mivel a tetszés-nemtetszés mércéje olvasórétegenként eléggé eltérő, egyenlőre csak annyit állapíthatunk meg, hogy az elutasításnál mind országhatárokon belül, mind a négy ország között feltehetően jelentős eltérések tapasztalhatók. Mellőzve a „tetszett" válaszokat, a „nagyon tetszett" választ adók arányával mutatom be a novellák mellett kiálló olvasók arányát, hangsúlyozva, hogy a „nagyon tetszett" mércéi (például a legnagyobb élményt kiváltó olvasmányok) jelentősen különböznek a négy városban és a négy rétegnél.

A „nagyon tetszett" választ adók százalékaránya

	Meddig él egy fa	Nácik
Budapesti		
munkások	□	□□
munkásnők	□	□
diákok	□	□□
könyvtárosok	□□	□□□□□
Moszkvai		
munkások	○	□
munkásnők	–	–
diákok	○	○
Szófiai		
munkások	○	○
munkásnők	□	□○

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

diákok	□	□○
könyvtárosok	□□□	○
Varsói		
munkások	○	○
munkásnők	□	□
diákok	□	□○
könyvtárosok	□	□

Ha feltételeznénk, hogy mind a 15 csoport azonos mérce alapján hozza meg ízlésítéleteit, akkor a MEDDIG ÉL EGY FA megítélése alapján a budapesti és szófiai könyvtárosokat, valamint a moszkvai munkásnőket, a NÁCIK megítélése alapján a budapesti könyvtárosokat, a moszkvai munkásnőket és diákokat, a szófiai munkásokat és könyvtárosokat, valamint a varsói munkásokat kellene rendhagyóan viselkedőnek tekinteni. Egy biztos, a kérdezettek nagyobb része valamennyi csoportban igennel szavazott mindkét novellára. Korai lenne még úgy nyilatkozni, hogy ez a két novella hatásosan integrálja budapesti, moszkvai, szófiai és varsói munkás- és diákolvasóit, hiszen még nem ismerjük sem érzéseiket, sem értelmezéseiket.

Az érzések konszenzusa

JÓZSA Péter különböző művészeti ágakhoz tartozó alkotások (filmek, zeneművek, festmények és regények) befogadását vizsgálva azt tapasztalta, hogy az érzelmi reagálás szintjén – statisztikus, globális tendenciaként – társadalmi konszenzus tapasztalható, és a reagálások eltéréseinek ez adja keretét, talaját.* „Nincs kizárva, hogy más országokban nem találkoznánk ebben a formában evvel a jelenséggel. Ez nyitott probléma" írja Józsa.

A ,,Mit érzett'' kérdésünkre 30 válaszlehetőséget adtunk meg. A választások, úgy tűnik, azt tűnik, azt bizonyítják, hogy ez a társadalmi konszenzus más országokban is létezik. Emellett a konszenzusok konszenzusa, vagyis a budapesti, moszkvai, szófiai és varsói olvasók érzéseinek több rokonvonása is kimutatható.

A MEDDIG ÉL EGY FA esetében valamennyi csoport-nál a leggyakrabban előforduló válaszok között ezek szerepeltek:

elgondolkodtatott
meghatottt
fejtörést okozott
újat mondott.

A NÁCIKNÁL pedig ezek:

elgondokodtatott
felkavart
állásfoglalásra késztetett
elkeserített
meghatott.

---

* JÓZSA Péter: Az esztétikai alkotások társadalmi hatása. Bp. 1974. NPI.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Jellemző a konszenzus mértékére, hogy a felsorolt válaszok mindkét novella esetében 30—40 %-át teszik ki az összes választásoknak.

Számolni kell avval, hogy az egyes válaszlehetőségek értelmezése a különböző rétegeknél kisebb-nagyobb mértékben eltérhetett:

1. a fordítások miatt a különböző anyanyelvű olvasóknál
2. a különböző érzelmi kultúrát termelő társadalmi gyakorlat következtében a különböző nemű, életkorú és foglalkozású rétegeknél.

Éppen ezért nem könnyű a konszenzuson belüli eltéréseknél a látszólagos és a valóságos eltéréseket megkülönböztetni. Igy például az állásfoglalásra késztetett nemcsak a NÁCIK és a MEDDIG ÉL EGY FA esetében jelenthetett mást, hanem a könyvtárosoknál és a munkásoknál is.

Ugy tűnik, a MEDDIG ÉL EGY FA esetében a lengyel olvasók érzései különböztek leginkább a többiekétől. A más országokbeliekhez képest a varsóiaknál nagyobb arányban fordult elő az

elgondolkodtatott
állásfoglalásra késztetett
új összefüggéseket tárt fel
felbosszantott
félelmet keltett.

(Ebben a kontexusban az elgondolkodtatott jelentése más mint a budapestieknél az állásfoglalásra késztetett és a megrendített mellett, és megint más a moszkvaiaknál a zavarba hozott és megzavart társaságában.)

Ugy tűnik, hogy az élet és halál, valamint a túlélés lehetősége és vágya ellentétének újszerű bemutatása inkább zavart mint katartikus hatást váltott ki a varsói olvasókból. Ezt látszik bizonyítani az is, hogy a

felkavart
a látóköröm tágította
feladat elé állított

éppen a varsóiaknál szerepel legritkábban. A moszkvai olvasóknál a zavar érzése mellett a

példát adott
tükröt tartott elém

viszonylag gyakori választása jellemző sajátosság.

A megrendített feltűnő hiánya mellett a meghatott mérsékeltebb előfordulása is azt jelzi, hogy a moszkvai olvasók egy része nem tudta átlépni a mű érzelmi küszöbét.

A négy réteg közül a könyvtárosok az

elgondolkodtatott
meghatott
új összefüggéseket tárt fel
megerősített

kiválasztásában, valamint a

fejtörést okozott
zavarba hozott

elutasításával különböztek a munkásoktól, munkásnőktől és a diákoktól.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A különböző országbeli „hivatásos olvasmányközvetítők", a könyvtárosok olvasói viselkedése jóval több hasonlóságot mutatott, mint a másik három rétegé.

Feltűnő volt, hogy a NÁCIK című novellát a moszkvai olvasók fogadták leghűvösebben. Nézzük, mennyiben támasztják alá ezt az érzések! A példát adott és a tükröt tartott elém ennél a novellánál is elsősorban a moszkvai olvasók érzéseit tükrözi. A megrendített és a megerősített feltűnő hiánya arra utal, hogy a moszkvai olvasók jelentős részénél nem jött létre magas feszültségű ív a mű és az olvasó között. Hasonló a helyzet a szófiai olvasóknál is, náluk azonban a példát adott jelentését az igazolta elképzelésemet és a látókörömet tágította módosította. Míg a szófiai olvasóknál a novella horizont-tágító szerepét lehet érzékelni, a varsóiaknál mélyebb és erőteljesebb érzésekről tanúskodik a felkavart, a meghatott és az új összefüggéseket tárt fel gyakori választása. A budapestiek érzelmi reagálásának sajátossága a félelmet keltett fetűnő gyakorisága. Ez ugyanúgy jellemző a munkásokra mint a könyvtárosokra.

A budapesti munkások az egyetlen réteg a 15 közül, akiknél a megrendülés, a keserűség és a meghatódás érzését a zavar és a „valamit tenni kell" érzése helyettesíti. Az elembertelenedésről, az ember megalázásának kísérletéről, a hatalommal perverz módon való visszaélésről szóló novella közvetett módon a második világháborút idézi. Igenám, de a vizsgálat időpontjában (1974-ben) 40–50 éves munkások 1944-ben 10–20 évesek voltak. Igy a budapesti munkásoknak csak töredéke részesülhetett olyan közvetlen élményben, amelynek felidézése félelmet kelt, és úgy érzi, tennie (esetleg jóvátennie) kellene valamit. Számolni kell a közvetett élmények eredőjével is! Apáik, idősebb testvéreik, rokonaik történeteivel, amelyekre a kamasz fiúk jóval érzékenyebben reagálhattak mint a lányok. Szüleik, idősebb testvéreik, sőt maguk is szembekerülhettek 1944-ben azokkal az erőkkel, amelyek oldalán moszkvai, szófiai és varsói társaik harcoltak.

A rendhagyó szerepben átélt történelem a budapesti munkásokat olyan befogadói viselkedésre kényszeríthetett, amely megszegi az érzésekben megmutatkozó konszenzust. Míg a konszenzust jelző elgondolkodtatott, felkavart, állásfoglalásra késztetett, elkeserített, meghatott részaránya 35–45 %-ot tesz ki az egyes csoportokban, a budapesti munkásoknál mindössze 19 %-ot!

Melyik kapun léptek be a labirintusba?

A MEDDIG ÉL EGY FA és a NÁCIK – mert esztétikum – olyan több jelentésű szövegek, amelyek a többértelműség és az egyértelműség egységét valósítják meg.

Az a tény, hogy a novellák különböző országban élő különböző foglalkozású, életkorú és nemű olvasóikban megrendülést okoztak, a szövegekben lévő egyértelműséget bizonyítják. Az a tény, hogy a megrendülés hol a felismerés, hol a zavar, hol a meghatódás, hol a félelem formáját öltötte, a szövegek többértelműségére utal. „A szöveg többrétűsége is több rétű" – állapítja meg JÓZSA Péter*, és megkülönbözteti a horizontális, a vertikális és a történelmi többrétűséget.

---

* JÓZSA Péter: Társadalmi kommunikáció és kultúra. = Valóság, 1976. 6.sz.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A horizontális többrétűség azt jelenti, hogy ugyanazt a művet többféleképpen lehet értelmezni és átélni, a vertikális azt, hogy különböző mélységű jelentésszinteket lehet megragadni, a történeti pedig azt, hogy minden kor és minden társadalmi csoport számára mást jelent. A művészi alkotások olyan labirintus-rendszerhez hasonlítanak, amelyeknek többféle bejáratuk van (mert horizontálisan többrétűek). A bejáratok egy része zsákutcába vezet, de több olyan is van, amelyen keresztül el lehet jutni a legbelsejébe. Hogy melyik kapun lép be az olvasó, az elsősorban az olvasó értékrendjétől függ, hogy milyen mélyre hatol be, aktivitásától.

A MEDDIG ÉL EGY FA esetében a

magány
megsemmisülés
életadás
értelmes élet
továbbélés vágya

olyan kapuk, amelyeket átlépve már csak az olvasói aktivitáson múlik, hogy milyen mélységekig, milyen érvényességű és eredetiségű értelmezésekig jut el az olvasó. A

természet
jótékonyság
jó üzlet
hibbantság
uralkodó osztály
kertészkedés

pedig olyan bejáratok, amelyek zsákutcába, félreértésekhez vezetnek.

Hogy mi történik odabenn a labirintusban, arról a kutatók vajmi keveset tudhatnak meg. Megpróbálhatnak olvasni a labirintusból kiszédelgők arckifejezéséből, megkérdezhetik tőlük, mi történt odabenn. Csakhogy ezt nagyon nehéz szavakkal elmondani. Ha a kutató nem járja be maga is a labirintust, nem érti, mit mond az olvasó. Ha ő is bejárja, akkor saját élménye befolyásolja mások élményének értelmezésében.

Amikor a ,,Mit mondott Önnek ez a novella'' kérdésre adott válaszokból megpróbáltunk következtetni arra, hogy mi történhetett odabenn, mindevvel számolnunk kellett.

A magyar mintában az egyik kontroll-csoport irodalmárokból állott. Ha abszolut mércének nem is, de több vonatkozásban mérvadónak tartottuk értelmezéseiket. A NÁCIK esetében tértek el nagyobb mértékben az irodalmárok értelmezési, viszont a MEDDIG ÉL EGY FA értelmezésénél többféle értelmezés-elem szerepelt válaszaikban. Az Örkény novellánál életadás-halál-túlélés alkotta majd mindegyikük értelmezésének magvát, a Sánta novellánál több eltérő értelmezés versengett:

1. az elembertelenedés,
2. az embert porig megalázó hatalom,
3. a legpokolibb körülmények között is embernek maradás lehetősége.

Hogy a többször említett társadalmi konszenzus jegyében a 15 olvasó csoportban is ilyen módon alakultak az értelmezések: A MEDDIG ÉL EGY FA alapjában egyező

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

értelmezései tizenöt-húsz lényegében nem különböző változatban jelentek meg, míg a NÁCIK értelmezései két-három lényegesen különböző típusba sorolhatók.

Akik nem jutottak be a labirintusba

Mielőtt részletesebben megismerkednénk az értelmezésekkel, a sikertelen kísérletekről kell beszámolni. Ezek három típusát különíthetjük el:

1. a „nem értem" válaszokat,
2. amikor egyszerűen elmondták a novellák meséjét,
3. a félreértéseket.

A NÁCIK-nál 1050 közül 11, a MEDDIG ÉL EGY FA-nál 21 „nem értem" válasz akadt, az összes válasz 1, illetve 2 %-a.

A „nem értem" válasz sok esetben komoly elszánást és próbálkozást követ. Sokszor csak bizonytalanságot jelez, mely megakadályozza az olvasót abban, hogy elmondja, meddig jutott el, és hol akad el az értelmezésben. Ezért nem könyvelhetjük el egyértelműen pozitívumként ezt az alacsony arányt.

Valamivel nagyobb – a MEDDIG ÉL EGY FÁ-nál 2, a NÁCIK-nál 4 % – a novellák meséjét felmondók aránya. Még nagyobb – a MEDDIG ÉL EGY FÁ-nál 8, a NÁCIK-nál 5 % – a novellát félreértők aránya. Végül is a Sánta novellánál a kérdezetteknek 10, az Örkény novellánál pedig 12 %-a nem jutott be a labirintusba. Egyesek azért, mert világuk és a mű világa túlontúl is különbözött, mások azért, mert teljesen idegenül hangzott számukra a mű nyelve, némelyeknek pedig azért, mert olyan helyzetben vagy hangulatban voltak, amely nem volt alkalmas a művel való találkozásra.

Azoknak az aránya, akik csupán a történet leírására a MEDDIG ÉL EGY FÁ-nál munkásnőknél és diákoknál –, a NÁCIK-nál pedig csak a szófiai diákoknál érte el a 10 %-ot. A félreértők aránya a NÁCIK esetében három csoportnál volt magasabb 10 %-nál: a varsói munkásoknál (16 %), a moszkvai munkásnőknél (13 %) és a szófiai munkásoknál (20 %). A MEDDIG ÉL EGY FA esetében csak egy csoportnál: a varsói munkásnőknél (10 %). Azoknál, akiknek nem sikerült semmit sem megragadni a „szöveg feletti" utalásokból, elsősorban a művészi nyelv nem kellő mértékű ismeretét kell feltételeznünk. Ezt a feltevést támasztja alá az a tény is, hogy a könyvtárosoknál csak elvétve találhatunk félreértelmezéseket, és diákoknál is kisebb az arányuk, mint a munkásoknál és a munkásnőknél.

Életfa és emlékfa

Nemcsak „hivatásos olvasóknál" (az irodalmároknál), hanem a „laikus olvasóknál" is a *túlélés* van leggyakrabban az értelmezések középpontjában. „Holdudvarában" leggyakrabban az *emlékállítás*, a *magány*, a *megsemmisülés*, a *háború*, az *értelmes* (hasznos) *élet* és az *élet-halál ellentét* értelmezés-elemek találhatók. Közülük csak az emlékállítás fordul elő minden csoportban nagyobb arányban, a többi értelmezés-elem előfordulása csoportonként eltérő képet mutat:

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Az értelmezés-elemek előfordulási aránya

	túlélés	emlék	élet-halál	értelmes élet	magány
Budapesti					
munkások	□□□□□○	□□□	□□□	□□○	□□
munkásnők	□□□□□□	□□○	□□○	□○	□□□
diákok	□□□□○	□□○	□□	□□○	□□○
könyvtárosok	□□□□□□□○	□□	□□□□	□□○	□□○
Moszkvai					
munkások	□□	□□□□□	–	□□	□□
munkásnők	□□□□□	□□□□□	□□○	–	□
diákok	□□□□□□	□□□□□□	□	□○	□□□○
Szófiai					
munkások	□□□□○	□□□○	□○	□	□
munkánsők	□□□□	□□	□○	□□	□○
diákok	□□□□	□□	□	□□	–
könyvtárosok	□□□□□	□□□□□	□□□	□○	□□○
Varsói					
munkások	□□□	□□□○	○	○	□□
munkásnők	□□□	□□□	□○	□	□
diákok	□□□□□○	□□□	□○	□○	□○
könyvtárosok	□□□□□□□	□○	□□□□□○	□○	□○

A ritkábban szereplő értelmezés-elemek közül a h á b o r ú , valamint a halálra készülő asszony t u d a t o s s á g á n a k és a fiatalasszony ö s z t ö n ö s s é g é n e k szembeállítása a budapestieknél fordult elő leggyakrabban. A szereplők t á r s a d a l m i h e l y z e t e a szófiai és a moszkvai olvasók értelmezéseiben (és félreértelmezéseiben) fordul elő legtöbbször. A j ó t é k o n y k o d á s a moszkvaiak, az ö r e g a s s z o n y h ó b o r t o s s á g a a varsóiak értelmezéseiben fordul elő leggyakrabban. Érzékelhető, hogy az értelmezésekben már kevéssé érvényesül annyira a konszenzus, mint a novella érzelmi fogadtatásánál. Még a könyvtárosoknál sem.

„Pedig hát embernek szülték őket..."

A „nácik" jelentése a hetvenes években egész Európában hasonló, a nácikhoz és nácizmushoz fűződő tapasztalatok azonban eléggé eltérőek. Nem volt módunk arra, hogy a nemzetközi összehasonlító vizsgálat keretében is megismételjük azt a kísérletet, amikor a novella cím nélküli változatát is elolvastattuk. A kísérleti alanyok ebben az esetben is könyvtárba járó budapesti munkások voltak. Azt vehettük észre, hogy ebben az esetben nemcsak a „nem értem" válaszok és a félreértések aránya volt nagyobb, de azoknak az aránya is, amelyekben jobban megérezték és megértették a novella „szöveg feletti" utalásait: a fasizmus lényegét, az elembertelenedést, a hatalommal való visszaélést, az emberség megőrzésének lehetőségét.

Akár a kritikusok egyik csoportja, az olvasók egy része is kizárta az e l l e n á l l á s , az e m b e r i t a r t á s lehetőségét, de míg a kritikusok a t e l j e s m e g a l á z á s t , a s á t á n i m ó d s z e r e k e t , az embernek született fegyveresek e m b e r i m i v o l t u k b ó l v a l ó k i v e t k ő z é s é t hangsúlyozták, az olvasók jelentős része

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

a kiszolgáltatottak megalázkodását, és a kisember gyávaságát érezte a pásztorok viselkedéséből. Leginkább a varsói olvasók között volt gyakori ez az értelmezés. A másik véglet, a nácik felett diadalmaskodó partizánok, ugyancsak a „laikus olvasók" értelmezéseiben fordult elő gyakrabban. Míg a kritikusok inkább a túlélés érdekében tűrő, és a passzivitásukkal tiltakozó pásztorok magatartását hangsúlyozták, az olvasók jelentős része a bátor ellenállók idealizált képét festette meg.

A fegyveresek a különböző értelmezésekben a gonoszság, a fasizmus, a hatalom, az elembertelenedés, a kifinomult eszközöket használó lelki terror képviselői. A fegyveresek értelmezése tehát valamivel nagyobb eltéréseket mutat, mint a haldokló öregasszony vagy az „életfa" értelmezése, mint ez az alábbi táblázatból is kiderül:

Öt értelmezés-elem előfordulási aránya (%)

	hatalom	fasizmus	lelki terror	gonoszság	elembertelenedés
Budapesti					
munkások	□□□□○	□□○	□□□□○	□□○	○
munkásnők	□□□□	□○	□□□○	□□□	□
diákok	□□□□○	□□□	□□□□	□□□□	□
könyvtárosok	□□□□□	□□	□□□□□□□○	□□□○	□□
Moszkvai					
munkások	□□□	□□	□□□○	□□	–
munkásnők	□	□	□□□□○	□□□□□	□
diákok	□□□○	□○	□□□□	□□□□○	□
Szófiai					
munkások	–	□□□	□	□□□□	○
munkásnők	□○	□□□□	□□○	□□□□□□	□○
diákok	□□	□□	□□□□	□□□□	–
könyvtárosok	□	□□□□□□	□□□	□□□□□□	○
Varsói					
munkások	□□□□○	○	□□□	□□□□□□□	□
munkásnők	□□□○	○	□□○	□□□	○
diákok	□□□	○	□□□	□□□□□	□
könyvtárosok	□□□□	□□	□□□□	□□□□□□	□

A hatalom, a fasizmus, a lelki terror, a gonoszság négy különböző képletben jelenik meg: a budapestieknél a hatalom és a lelki terror (ez a legelvontabb), a moszkvaiaknál a gonoszság és a lelki terror (ez a legkonkrétabb), a szófiaiaknál fasizmus és a gonoszság, a varsóiaknál hatalom és a gonoszság.

A „szöveg feletti" olvasása

Óvakodtam attól, hogy az egyes értelmezéselemek között hierarchiát állítsak fel. Csak azokat különítettem el a többiektől, amelyek általában félreértelmezések hordozói. A túlélés, az emlékállítás, a hatalom, az emberi tartás termséeztesen eléggé különböző mélységű értelmezésekben foglalnak helyet.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A „szöveg feletti" utalásokat észrevevő olvasók értelmezéseit (FOGARASSY Miklós útmutatásai alapján) háromszinten helyeztük el:

I. Csak másodlagos fontosságú elemek szerepelnek az értelmezésben, vagy ezek a lényeges elemek fölé rendelődnek.

II. Lényegi utalások is szerepelnek az értelmezésben, azok fontossági sorrendjében.

III. Az értelmezésben feltárul a mű szerkezete, az ellentétes elemek átfogó szintézisben rendeződnek.

A három szint elé helyezve a nulla-szintet (azokat az értelmezéseket, amelyekből a szöveg feletti utalások hiányoznak), a novellák vertikális többrétűségén alapuló különböző értelmezési mélységek megoszlása így alakul:

Értelmezési szintek százalékos megoszlása

	Meddig él egy fa				Nácik			
	ϕ	I.	II.	III.	ϕ	I.	II.	III.
Budapesti								
munkások	□	□○	□□□□□○	□□	○	□□□○	□□□□□	□
munkásnők	□	□□	□□□□□○	□○	□○	□□□□	□□□□○	–
diákok	○	□□□	□□□□□	□○	□	□□□	□□□□□	□
könyvtárosok	–	□	□□□□□□	□□□	–	□	□□□□□□□○	□□○
Moszkvai								
munkások	○	□□□□□○	□□□○	○	□	□□□□□□	□□□	–
munkásnők	□	□□□○	□□□□	□○	□□	□□□□□	□□□	–
diákok	○	□□□	□□□□□○	□	□	□□□□□	□□□○	○
Szófiai								
munkások	□□	□□	□□□□□○	○	□	□□□□□	□□□○	○
munkásnők	□□	□□□□	□□□□	–	□○	□□□□□	□□□○	–
diákok	□□□	□□○	□□□□○	–	□	□□□□	□□□□	□
könyvtárosok	–	□□○	□□□□□○	□□	□	□□□	□□□□○	○
Varsói								
munkások	□	□□□□□	□□□○	○	□○	□□□□	□□□○	□
munkásnők	□□	□□○	□□□□○	□	□	□□□□○	□□□□○	–
diákok	□	□□	□□□□□□	□	□	□□□□○	□□□□	○
könyvtárosok	–	□	□□□□	–	–	□□□□	□□□□□○	○

Megállapítható, hogy a MEDDIG ÉL EGY FÁ-nál a 15 csoport közül 11-ben az olvasók nagyobb része lényeges elemeket fogott fel az írói üzenetből. Majdnem mindegyik csoportban található egy 5–20 %-nyi réteg, akiknek értelmezése az irodalmárok értelmezéséhez hasonlítható. Ők – közöttük 8 osztályt végzett budapesti, moszkvai, szófiai és varsói munkások is – ÖRKÉNY István és SÁNTA Ferenc társszerzőinek tekinthetők. Értelmezéseik olyan eredeti elemeket is tartalmaznak, amelyek nem szerepelnek az irodalmárok értelmezéseiben.

A NÁCIK nehezebb feladatot jelentett mint a MEDDIG ÉL EGY FA. A 15 csoport közül csak 5 csoportban (a három könyvtáros csoportban, a magyar diákoknál és a novellára érzelmi szinten rendhagyó módon rongáló magyar munkásoknál) voltak többségben azok az olvasók, akik felfogták az írói üzenet lényegét. Ennél a novellánál is akadt 10 csoport, ahol a csoporttagok 5–10 %-a a „hivatásos olvasókéval" azonos szintű teljesítményt nyújtott. Ez az 5–10 százalék az egyes országokban ezreket, esetleg tízezreket képvisel

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

az adott rétegből. Nem szabad azonban megfeledkeznünk arról a 40–70 %-ról sem, akik nem folytattak érdemi párbeszédet az íróval. Mivel mindkét novella (de főleg a NÁCIK) esetében a budapesti olvasóknál volt legkisebb ez az arány. Joggal vetődik fel a kérdés, hogy mekkora szerepet játszott ebben a nemzeti kultúra tényezője.

Fékező sztereotípiák

Az értelmezésben mutatkozó különbségek egyik fontos meghatározó tényezője az, hogy a mű által felvetett problémák mennyiben mozgósítanak sztereotípiákat és mennyiben késztetnek gondolkodásra. Másképpen fogalmazva: a mozgósított sztereotípiák mennyiben engedik szóhoz jutni „egyéni módon" gondolkodó olvasót. Egy szófiai munkásnő szerint a MEDDIG ÉL EGY FA arról szól, hogy egy idős asszony fondorlatos módon el akarja pusztítani a gyümölcsfákat az esernyőjébe rejtett bacilusokkal. Egy olyan életmód és értékrend szemszögéből, amely a megélhetést biztosító javak védelmét tartja legfontosabbnak, jogos ez a gyanakvás. Evvel a szemlélettel örültek Bánné sikeres üzletének budapesti, moszkvai és varsói munkások. Sokaknál gátolta a „szöveg feletti" utalások megfejtését „a természet örök, az ember halandó" sztereotípia. A szófiai olvasókat hozzásegítette a lényegi üzenet megértéséhez a diófa-ültetéshez kapcsolódó sztereotípia. Ez a szokás Magyarországon is honos, de úgy látszik, a budapesti munkások kevéssé emlékeznek paraszti létformájukra, mint a szófiaiak, akik között kevesebb a második-harmadik generációs munkás. A moszkvai és szófiai munkásokat a halálra ítélt öregasszony társadalmi helyzetéhez kapcsolódó sztereotípiák és előítéletek zavarták abban, hogy az embert lássák és ne a haldokló úri osztály képviselőjét. A varsói munkásokat különc öregasszonyhoz fűződő előítéletes sztereotípiák korlátozták abban, hogy a különc viselkedés mögött meglássák a normálist, az élnivágyást. Annak ellenére, hogy a magyar olvasók sem ismerték a szerzőt, az Örkény-novellában előforduló tulajdonnevek, a Sánta-novellában felvázolt „magyar táj" előnyt jelentett. Ez a tényező azonban szerény helyet foglal el a novellák befogadását befolyásoló tényezők sorában, hiszen ezek a novellák csak mellékesen magyar novellák. (A szerzőket a magyar olvasók közül is csupán a könyvtárosok egy része ismerte fel!) Hogy milyen mértékben kell számolni a nemzeti hovatartozástól viszonylag független értékrend szerepével, azt jól mutatják azok a táblázatok, ahol nem anyanyelv, és nem foglalkozás szerint csoportosítottuk a kérdezetteket, hanem életcéljaik, vezető értékeik alapján.

A kérdezettek értékrendjének vizsgálatakor az egyik teszt a szegénység, a háború, a félelem, a betegség, a bizonytalanság, a halandóság, a rossz lakáshelyzet, a gonoszság, a szabadság hiánya, a munkanélküliség, a mohóság, a hálátlanság és az egyenlőtlenség mellett a magányt is megjelölte mint a boldogulás akadályát. Azok a budapesti, moszkvai, szófiai és varsói olvasók, akik a boldogulás akadályaként a magányt is megjelölték, a MEDDIG ÉL EGY FA értelmezésénél jóval nagyobb arányban említették a magányosságot, mint a többiek. Ez a tényező, mint nemzeti sajátosság is szerepet kapott. Bizonyíték erre, hogy a budapestieknél és a varsóiaknál mind a boldogulás akadályai között, mind az Örkény-novella értelmezésénél jóval gyakrabban szerepelt a magány, mint a moszkvaiak-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

nál és a szófiaiaknál. Jó néhány hasonló példát sorolhatnánk még fel. Igy például a haszonelvű értékrend és favásárban jó vagy rossz üzletet látó értelmezés összefüggését.

Néhány óvatos következtetés

Figyelembe véve a novellák pozitív-negatív-közömbös értékelését, a művekkel kapcsolatos érzéseket, az értelmezés-elemek összetételét és az értelmezés mélységét, a következőket mondhatjuk el.

1. Mindkét novella esélyesnek bizonyult arra, hogy bolgár, lengyel és szovjet könyvtártagok körében még olyan olvasóknál is kedvező fogadtatásra találjon, akik eddig ilyen típusú műveket nem igen olvastak.

2. Arra is komoly esély van, hogy olvasóik jelentős része lényeges elemeket értsen meg a mű üzenetéből. Még arra is lehet számítani, hogy kedvező esetben olyan értelmezések is születnek, amelyek az irodalmárok értelmezései mellé állíthatók, akár mint azonos szintű, akár mint azokat kiegészítő értelmezések.

3. A nem hazai irodalom fogadtatásánál és értelmezésénél igen komoly szerepet játszik a nemzeti kultúra. Lehet a befogadás gátja, fékezője is, de nem jobban mint az egyes társadalmi rétegek értékrendje, ízlése. Evvel a tényezővel nemcsak a NÁCIK-hoz hasonló, hanem a nemzeti érzések és értékek szempontjából közömbösebb művek esetében is számolni kell.

4. A nemzeti kultúra meghatározó szerepe másként alakul a művek érzelmi fogadtatásánál, értelmezésénél és értékelésénél.

5. A munkásnők és a munkás férfiak olvasói viselkedése közötti különbségeket vizsgálva az érzelmi reagálásnál a különböző országbeli munkásoknál jóval nagyobb eltéréseket figyelhettünk meg, mint a munkásnőknél. Az értelmezésnél ilyen jellegű eltéréseket nem tapasztalhattunk.

6. A diákok olvasói viselkedése elég kevéssé különbözik a munkásokétól. Nemcsak a fiúk, hanem a lányok olvasói viselkedése is inkább „apáik" (a munkások) mint „anyáik" (a munkásnők) érzéseire és értelmezéseire emlékeztet. Befogadói teljesítményük jól illusztrálja „iskolaműveltségük" hiányosságait (elsősorban a művészi nyelv ismerete terén), ugyanakkor „életműveltségük" fogyatékosságait is.

7. Bebizonyosodott, hogy esetenként függetlenedhet a tudatosan vallott esztétikai értékrendzsertől a tényleges esztétikai viselkedés. Több jel arra mutat, hogy a művészi alkotások befogadását a kulturális értékrendszeren kívül másféle tényezők is irányítják. Ezek kulturális normáktól függetlenül is mozgósítják a befogadó személyiség élményalkotó képességeit. Ezek a tényezők feltételezhetően ugyancsak a társadalmi-kulturális természetűek. Felfedezésük művészi alkotások befogadásának pszichológiai-szociálpszichológiai elemzésének eredményeképpen várható.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A KÖTELESPÉLDÁNYOK ÚJ ELOSZTÁSI RENDJÉNEK TAPASZTALATAI AZ AGROINFORMBAN ÉS A MEZŐGAZDASÁGI HÁLÓZATBAN

GROFCSIK Gusztávné–VÖRÖS Györgyné

A kötelespéldányok újra elosztását szabályozó rendelet szerint az AGROINFORM (Károlyi Mihály Országos Mezőgazdasági Könyvtár) mint biztosított részesedésű könyvtár megkapja az agrártudományok (mezőgazdaság, élelmiszeripar, faipar, növény- és állattan) teljes kötelespéldány-anyagát 2 példányban, és mint korlátozott válogató jogú könyvtár az orvostudományok szakterület anyagából – 1 példányban – kiválogathatja a szükséges biológiai, életteni tárgyú sajtótermékeket.

Az új elosztási rend 1978. január 1-én lépett életbe. Az elmúlt hónapokban a kötelespéldányokból kapott kiadványokat – a rendelet szellemében – behatóan elemeztük. A kötelespéldányok elosztásával, fogadásával kapcsolatban összegyűjtött tapasztalatainkat 2 részben tárgyaljuk. Az első részben az AGROINFORM tevékenységét alapvetően érintő elvi kérdéseket foglaljuk össze, majd a második részben az új elosztási rendszer hálózatunk szakirodalmi bázisát, beszerzési tevékenységét, könyvtári szolgáltatásaik fejlesztését befolyásoló tényezőit ismertetjük.

I.

A beérkezett anyagok tartalmi összetételét vizsgálva megállapíthatjuk, hogy az Országos Széchényi Könyvtár által kialakított gyakorlat lényegesen kedvezőbben alakult, mint az a rendelet előzetes tervezései alapján várható volt. Az AGROINFORM széles körű hazai és nemzetközi kötelezettségei – országos szakkönyvtár, információs központ, két nemzetközi információs ágazati alrendszer: az AGROINFORM-NR, illetve az ÉLIPINFORM-NR kijelölt nemzeti szerve stb. – ellátásához elengedhetetlenül szükségesek az agrártudományokkal szorosan összefonódó alaptudományi, gépesítési, közgazdasági és egyéb szakterületek dokumentumainak rendszeres áttekintése és beszerzése. Igy a teljes válogató jog korlátozása előzetesen igen problematikusnak látszott.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Könyvek

A főgyűjtőkörünket érintő szakterületeken megjelent könyveket 2–2 példányban folyamatosan megkapjuk. A válogatás gyakorlati lebonyolítása azt is lehetővé teszi, hogy az esetleges téves megítélések esetében – a lemondást illetően – jelzést adhassunk az OSZK-nak még a könyvek megküldése előtt. Ez utóbbi eljárásra azonban az elmúlt hónapokban alig került sor.

A mezőgazdaság és élelmiszeripar gyorsütemű fejlődése és a fejlesztés tendenciái ma már egyre elválaszthatatlanabbak a műszaki tudományok széles skálájától, de e tevékenység ellátása megkívánja a közgazdaságtudomány területén megjelenő piaci, kereskedelmi, vezetés, szervezés, üzemgazdaságtani, pénzügyi stb. kiadványok meglétét; a matematika, számítástechnika tárgykörébe tartozó dokumentumok szelektált gyűjtését; a szerveskémia, a vegyipar, a gyógyszeripari vonatkozású anyagok beszerzését, a talajfizika, talajkémia, földrajzi, éghajlati, talajtani stb. munkákról információk szolgáltatását.

A főgyűjtőkörünkhöz szorosan kapcsolódó szakterületek vonatkozásában tehát igényeink bizonyos mértékben ütköznek az MTA, a KGM, valamint a Marx Károly Közgadaságtudományi Egyetem Könyvtárával. Az elosztás során azonban azt tapasztaltuk, hogy a több szakterületet is érintő művek többségéből az OSZK 1–1 példányt biztosítani tud számunkra is, a további szükséges példányokat pedig vételből szerezzük be.

A hetenkénti válogatás alkalmával módunkban van feljegyezni azoknak a műveknek az adatait, amelyek szükségesek, de kötelespéldányból nem biztosíthatók az állományunk számára. Ezeket vétel vagy bekérés útján szerezzük be. Megjegyezzük, hogy bár a határterületek többedpéldányainak, illetve a kötelespéldányokból egyáltalán nem biztosított rokon szakmák dokumentumainak megnövekedett mennyiségű beszerzése pénzügyi vonatkozásokban jelentős plusz terhet ró intézetünkre, a saját szempontú válogatás viszont lehetővé teszi a megjelenő magyar szakirodalom bennünket érintő részének folyamatos áttekintését.

Folyóiratok

Az év elején felmértük és jegyzékbe foglaltuk az OSZK-tól 1977. december 31-ig kötelespéldányként kapott folyóiratok és periodikák címeit, és ezt összevetettük az új elosztás szerint kapott címekkel. Örömmel állapítottuk meg, hogy a főgyűjtőkörünkbe tartozó folyóiratokat továbbra is rendben megkapjuk – vételes módosításra összesen egy folyóirat esetében került sor –, sőt a nem mezőgazdasági, de részünkre szükséges kiadványok is folyamatosan érkeznek. Ilyenek pl. a Közgazdasági Szemle, Tudományszervezési Tájékoztató, a Könyvtáros stb.

Megoldatlan problémát jelent egyenlőre a periodikus, illetve a folytatódó magyar kiadványok pontos, megbízható nyilvántartása. Itt elsősorban az egyetemek, kutatóintézetek tudományos közleményeire, különböző fontos statisztikai jelentésekre gondolunk, amelyek ismétlődnek és amelyek a könyvek között szerepeltetve, esetlegesen hol az egyik, hol a másik könyvtárhoz kerülnek. Igy az országos nyilvántartásból sem a megjelenésre,

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

sem az esetleges megszűnésre nem lehet megbízható adatokat szerezni, illetve folyamatos biztosításukra nincs lehetőség.

Nem hagyományos dokumentumok

A megjelent nyomdatermékek szakterületünket érintő széles körű, folyamatos áttekintésének biztosítása fokozottan érvényes a kereskedelmi forgalomba nem kerülő anyagok tekintetében. Az áttekintés megszakadása megkérdőjelezné a Magyar Mezőgazdasági Bibliográfiában – és egyéb gyarapodási, illetve tájékoztatási kiadványunkban – feltárható magyar szakirodalom teljességét, megbízhatóságát, a hazai és nemzetközi kötelezettségeink terén jelentkező elvárások maradéktalan teljesítését. Ezeken kívül pedig egyes kiadványok felkutatása, beszerzése jelentős többletmunkát, időeltolódást, valamint lényegesen több adminisztrációt jelentene a könyvtári munkák vitelében.

Az eddigi tapasztalatok alapján megállapíthatjuk, hogy mind a válogatás, mind a megküldés ügymenete zökkenőmentes. A kötelespéldány elosztásra kerülő anyagok a heti kijelölt időpontban, teljes mértékben áttekinthetők, így könyvtárunk folyamatosan tudomást szerez minden részére fontos kiadványról, sőt az egyes művekben elhelyezett elosztó-kartonokról az is kiderül, hogy a kérdéses dokumentumot meg fogjuk-e kapni. Amennyiben nem, módunkban van a szükséges beszerzési előkészületeket megtenni. Rendkívül lényeges hangsúlyoznunk, hogy a lebonyolításnak ez a módja szerencsésen megoldotta azt az előzőekben már említett problémát, amit a teljes válogató jog korlátozása jelentett könyvtárunknak.

Az új kötelespéldány elosztás keretében könyvtárunkhoz olyan kiadványok is érkeznek, amelyeknek állományba vétele, tartós megőrzése sem tartalmuk, sem más meggondolások miatt nem indokolt. Ide sorolhatók pl. a vállalatok, termelő üzemek munkaszerződései, leltározási utasítások, helyi tűzvédelmi előírások, vállalati telefonjegyzékek, a már beérkezéskor elavult időjárás jelentések, belső üzemi terjesztésre kiadott híradók stb. Nagyobb létszámú vállalatnál természetes, hogy az ilyen jellegű kiadványokból 70 példánynál több készül, ezért kötelespéldány beszolgáltatásra kötelezett. Azonban ez még önmagában nem indokolja 10 éves könyvtári megőrzési kötelezettségüket. Lehetőség van ugyan egyes tartalmukban gyorsan avuló kiadványfajtákra a Kulturális Minisztériumtól felmentést kérni. Célszerűbbnek tartanánk azonban ezek kivonását egységes, központi direktívák alapján megoldani.

A kötelespéldányok elosztásával kapcsolatban megjelent jogszabályok egyáltalán nem foglalkoznak a különböző, bizalmas jellegű kiadványok kezelésével. A nagyobb, kiadói gyakorlattal rendelkező intézmények ilyen jellegű kiadványain rendszerint találunk valamilyen jelzést vagy eligazítást: bizalmas, belső használatra stb. Ezek érvényesítése, valamint a szolgáltatás során alkalmazott gyakorlat azonban országosan nem egységes, illetve a különböző könyvtárakban eltérő. A kisebb intézetek, vállalatok, termelő üzemek – amelyek rendszeres kiadványi tevékenységet nem folytatnak – nem helyeznek el a belső használatra szánt, bizalmas adatokat tartalmazó kiadványaikon semmiféle korlátozó jelzést, sőt többségüknek fogalma sincs arról, hogy ezek a megjelent anyagok a nyilvá-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

nos könyvtárakban bárki számára, minden megkötöttség nélkül hozzáférhetők. Ilyen jellegűek pl. a vállalati gazdasági tervek, a kereskedelmi tevékenységgel kapcsolatos export-import áruk és árakra vonatkozó adatok, gazdasági intézkedések, kutatási jelentések, licencek alkalmazásának eljárásai, zárszámadási beszámolók, munkabér és fegyelmi ügyek stb.

A kérdés központi rendezése, illetve a könyvtári használati előírások egységes kötelezővé tétele, véleményünk szerint sürgős feladat.

A könyvtárunkba beérkezett kötelespéldányok döntő többsége – könyvekből mind a két példány – állományba, illetve tartós megőrzésre kerül. Ez ellenőrizhető a leltárnaplókban. Azokat a dokumentumokat, amelyeket csak egy-egy példányban dolgozunk be – pl. tankönyvek, vállalati irodalom, aprónyomtatványok stb. – a második példányokat szétosztjuk az egyes témáknak megfelelően, a nagyobb hálózati könyvtárak között. Az OSZK-tól szállítólevéllel érkező művekről, a továbbadás után visszaigazolást kérünk és ezeket megőrizzük.

Összegezve a tapasztalatokat megállapíthatjuk, hogy az AGROINFORM kötelespéldány ellátását az új elosztási rendszer megfelelően biztosítja, a biztosított részesedésű jogkör – a kisebb módosítások ellenére – nem jelent visszalépést az elosztást korábban szabályozó rendelethez képest. Véleményünk szerint ugyanis a kötelespéldányok elosztásának új rendszerében sikerült, az egyik legfontosabb kérdéskör, a beérkezett kötelespéldányok tartalmi szétválasztását – elsősorban a több tudományterületet átfogó és ezért több szakterület gyűjtési körébe beosztható kiadványok esetében jelentkező, szakterületek szerinti elosztást – megvalósítani.

II.

Az új elosztási rend – a kormány településhálózat-fejlesztési koncepciójából kiindulva a vidéki székhelyű tervezési-gazdasági körzetek (régiók) számára egy-egy teljes kötelespéldánysort biztosít, a vidék szakirodalmi ellátása és a könyvtárközi kölcsönzés kurrens magyar anyagra vonatkozó decentralizálása – ennek megfelelően az országos forgalom és a központi intézmények tehermentesítése – érdekében. A területi szempontú (regionális) elosztás az öt régió mindegyikébe egy-egy teljes sorozat kötelespéldányt juttat. A régión belül az anyag meghatározott könyvtárakba kerül. Az öt vidéki régióban, a részesedő könyvtárak között az alábbi mezőgazdasági könyvtárakat találjuk:

Észak-dunántúli régió: Agrártudományi Egyetem Könyvtára, Keszthely.
Dél-dunántúli régió: Mezőgazdasági Főiskola Könyvtára, Kaposvár.
Észak-alföldi régió: Agrártudományi Egyetem Könyvtára, Debrecen.

A kötelespéldányok új elosztási rendje tehát több, jelentős mezőgazdasági könyvtár számára tette lehetővé, hogy a szakterületüknek megfelelő kötelespéldányokhoz rendszeresen hozzájussanak. Ennek fejében a könyvtárak vállalják a kötelespéldányok fogadását, megállapodás szerinti megőrzését és a régión belüli igénylők rendelkezésre bocsátását könyvtárközi kölcsönzés útján.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A kötelespéldányok elosztásának új rendszerével kapcsolatos féléves tapasztalatokat – a fenti könyvtárak vonatkozásában – az alábbiakban lehet összefoglalni:

A könyvtárak a fő szakterületüknek megfelelő „agrártudományok" – mezőgazdaság, élelmiszeripar, faipar, állattan, növénytan – teljes kötelespéldány anyagát megkapják. Valószínűleg a Budapestről történő szállítási nehézségek miatt az első szállítmányok csak február végén, illetve áprilisban érkeztek meg, azonban ezt követően is rendszertelenül kapták a könyvtárak a kisebb nagyobb mennyiségű anyagokat. A kaposvári könyvtárat pl. arról értesítette a központi könyvtár, hogy a konténerben érkező, minden csoportosítást nélkülöző anyag szétosztása sok időt vesz igénybe, így nem tudnak az átadásra kerülő dokumentumokról tételes jegyzéket készíteni, továbbá kérték, hogy az elszállításról az átvevő könyvtár gondoskodjék.

Az időszaki kiadványok átadására a félév folyamán vagy még nem került sor, vagy meglehetősen hiányosan jutott el a részesedő könyvtárakhoz.

Az eltelt idő rövidsége és a szállítások akadozása miatt a könyvtárak nem tudtak még kialakítani megbízható kontrollt az anyagok teljes áttekintését illetően. Nem érződik még egyelőre a kötelespéldányok biztosításából származó előny az állomány gyarapításában, illetve a szolgáltatások színvonalának emelkedésében sem, ami ellensúlyozná az elosztásból következő jelentős plusz kötelezettségeket.

A könyvek beszerzését illetően – a megjelenés és a köteles beérkezése közötti nem kevés időeltolódásból adódóan – a kötelespéldányoknak jelenleg, elsősorban a többespéldányok biztosítása szempontjából van nagyobb jelentőségük. Amennyiben a kezdeti, különböző bizonytalanságok után a beérkezés rendszeressé és gyorsabbá válik, a könyvtárak biztonságosabban számíthatnak rájuk a szakirodalmi bázis fejlesztésénél, valamint a kiadványcsere kapcsolatok építésénél.

E témakörhöz tartozik, hogy a megjelent új könyveket a felhasználói igények maradéktalan kielégítése céljából – a késedelem azt is eredményezheti, hogy esetleg elfogy a könyv a piacon – gyorsan be kell szerezni, feldolgozni és szolgáltatni. A kötelespéldányok későbbi beérkezése miatt tehát előfordul, hogy ugyanazon művek különböző példányai egymást követően, kétszer kerülnek feldolgozásra. Az időszaki kiadványoknál még nagyobb problémát jelent az időbeli eltolódás, a rendszertelen érkezés következtében a kötelespéldányok csak a hiányzó számok pótlására lesznek alkalmasak.

A részesedő és a központi könyvtárak között néhány alkalommal már személyes megbeszélésre került sor az érintett szakterületek és a határterületek irodalmának szétosztásáról, továbbá a gyűjtőkörükbe nem tartozó anyagok feldolgozásáról. A rendszeres megbeszélésekre a tapasztalatok szerint a jövőben is szükség lesz.

A központi könyvtárak vagy elküldik, vagy személyesen adják át a dokumentumokat, darabszám szerint, a következő bontású jegyzékek alapján:

ISBN számmal ellátott anyagok,
ISBN szám nélküliek,
különlenyomatok,
egyéb dokumentumok.

A könyvtárak a félév folyamán 300–500 db közötti mennyiségű, különböző dokumentumfajtákat kaptak. Az átadott kiadványoknak több mint a fele vállalati iroda-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

lom volt, 25 %-ot tettek ki a különböző mezőgazdasági kutatóintézetek, oktatási intézmények, egyéb országos szervek kiadványai. A fennmaradó részből kb. 15 %-ban szerepeltek jegyzetek, tankönyvek és egyéb oktatási segédletek és mindössze 10 % körül mozgott az ISBN jelű könyvek száma.

Az átadott és feldolgozásra kerülő anyagokat a könyvtárak megkülönböztető jellel látják el, elhelyezésükben azonban – az oktatási anyagok kivételével – nem tesznek kivételt. A kapott anyagok átválogatása, nyilvántartása, tárolása és szolgáltatása jelentős többletmunkát jelent a fogadó könyvtáraknak, melyeket – létszámgondok miatt – többnyire csak más könyvtári munkák rovására tudnak folyamatosan ellátni, illetve a kapott anyagokat csak nagy késésekkel tudják feldolgozni. Feltehetőleg a jelentős plusz munkák miatt kérik a központi könyvtárak is, hogy – a saját nyilvántartásaik kiépítése céljából – az átvevő könyvtárak állománybavétel után, egy katalóguskartont küldjenek vissza részükre.

Az OSZK a fenti könyvtárakon kívül – a mezőgazdasági hálózatból – utóválogatási lehetőséget biztosít a gödöllői, valamint a Kertészeti Egyetem Könyvtárának. Az Erdészeti és Faipari Egyetem Könyvtára és az OSZK között 1978. elején, közvetlen megállapodás jött létre az erdészet, a vadászat, a vadgazdálkodás, a faipari gépek, a geodézia, a zoológia, a biológia és a botanika szakterületén megjelenő kiadványok, illetve a volt Selmecbányai Főiskola, és 1922-ig terjedően Sopron vármegye történetére vonatkozó anyagok megküldésére. A megállapodás gyakorlatban történő lebonyolítására azonban – néhány orosz nyelvű erdészeti szaklap kivételével – mindezideig nem került sor.

Az OSZK egyébként – megállapodás nélkül – a fennmaradó példányokból az Állatorvostudományi Egyetem Könyvtára részére is juttat időnként anyagokat. A fent felsorolt könyvtárak, valamint az Agrárgazdasági Kutató Intézet Könyvtára, az AGROINFORM-nak is elsődlegesen fontosabb utóválogató partnerei.

Az utóválogatásban résztvevő könyvtárak egyöntetű véleménye, hogy a kötelespéldányok elosztásának új rendje számukra is kedvezőbb, mint a rendelet megjelenése előtti időben volt. A válogatásra hetenként egyszer, az OSZK-ban kerül sor, és gyakorlatilag az ott található anyagokat megtekinthetik, sőt a gyűjtőkörüket érintő anyagokat ki is jelölhetik. (A folyóiratok kiterjesztésére a következő hetekben kerül sor.) Az utóválogatás, – illetve a regionális részesedés – különösen kedvező lehetőséget teremt a folyamatos tájékozódáshoz a könyvesbolti forgalomba nem kerülő dokumentumok esetében.

Az utóválogatás keretében megtekintett anyagok száma hetenként eléri a 2–3000 db-ot is, ezeknek jelentős hányada aprónyomtatvány és vállalati irodalom. A kijelölt anyagok jelentős részét a szakterületi átfedésekből adódó előzések miatt az OSZK nem tudja a könyvtáraknak biztosítani. Ezért kerül sor, mintegy kiegészítésként az AGROINFORM-ban történő válogatásra. Azokat a dokumentumokat, amelyeket egyik könyvtár sem tud biztosítani, a könyvtárak más módokon igyekeznek beszerezni. Az OSZK-tól kapott anyagokat – a szakterületeken kívül eső dokumentumok viszonylag jelentős mennyisége miatt – ismételten át kell válogatni. Az utóválogató könyvtárak számára kedvező helyzetet teremt, hogy az anyagokat minden megőrzési kötelezettség vállalása nélkül kapják, ezért a számukra szükségtelen dokumentumokat tovább adják az egyetemi

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

szervezetben működő kari könyvtáraknak, a szakterületen kívül esőket pedig megsemmisítik.

A téma befejezéseként megállapíthatjuk, hogy a kötelespéldány rendelet az elmúlt fél év alatt megteremtette a magyar szakirodalmi ellátás új rendszerének alapjait. A biztató kezdet után a további megoldásra váró feladatok a következők:

1. Fokozni kell az együttműködést a regionális elosztásban részt vevő könyvtárak között.

2. Az AGROINFORM megszervezi és koordinálja mind a részesedő, mind az utóválogató könyvtárakban visszamaradó mezőgazdasági jellegű anyagok további elosztását más hálózati könyvtárak számára.

3. Az AGROINFORM az érintett egyetemi és főiskolai könyvtárakkal rendszeresen konzultál a kötelespéldányok elosztásáról, illetve az adott időszakban teendő további közös munkamódszerekről.

4. Az AGROINFORM módszertani segítséget nyújt az időleges értékű kiadványok feltárásának, tárolásának és szolgáltatásának egyszerűsített módjára vonatkozóan.

5. Végül javasoljuk a bizalmas jellegű, valamint a megőrzési kötelezettség alá nem eső dokumentumtípusok meghatározására vonatkozó központi irányelv kidolgozását, illetve az OSZK és a kötelespéldány elosztásban érintett könyvtárak közvetlen kapcsolatára utaló, az egységes értelmezést segítő, feldolgozási kérdésekben (nyilvántartás módja, feltárás mélysége, egyes dokumentumtípusok megőrzési ideje stb.) módszertani útmutató megjelentetését.

■■■

TÁJÉKOZTATÁSI INTÉZMÉNNYÉ szervezik át az USA Országos Mezőgazdasági könyvtárát (National Agricultural Library) USDA Technical Information Systems (az USA Mezőgazdasági Minisztériumának Technikai Tájékoztatási Rendszerei) néven. Az új intézmény intenzívebben vesz részt a mezőgazdasági ismeretterjesztésben, a kutatási eredményeknek a termelési gyakorlatba való átültetésében.

(Information Retrieval and Libr. Automation, 1978. ápr.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

KITEKINTÉS

JAPÁN TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRAK ÉS KÖRNYEZETÜK

RÓZSA György

A magyar könyvtáros szakma mindezideig nem sokat tudhatott „egyenes adásból" Japán könyvtárairól és információügyéről. Most gyors egymásutánban két híradás is szól Japánról: Papp István: Messze van-e a messze? Benyomások a japán könyvtárakról (Könyvtáros. 78. 7. szám 409–417.p.) és jelen cikk, melynek szerzője a Kulturális Kapcsolatok Intézete és a Japan Cultural Association egyezménye keretében 1978 tavaszán mintegy három hetet töltött Japánban.

Ki fér át az oszlop résén?

Utam célja általános tájékozódás volt Japán kulturális életéről, az automatizált szakirodalmi információról, valamint a magyar keletkutatás japanisztikai szakirodalommal történő kibővítésének lehetőségéről.

Mivel egy egészen más világról van szó – egy olyan világról, amelyben lépten-nyomon lehet tapasztalni a hagyománytisztelet és a korszerűség, az ősi buddhista és sintoista filozófia és magatartás egybekapcsolódását a legfejlettebb technikával és szervezéssel –, szükségesnek tartok bevezetőként – ha még oly impresszionisztikus is – valamit erről az egybekapcsolódásról szólni.

A világ leggyorsabb vonatának, a New Tokkaido Line-nak (óránként 200–220 km sebességgel közlekedik, de 250 km-re is képes) az étkezőkocsijában ugyanúgy két étkezőpálcikával szolgálják fel az ételt, mint a leghagyományosabb, padlón ültetve étkeztető kiskocsmában. A választék is hasonló: göngyölt nyershal, rizsben rákféleség rántva stb. A villámgyorsan száguldó vonat mosdója kétféle, az egyik „Japanese style", – hagyományos.

A legmodernebb filmfelvevők és fényképezőgépek örökítik meg a sűrűn (legalábbis Kyotóban) előforduló szentélyeket, de áhítatos csoportosulás vesz körül egy oszlopot az egyik templomban. Az oszlopon egy akkora rés van, hogy egy felnőtt éppen a karját

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

tudja átdugni. A hagyomány szerint az igaz emberek átférnek a résen. De a résen legfeljebb aprócska gyerek fér át. Kimenő kimonóban tipegő nők keverednek farmernadrágba öltözöttekkel. Hajlongásos üdvözlés után légkondicionált taxiba tessékelik be a látogatót. Csak a legszebb modern magasépületekhez (a párizsi Défense, a new yorki Park Avenue) hasonló üveg-vasbeton piramisok tövében földszintes, legfeljebb egyemeletes pagodaszerű

tetejű házak, amelyekbe csak cipő nélkül szabad belépni. A Broadwayt lepipáló fényreklámzuhatag, porno minden mennyiségben – és öt-hat órán keresztül ájtatosan követett Noh, vagy Kabuki színielőadások.

És hosszan lehetne folytatni a mindennapok végletekben mozgó jelenségeit.

A japán információügy tudományos-kulturális háttere

A japán tudományos-kulturális életet az erős d e c e n t r a l i z á l t s á g jellemzi. Erős a területi hatóságok (prefektúrák) befolyása. Az állam mellett rendkívül jelentős a magánszektor szerepe, mind a tudományos kutatásban, mind pedig a felsőoktatásban. Az egyetemek, főiskolák nagyrésze magánjellegű, állami támogatással, vagy anélkül működnek. Alapítványok, egyházak stb. egyaránt fenntartanak egyetemeket. A magánegyetemeken a tandíjak általában jelentősebbek, mint az államiakon. Egyes magánegyetemek a legjelentősebb és legnagyobb felsőoktatási intézmények sorába tartoznak, így például a Waseda Egyetem (Tokio) a maga mintegy 30 ezres diáklétszámával. Kiemelkedő szerepe van két állami egyetemnek, a Tokyo Universitynek, amely a japán államigazgatási elit képzésének hagyományos helye és a Kyoto Universitynek, ahonnan a legtöbb japán Nobel-díjas kikerült.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A legtekintélyesebb egyetemeknek számítanak az „imperial university"-k, vagyis: Tokio, Kyoto, Kushyu, Nagoya, Osaka, Hokkaido, Tonuku. Négy típusú egyetem különböztethető meg: általános (valamennyi diszciplinára kiterjedő), szakegyetem (pl. Hototsubashi University: társadalomtudományok), újtípusú szervezetek nem fakultásokra, hanem kutatási programokra alapozva (Tsukuba, Hiroshima), helyi egyetemek és főiksolák. Az egyetemek egy részét a tartományi kormányzat, vagy a városok (önkormányzatok) finanszírozzák. Az egyetemek között, ha lazán is, van bizonyos munkamegosztás. Igy a Hosei University a munkaügyi programokra, a Sensyu a francia forradalomra, a Hokkaido University Slavic Institute a szláv kutatásokra specializálta magát. Az egyetemek között a jelentős számítógépes rendszerek összekapcsolásával kívánják megvalósítani az információcserét: MEDLINE, ERIC, CAC, SCI, SSCI.*

A nagyobb, jelentősebb egyetemek egyben kutatási központok is. Az egyetemek mellett a japán kutatás másik szervezeti bázisa az ipar. A főhivatású kutatóintézetek száma csekély, de ilyenek is vannak, méghozzá jelentősek, pl. az Institute of Developing Economies (a fejlődő országokkal foglalkozik).

Az irányítás szempontjából a tudományos kutatás meglehetősen tarka képet mutat. A Japan Academy of Sciences (tudományos akadémia) tekintélyes gyülekezet, de nem rendelkezik sem anyagiakkal, sem jogkörrel. A Japan Science Council (tudományos tanács) a kormány tanácsadó szerve és ilymódon közvetve befolyásos. A Japan Science Council javaslatára hozták létre a National Diet Libraryt (nemzeti parlamenti könyvtár), egy évtizede az országos levéltárt, jelenleg pedig egy országos műszaki információs rendszer létrehozását tervezik (NIST, National Information System for Technology). Javasolják egy, az európai társadalomtudományokról tájékoztató intézet létrehozását, továbbá egy Data Referral Center-t. Egyes kiemelt programokat a kormány, vagy kormányszervek külön is finanszíroznak, ily módon a kutatásfinanszírozás többcsatornás.

Elvileg az oktatási minisztérium tudományos könyvtári osztálya irányítja az ország könyvtár- és információügyét, valójában az irányítás – akár a kutatásban – ennél jóval összetettebb. A könyvtári osztály 1978 márciusában elkészítette a japán könyvtári-információs rendszer programját. Ez olyan átfogó dokumentum, amely egyaránt tartalmazza az állami, félállami és a magánszektor keretben működő intézmények információs programját országos munkamegosztás keretében.**

A könyvtári osztály mellett központi szerepet tölt be a National Diet Library. Költségvetését a parlament biztosítja. Funkciója, szervezete a Library of Congress mintájára alakult ki, csak még kiterjedtebb hatáskörrel.

A harmadik központi információs szerv, intézmény a JICST (Japan Information Center for Science and Technology, tudományos-műszaki információs központ). Számítógépes információs szolgálatába be van kapcsolva a japán ipari dokumentáció jelentős része.

---

* Orvosi, pedagógiai, kémiai információs rendszerek, hivatkozási indexek (term. tud. és társ. tud.).

** Két alapfontosságú tájékoztató kiadvány: Science information system for university researchers in Japan. Tokyo, 1978. Min. of Education. 28 p. és University libraries in Japan. Tokyo, 1978. Min. of Education. 22 p.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Érdemes megemlíteni a japán tudományos-kulturális élet néhány elemét összefüggésben a műszaki-gazdasági fejlődéssel. Ez azért szükséges, mivel igazolni látszik azt a feltételezést (Jánosi Ferenc elmélete), hogy a gazdasági növekedést nem annyira a beruházások volumene, mint inkább a munkaerő képzettsége, az általános kulturális színvonal szabja meg. Mintegy évszázada nincs analfabétizmus (a „Meiji-forradalom" utáni korszak), – homogén nemzeti kultúra, egységes nyelv, azonos írott és beszélt nyelv a társadalom valamennyi osztályában és rétegében, fejlett közoktatás – mindez lényeges előmozdítója volt a társadalmi mobilitásnak, ez pedig a gazdasági-műszaki fejlődésnek.

Nem érdektelen talán megjegyezni az információügy tudományos-kulturális hátterével kapcsolatban a gazdasági-műszaki sajátos japán vonásokat sem. Egyfelöl a II. világháborúban elpusztult a termelő berendezések java, így a legújabb, a legkorszerűbb felszerelések kerülhettek az újjáépített iparba. Másfelöl Japánban a II. világháború befejezése óta nincs kötelező katonai szolgálat. Ez sem kevés tehertől mentesíti az országot. Továbbá a táplálkozási kultúra is kedvező az ország gazdaságának. Az alap-élelemcikkek a rizs és a hal, mindkettőt rendkívül egyszerű formában is képesek fogyasztani. A nagy területet igénylő gabonafélék és takarmányok termesztése és a nagy legelőigényű állattartás sem terheli a rendkívül kedvezőtlen földrajzi és gazdasági adottságú országot (roppant szűk terület nagy népességhez képest, úgyszólván semmi nyersanyag). Minden bizonnyal a hagyományos japán fegyelmezettségnek és szervezettségnek is megvolt a szerepe a dinamikus fejlődésben. Igy az előbbiekben említett magasan kvalifikált munkaerő és a II. világháború utáni szelektív iparpolitika (lecsökkent pl. a textilipar, ezzel szemben kifejlődött a magasan munkaigényes és exportképes elektronikus ipar) nagymértékben hozzájárult az igen magas, tartós gazdasági növekedési rátához. Hadd említsem meg végül azt a feltételezésemet, hogy a bonyolult japán írásjelek elsajátítása, memorizálása, a vizuális memória fejlettsége is hozzájárulhat valamilyen formában az ipari alkalmazkodóképességhez és fogékonysághoz.

Az információ automatizálása Japánban

Az automatizálás ezidőszerint nem annyira a szakirodalmi tájékoztatásban, mint inkább a vezetési-szervezési információba tört be, Management Information System (MIS).

Ami a szakirodalmi információ automatizálását és a könyvtári munka gépesítését illeti, Japán nem áll tulságosan elöl, annak ellenére, hogy az elektronikus számítógépek használata tömeges és az adatfeldolgozásban rendkívül elterjedt. A hazai számítógépgyártás is magas színvonalúnak tűnik.

A fejlett elektronikaipar és alkalmazási lehetőségei még nem találkoztak össze a japán könyvtárakkal. A reprográfiai felszerelések (gyorsmásolók, mikrolapkészítés és olvasók, stb.) elterjedtek, de egyéb korszerű technikának nem igen látni nyomát. Minden valószínűség szerint az ipari dokumentációban fejlődött ki a számítógépes technika, ennek nyomaival találkozni (pl. a Nissan-autógyár információs irodája össze van kapcsolva a már említett JICST adatbázisával). A JICST több külföldi adatbázist is működtet és on-line kapcsolatban áll számos japán tudományos és ipari intézménnyel.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A Japan Science Council, az oktatási minisztérium és a magánipar szubvencionálja, de önállóan dolgozza ki információ- és üzletpolitikáját. Jelentős ipari információ-szolgáltató intézmény a Mitsubishi Research Center és a Nomura Research Center. A nagykönyvtárak közül a National Diet Library dolgozott ki automatizálási programot, ami részben már működik. Az Institute of Developing Economies előfizet a Library of Congress mágnesszalagos katalógusára (MARC II) és ehhez hasonló akciók és programok más intézetekben is megtalálhatók.

A számítógépes szakirodalmi információnak Japánban még külön meg kell küzdenie a nyelvi nehézségekkel (latin írásjelű adatok konvertálása japánra, különleges eljárás és klaviatúra magukhoz a japán adatok feldolgozásához). Megemlíthető, hogy a legjelentősebb japán egyetemi számítóközpont, a Tokyo University Computer Center milyen adatbázisokkal dolgozik és tevékenysége mire terjed ki:

- CAC (Chemical Abstracts Condensates),
- XPS Christalography Data Base, Cambridge.
- INSPEC 1C
- COMPENDEX
- CA Ecology and Enviromant
- CASIA (CA Subject Index Alert),
- Reference File (General Library, Tokyo University) kísérleti stádiumban
- PDB (Personal Data Base System), önkiszolgáló inputtal.

Ez utóbbi szolgáltatás rendkívül figyelemreméltó (PDB), mivel egyidejűleg gazdasági (munkaerőgazdálkodás) és oktatási jellegű, továbbá a tudományos szemléletalakításban is szerepet játszik. Gazdasági jellegű, amennyiben munkaerő megtakarítást szolgál. Oktatási és tudományos szemléletalakító, amennyiben az önkiszolgálás révén rávezeti, ha úgy tetszik rászorítja a diákokat, a jövő managereit, kutatóit és fejlesztőit, hogy már egyetemista korukban megismerkedjenek a legkorszerűbb módszerekkel és technikával. A kártyalyukasztástól a programig mindent maguknak kell csinálniuk. A számítóközpontnak 4000 használója van, ebből 60 % a Tokyo University-ből, 40 % a Tokio-területi egyetemekből. A számítógépeket kutatási célokra az oktatók-kutatók vehetik igénybe, nekik a központ munkatársai (programozók stb.) rendelkezésükre állnak, míg az egyetemisták önkiszolgáló alapon. A központ kormánytámogatást kap, hogy minél szélesebb körben elterjedjen és meghonosodjék a komputer-technika. A központ keretében létrehoztak egy szakirodalmi információs fejlesztési részleget.

A Tsukuba Egyetem kormánytámogatással most kísérletezik a Science Citation Index-szel.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Nem szakirodalmi, hanem tervezési és gazdasági adatok számítógépes feldolgozását két jelentős számítóközpont látja el, az EPA (Economic Planning Agency – Tervhivatal) és a MITI (Ministry of International Trade and Industry – Ipari és Külkereskedelmi Minisztérium). Az EPA 15 000 statisztikai sorozatban dolgozza fel adatbázisát és feldo'gozásait kicseréli más hatóságok készítette feldolgozásokkal. Az IRENE-rendszerrel működik. Valamennyi osztálya maga dolgozza ki programját. A MITI hétféle „computer facility"-t (használati lehetőséget) biztosít használóinak, 2 rendszert működtet a szabadalmi dokumentáció részére, hármat a kereskedelmére, 50 terminál kapcsolja a regionális központokhoz.

Az információszervezet három fő kategória szerint tagolódik: kormány, egyetemi, és magánszektor (ipar) információs szervezetekre. Az összekapcsolást, a koordinálást főleg a finanszírozás, a szubvencionálás biztosítja. Egyébként például az egyetemeken belül is nehézkes az együttműködés (központi könyvtár és fakultás, intézeti könyvtárak), és ez még fokozottabban jelentkezik az egyetemek között. Mindez rányomja bélyegét az információra is. Van olyan vélemény is, hogy a könyvtárosok konzervatívak, nehezen állnak rá az új technikára (nem ismeretlen szöveg...). Mindenesetre az, hogy hiányoznak bizonyos központi szolgáltatások – mint például a központi katalógusok –, nem szolgálja a koordinációt, a hatékonyságot. Az automatizált dokumentációt az egyetemek közötti kooperáció megjavítása egyik eszközének is tekintik.

A hazai japanisztikai szakirodalom

A magyar keletkutatást a szakemberek körében ismerik Japánban. E kutatások eredményeinek javarésze a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának közvetítésével (MTAK) jut el Japánba a kiadványcsere útján. Az MTAK Keleti Gyűjteményének japanisztikai része viszonylag szűkkörű, nem sikerült a számos cserepartner – mintegy 60 – ellenére sem jelentős gyűjteményt létrehozni. A cserepartnerek pénzügyi okokból saját kiadványaikat ugyan készségesen küldték, de nem fizettek elő az MTAK részére folyóiratokra, nem szereztek be magánkiadóknál megjelenő monográfiákat.

Az MTAK Keleti Gyűjteménye YAMACHINAK, az ELTE japán lektorának közreműködésével összeállította egy japanisztikai alapkönyvtár jegyzékét és az előfizetni kívánt folyóiratokét. Ezt a két jegyzéket Tokióban kiegészítette TOKUNAGA professzor, az egyetlen japán finn-ugor nyelvész – volt Eötvös-kollégista –, a magyar irodalom japán terjesztője.*

---

* A szerzőnek nagy segítségére voltak programjának megszervezésében TOKUNAGA professzor, TASHIRO Fumio történész (több éven keresztül dolgozott az MTA Történettudományi Intézetében) és MATSUDA professzor a Hitotsubashi egyetemről.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A személyes megbeszélések során kialakult a követendő eljárás a desiderata-jegyzékeket illetően, remény van rá, hogy az illetékes japán szervek támogatásával kiépíthető egy japanisztikai alapkönyvtár az MTAK Keleti Gyűjteménye keretében.

***

Az információ-feldolgozás Japánban rendkívül fejlett, ami a gazdasági-műszaki adatokat illeti, az elektronika jelen van a mindennapokban, de még nem hatolt be igazán a szakirodalmi információkba, a könyvtári munka automatizálásába.

A kezdetben feltett kérdés, hogy „ki fér át az oszlop résén?" átvitt értelemben úgy válaszolható meg, hogy a management-információ már igen, a szakirodalmi tájékoztatás még csak a próbálkozás stádiumában van. A japán hatékonyságot ismerve: érdemes figyelemmel kísérnünk.

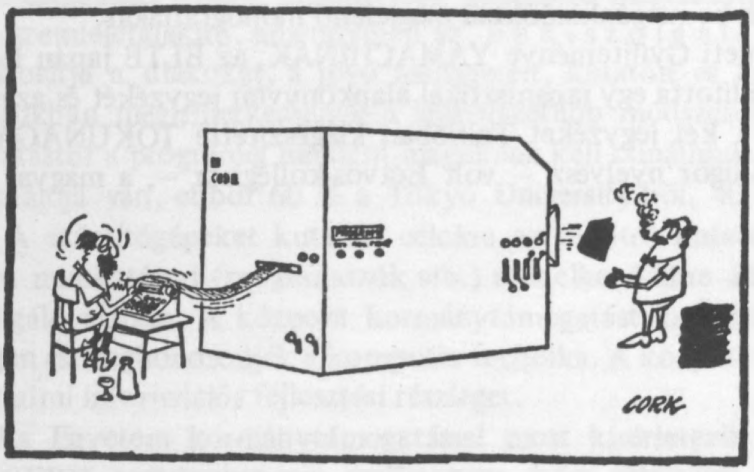

(A Buch und Bibliothek humoráról)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A SZAKIRODALMI INFORMÁCIÓ AUTOMATIZÁLÁSA JAPÁNBAN
az Irodalomtudományi Intézet gépesítési programja, 1972–1977

A Mechanisation projects at the National Institute of Japanese Literature, Tokyo, 1972–1977. c. írás alapján (Program, 12.vol. 1978. 3.no. 125–138.p.) SÁRDY Péter készített tömörítvényt.

A klasszikus japán irodalom tanulmányozásának mindig is súlyos akadálya volt a régi kéziratok és nyomtatványok szétszórtsága (nem is csak az országon belül) és igen korlátozott hozzáférhetősége. A dokumentumok összegyűjtése egyetlen központban kivitelezhetetlenül költséges volna, így a központi tárolás mikrofilmen történő megoldási lehetősége merül fel.

A Japán Tudományos Tanács 1966-ban javasolta egy japán nyelv- és irodalomtudományi kutató és dokumentációs központ létesítését. A Művelődésügyi Minisztérium döntése alapján az intézet 1972 áprilisában alakult meg. Működése első öt évében az előkészületek folytak, s a japán tudományos körök kiszolgálása 1977-ben indult meg.

A Japán Országos Irodalomtudományi Intézet hat kooperatív szervezet egyike. Ezek a szervezetek a felsőoktatástól függetlenül, de azzal szoros kapcsolatban működnek.

Az Intézet célkitűzései: kutatási segédeszközök, dokumentumok, információk és más könyvtári szolgáltatások nyújtása a japán irodalomtudomány terén; irodalomkutatások folytatása; régi irodalmi művek gyűjtése eredeti vagy mikrofilmezett formában; e dokumentumok magasszintű bibliográfiai ellenőrzése; a dokumentumok megőrzése; a japán irodalomra és más, kapcsolódó területekre vonatkozó információk gyűjtése Japánban és külföldön egyaránt; bibliográfiák, indexek és katalógusok publikálása; régi dokumentumok reprodukálása mikrofilmen vagy más formában; konferenciák és előadások szervezése; számítógépes eljárások kifejlesztése a japán irodalom, illetve az intézeti könyvtár területén.

Az Intézet négy szervezeti egységből áll: I r o d a l m i Dokumentumok Osztálya (régi irodalmi művekre vonatkozó információk gyűjtése, magántulajdonban lévő dokumentumok mikrofilmezése, szövegkritikai kiadások előkészítése); K u t a t á s i I n f o r m á c i ó s Osztály (az ide tartozó könyvtár végzi a számítógépes feldolgozást, referensz szolgáltatást nyújt; ezen az Osztályon szerkesztik a Yearbook on Japanese Literature c. kiadványt és a japán irodalommal foglalkozó közlemények éves indexét, itt foglalkoznak a mikrofilmezés technikai kérdéseivel, a számítógépes információkereső rendszerrel; jelenleg készítik elő az Intézet gyűjteményének számítógépes katalógusát); T ö r t é n e l m i Dokumentumok Osztálya (japán történelmi kutatásokkal foglalkozik, saját könyvtári

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

állománnyal rendelkezik); Adminisztrációs Osztály. Az Intézet jelenlegi létszáma 83 fő, közülük 34 kutató, 9 könyvtáros.

A kutatási és könyvtári szolgáltatások minden szakember számára hozzáférhetőek. Az első nagy program (szövegkritikák készítése) 1977-ben indult meg, két külső munkatárssal.

1972 óta jelenik meg az Annual Bibliography of Current Research in Japanese Literature, évente mintegy 5 ezer folyóiratcikket és ezer monográfiát tár fel. Irodalomkutatásokat folyamatosan végeznek. Mikrofilmezésre évente átlag 5 ezer cím kerül, eddig 35 ezer kéziratot és régi nyomtatványt vettek filmre, közülük 15 ezernek a katalogizálását is elvégezték. A mikrofilmen tárolt dokumentumok katalógusa számítógéppel készült el, és 1977-ben jelent meg.

A gépesítési program céljai megfelelnek az Intézet célkitűzéseinek. A dokumentumgyűjtemény kialakítása, a szövegkritikák elkészítése, a hiteles bibliográfiai feltárás folyamataiban kulcsszerep jut a számítógépnek.

A kezdeti időszak „néhány próbálkozás és sok hiba" jellegzetessége után 1975 közepétől már megalapozott és szervezett munka folyik. Az első programok bibliográfiai és indexelési jellegűek voltak, ezt követték az igen lényeges írásjelstatisztikai munkák, majd 1975–1976-ban sor került az automatizált referálási módszerek adatpálására. 1976-ban készült el a mikrofilmen tárolt dokumentumok katalógusa, bevezették az időszaki kiadványok gépi nyilvántartását. 1977–1978-ban szükségessé vált a korábbi gépi rekordok konverziója. Jelenleg folyik a számítógépes kölcsönzési rendszer felépítése.

Kezdetben batch üzemmódban vettek igénybe számítógépeket, 1976-ban azonban terminál-kapcsolatot létesítettek az Intézet és egy HITAC számítógép között, majd 1978 márciusában megvásároltak egy HITAC M160 II típusú gépet, 768K memóriával, on-line Kanzi írásrendszer lehetőséggel (az input-adatok döntő többsége ebben az írásrendszerben van). A rendszer közel 9 ezer különböző írásjelet képes kezelni, de a terminálképernyőkön közülük csak 3072 jeleníthető meg.

A jelenlegi gépi rendszer némileg módosított MARC II szerkezetet alkalmaz, kompatibilitásra törekedve a japán országgyűlés könyvtárával is.

Jelenleg folyik a mikrofilmkatalógus revíziója, a kölcsönzési rendszer automatizálása és az éves bibliográfia gépi előállításának előkészítése. A tervek közt szerepel a régi japán irodalmi szövegek szövegkritikájának gépesítése, amelyhez a szükséges konkordanciák és szótárak készítése folyik. E munka hatalmas méretűnek igérkezik: csupán első stádiumában közel egymillió karakter kerülne gépi tárolásra.

A gépi rendszer kialakítása során számos nehézséget kellett leküzdeni: a használhatóság érdekében szükséges a két fő japán írásrendszer (Kanjo és Kana) egyidejű alkalmazása; megfelelő előzmények hiányában nem állt rendelkezésre „authority file"; a régi nyelven íródott művek a maitól némileg eltérő szintaxist alkalmaztak, így a katalogizálási szabályok szükségképpen bonyolultak. Számos területen az Intézet úttörő szerepet játszik a japán bibliográfiai leírási rendszer kifejlesztésében. Remélhető, hogy a régi könyvekre és kéziratokra vonatkozó ISBD alapján lehetőség nyílik majd a nemzetközi kapcsolatok fokozására is. Az Intézet tapasztalatai remélhetőleg biztosítják a régi japán dokumentumok hiteles bibliográfiai adatait az érdekelt külföldi intézmények számára is.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

OLVASÓSZOLGÁLATI MÓDSZERTANI SZEMINÁRIUM
az Össz-szövetségi Állami Idegen Nyelvű Könyvtárban
(Moszkva, 1978. szeptember 28–29.)

Az Össz-szövetségi Állami Idegen Nyelvű Könyvtár és az Állami Gorkij Könyvtár évek óta szoros kapcsolatban van egymással a két intézmény közötti közvetlen kulturális együttműködési munkaterv alapján.

Az 1978-as évben a munkaterv egyik sarkalatos pontja közös olvasószolgálati szeminárium tartása volt. Az Állami Gorkij Könyvtárat Baloghné Milánkov Anna Mária, az olvasótermi és tájékoztatási csoport helyettes vezetője és e sorok írója képviselte.

Mielőtt a szeminárium eredményeiről beszámolnék, szükségesnek tartom röviden ismertetni a rendező intézmény legfontosabb jellemzőit, adatait. Annál is inkább, mert az utóbbi években jelentős változások történtek a könyvtár funkciórendszerében, továbbá a Könyvtári Figyelőben is már több mint 20 éve jelent meg átfogó ismertetés tevékenységéről, bibliográfiai kiadványairól pedig 10 évvel ezelőtt.*

A könyvtár fő f e l a d a t k ö r e i és profilja:

a) a korábban általános gyűjtőkörű könyvtár 1974-ben leszűkítette gyűjtőkörét (a többi könyvtárral való egyeztetés és belső igényfelmérés alapján), s ettől kezdve sok szakágazatra kiterjedő széles humán profilú nyilvános könyvtárrá vált;

b) az idegen nyelvű irodalom állami őrzőhelye (fő gyűjtőkörén belül átvette a patriotica-feladatokat a Lenin Könyvtártól);

c) 1973-tól tudományos kutató és információs intézmény a társadalomtudományok, a szépirodalom és a könyvtártudomány területén;

d) a külföldi irodalommal foglalkozó tudományos-módszertani központ a Szovjetunió egész területére kiterjedően;

e) az idegen nyelvű irodalom könyvtárközi kölcsönzési központja a könyvtár gyűjtőkörébe tartozó szakterületeken.

Az 1922-ben 100 kötetes állománnyal megalakult intézmény viharos gyorsasággal fejlődött nagykönyvtárrá. 1948-ban lett Össz-szövetségi hatókörű könyvtár, 1967-ben új célépületet kapott (24 000 m^2-es alapterülettel, 5 millió egységet befogadó 16 szintes raktárral, 700 személynek helyet adó 10 olvasóteremmel, 350 férőhelyes konferenciateremmel, 70 férőhelyes kiselőadóval stb.), fennállásának ötvenéves évfordulóján, 1972-ben a Munka Vörös Zászló Érdemrenddel tüntették ki.

---

* RUDOMINO, M.: Az idegen nyelvű irodalom könyvtára. = Könyvtári Figyelő, 1956. 5.sz. 49–57.p. MATVEJEVA, G. V.: A Külföldi Irodalom Össz-szövetségi Könyvtárának bibliográfiai tevékenysége. = Könyvtári Figyelő, 1968. 5.sz. 370–377.p.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Állományadatok. Ma már több mint 4 millió egységet számlál – fele könyv, fele időszaki kiadvány – a világ népeinek 135 nyelvén. Évi gyarapodásának mennyisége 80–100 000 kötet, kurrens folyóiratainak száma megközelíti a 4000-et. Audiovizuális dokumentumainak száma (hangszalag, dia- és oktatófilm) kb. 10–11 000 egység (47 nyelven). A világ évi könyv- és sajtótermésének elvileg mintegy 2–10 %-át szerzik be folyamatosan, szakonként eltérő mértékben.

Néhány olvasószolgálati adat (1977-ből) tájékoztat munkájuk hatékonyságáról.

Olvasótermi olvasók száma: 77 000 fő, olvasótermi látogatások száma: 500 000 alkalom, kötetforgalom: 2 700 000 kötet, feljegyzett tájékoztatások száma: 70–100 000 egység, kölcsönzők száma: 15 000 fő, kölcsönzési forgalom: 150 000 kötet.

A használat teljesen ingyenes. Minden 18 éven felüli szovjet és külföldi állampolgár minden megkötöttség és anyagi térítés nélkül használhatja a könyvtárat. (A kölcsönzés korhatára: 16 év.)

Könyvtárközi kölcsönzési adatok (1977): hazai partnerintézmények száma: 2700 (ebből 500 moszkvai, 2200 más városból adódik), külföldi partnerek száma: 70; egyéni olvasók száma: 15 000; összes forgalom: 46 000 egység.

Kiadványaik mennyisége mintegy évi 1000 nyomtatott ívet tesz ki. Ezek három fő csoportra oszthatók:

1. tematikus bibliográfiák és módszertani kiadványok (a jelentősebbek száma meghaladja a százat a fennállás óta);

2. periodikus kiadványok: több mint 12 féle önállóan, illetve a Lenin Könyvtárral és a Kultúra és Művészet Információs Központjával közösen kiadott kurrens bibliográfia, referáló lap és szemlekiadvány. Legismertebbek és legjelentősebbek: Szovremennaja hudozsesztvennaja literura za rubezsom (szemléző és kritikai folyóirat, évi 6 szám), Prepodavanie inosztrannüh jazükov (annotált bibliográfia, évi 4 szám);

3. kartonszolgáltatások: a) az új beszerzésekről, b) annotált katalóguscédulák az idegen nyelvek tanításával foglalkozó cikkekről.

Évenként publikáják a tervezett, illetve folyamatosan megjelenő kiadványok annotált katalógusát.

Nemzetközi kapcsolataik igen kiterjedtek. Erről az alábbi tények és adatok a legjellemzőbbek:

a) hét szocialista ország 11 könyvtárával vannak közvetlen munkatervi kapcsolatban (ezek többsége nemzeti könyvtár);

b) 88 ország 1300 intézményével folytatnak nemzetközi cserekapcsolatokat;

c) évente átlag 400 külföldi vendéget fogadnak (közéleti személyiségeket, írókat, művészeket, tudósokat, könyvtárosokat);

d) a könyvtár mint intézmény tagja az IFLA-nak, igazgatója (L. Gvisiani) pedig az IFLA végrehajtó bizottságának.

Mindezeket és a még fel nem sorolt feladatokat és eredményeket a könyvtár mintegy 600 fős munkatársi gárdával végzi, illetve éri el. A könyvtár 26 osztályát három nagyobb szervezeti egység fogja össze (könyvtári, tudományos-információs és gazdasági-kiadói).

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A fenti adatok és tények önmagukban is mutatják, hogy a hazai könyvtári nagyságrendekkel összevetve milyen hatalmas könyvtári nagyüzem ez. Nemzetközi összehasonlítással élve azt is mondhatnánk, hogy a szó szoros értelmében vett „világkönyvtár" modern, szakosított mintája.

***

A rendezőkön kívül a szeminárium munkájában részt vettek: a Szovjetunió Kulturális Minisztériuma Könyvtárügyi Igazgatósága, a Lenin Könyvtár, a Szovjetunió Tudományos Akadémiája Társadalomtudományi Tájékoztató Intézete (INION), a moszkvai Állami Kultúra Intézete, hét köztársasági könyvtár (Grúz, Kazah, Kirgiz, Lett, Litván, Örmény, Ukrán SZSZR) és két ukrán állami tudományos könyvtár (Harkov, Odessza) képviselői, vezető munkatársai.

A két napon 3 előadás és 13 hozzászólás (kiselőadás) hangzott el (előre benyújtott írásbeli anyagok alapján). Bár az előadások és felkért hozzászólások terjedelme kötött volt (maximum 30 perc, illetve 15 perc), a terjedelmesebb hozzászólások az előadások terjedelmét is megütötték. A három előadást a rendező könyvtár (1) és az Állami Gorkij Könyvtár munkatársai tartották (2). A szeminárium tárgyalási nyelve az orosz volt.

Az előadók és hozzászólók egy része a tágan értelmezett olvasószolgálati munka egészéről szólt, mások viszont leszűkítették a tematikát az olvasószolgálat egy-egy ágazatára (könyvtárközi kölcsönzés, olvasótermi munka, folyóiratok, audiovizuális eszközök használata), vagy fontos aspektusára (internacionalista nevelés, koordináció és kooperáció, a tájékoztató-bibliográfiai munka gépesítése). Ez a tematikai gazdaság rendkívül színes és tanulságos képet adott ugyan a különböző típusú és nagyságrendű könyvtárak munkájáról, de nem tette lehetővé egy-egy kérdés többoldalú megközelítését, megvitatását. Az elméleti általánosítás foka is igen eltérő volt a különböző előadásokban és hozzászólásokban. Többségük inkább tényközlő-leíró-metodológiai volt (bizonyos következtetések levonásával), s csak elvétve nyilvánult meg az elméleti általánosításra való törekvés és a téma szociológiai megközelítése. (Természetesen ez utóbbi szempontok alkalmazását a szeminárium metodikai jellege jórészt ki is zárta.)

A szeminárium idejére és színhelyén két kiállítást készítettek a házigazdák. Az egyik „A világ könyvtárai", a másik „Az Össz-szövetségi Állami Idegen Nyelvű Könyvtár tudományos bibliográfiai és információs tevékenysége" címet viselte. Mindkettő igen jól reprezentálta a könyvtár anyagának és kiadványainak gazdaságát, sokrétűségét és kiállításrendezői munkájának színvonalát.

A szeminárium – a határozati javaslatok megvitatása után – a könyvtár olvasószolgálati egységeinek bemutatásával, majd a vendégek tiszteletére rendezett fogadással zárult, amely módot adott a résztvevőknek a közelebbi megismerkedésre, a kötetlen baráti és kollégiális beszélgetésekre.

A résztvevők a tanácskozás összegezéseként határozati javaslatot is elfogadtak. Ebből ki kell emelnünk a szeminárium tárgyát érintő legfontosabb megállapításokat:

1. Folytatni kell az olvasószolgálat elméleti és gyakorlati kérdéseinek együttes tanulmányozását az elért eredmények megszilárdítása és a szocialista országok könyvtári tevékenységének korszerűsítése érdekében.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

2. A tudományos könyvtárak elsőrendű feladatának kell tekinteni a koordinációs kapcsolatok fejlesztését a külföldi irodalom gyarapítása és az információs-bibliográfiai szolgálat területén.

3. Tökéletesíteni kell valamennyi kiadványtípus központi kartoték-és publikált katalógusainak fejlesztését, és minden eszközzel támogatni kell a könyvtári útmutatók és gyarapodási jegyzékek kiadását.

4. Hatékonyan elő kell segíteni a nemzetközi könyvtárközi kölcsönzés összehangolt rendszerének megvalósítását a korszerű reprográfiai technika és a telex felhasználásával.

5. Az olvasók internacionalista nevelésének elmélyítése érdekében fokozni kell az előadásos-kiállításos munka sokféle formájának hasznosítását, támaszkodva a Szovjetunió számos könyvtárának tapasztalataira.

Végül is a tanácskozáson elfogadott dokumentum megállapította, hogy a szeminárium eredményeként a részt vevő intézmények jelentősen előmozdították a szovjet és magyar könyvtárügy szakmai kapcsolatainak fejlesztését.

KERTÉSZ Gyula

Betűöntőműhely a XVI. században
Rovó Aladár A BETŰ c. könyvének egy fametszete

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A LENIN KÖNYVTÁR ÉS AZ ÚJ SZOVJET ALKOTMÁNY

L. M. KOVAL' a Lenin Könyvtár tudományos titkára. Nemrég tanulmányúton járt Magyarországon. A hazai könyvtárosok tájékoztatására szánt kéziratát (Novaja Konsztitucija SZSZSZR /Osznovnoj zakon/ i nekotorüe voproszü dejatel'noszti Goszudarsztvennoj biblioteki SZSZSZR im. V. I. Lenina) FUTALA Tibor tömörítette.

A Szovjetunió új alkotmánya a Nagy Októberi Szocialista Forradalom óta elért eredményeket és sikereket koncentráltan tükröző dokumentum. Jelentős szerepet játszanak benne a tudománnyal, a kultúrával és a közművelődéssel kapcsolatos jogok és kötelezettségek. 46. paragrafusa – első ízben – mondja ki az *ingyenes* könyvtárhasználathoz való jogot, mint egyik eszközét a szovjet ember önmegvalósításának.

A Lenin Könyvtár aktívan támogatta és ösztönözte azt az össznépi vitát, amely az alkotmány tervezete körül, a tervezet továbbfejlesztése érdekében kibontakozott. Dolgozói és olvasói körében felhasználta mindazokat az eszközöket és módszereket, amelyek egyáltalán egy könyvtár számára rendelkezésre állnak, ha valamilyen meghatározóan fontos ügyre kívánja felhívni a figyelmet, illetve ha egy ilyen ügy sikerrevitelére mozgósítani akar.

Az alkotmány a könyvtárhasználati jogot a könyvtárakban őrzött emberi ismeretkincs általános *hozzáférhetőségének* biztosítására vonatkozó kötelezettséggel köti össze. E lenini szellemben fogant kötelezettség maradéktalan teljesítése szempontjából a Lenin Könyvtárnak különösen nagy és megtisztelő feladatokat kell megoldania.

Az általános hozzáférhetőséget a Lenin Könyvtár a hagyományos és a nem hagyományos eszközök és szolgáltatási formák teljesnek mondható körével biztosítja maidnem 30 milliót kitevő állományából. 21 olvasótermében naponta 7–8 ezer olvasó fordul meg. Évente több mint 2 millió látogatást regisztrál.

Az általános hozzáférhetőség igen hatékony eszköze a könyvtárközi kölcsönzés. 1977-ben a Könyvtárnak 1260 moszkvai, 243 más városból való és 353 külföldi könyvtár volt partnere e szolgálat keretében. Összesen 343 ezer könyvtári egység jutott el ily módon más könyvtárakba. A Lenin Könyvtár olvasói 5 ezer kötetet használhattak a könyvtárközi kölcsönzésnek köszönhetően. Közülük 3,5 ezer kötet származott külföldi könyvtárakból, köztük magyarországiakból is.

A Lenin Könyvtár állományát jelentős mértékben gazdagítja a kiadványcsere. 103 ország 3739 könyvtára építette ki ezt a kapcsolatot a Lenin Könyvtárral. Köztük

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

19 magyarországi könyvtárat találhatunk. 1977-ben a magyarországi könyvtárak 2583 kötet könyvvel és 594 periodika címmel bővítették a Lenin Könyvtár állományát. Magyarország ellentételként ugyanebben az évben 4439 kötet könyvet, 1472 periodika címet és 345 mikrofilmet kapott.

Az alkotmány arra ösztönzi a Könyvtárat, hogy az állomány hozzáférhetőségét biztosító eszközeit – katalógusait, nyilvántartásait – még precízebbé tegye, szolgáltatásait pedig mét tömegesebbé és gyorsabbá.

A Lenin Könyvtár – mint módszertani központ – áttételesen is lényeges hatást gyakorol a többi könyvtár működésének megjavítására. E célból sokféle munka folyik a Könyvtárban: olvasásvizsgálatok, állományépítési modellek kimunkálása, az olvasóval való komplex foglalkozás módszertani alátámasztása, rendszerszervezés, amelynek fő ága a centralizált könyvtári rendszerek kialakítása, operatív segítség stb.

Az alkotmány, miközben a könyvtári dokumentumok általános hozzáférhetőségének biztosítását írja elő, nem feledkezik meg a történeti értékek és a műemlékek védelmének előírásáról sem. A Lenin Könyvtár ezt a látszólagos ellentmondást az állományvédelmi programok egész sorával oldja fel. A nagyarányú mikrofilmezés mellett (minden olyan nyomtatványt mikrofilmeznek, amelynek csak egy vagy két példánya van a Könyvtár állományában) műhelyeiben intenzív restautálás és állományegészségügyi munka folyik. Igen nagy gondot fordítanak a raktározási rendszer továbbfejlesztésére is.

A Könyvtár az alkotmánnyal kapcsolatos irodalmat különös figyelemmel szerzi be és propagálja. Az ilyen művek katalogizálása gyorsított ütemben folyik. Külön katalógusok és kartotékok tükrözik ezt az irodalmat. Az alkotmánnyal kapcsolatos kiállításoknak, módszertani segédleteknek, ajánló bibliográfiáknak, tájékoztatási szolgáltatásoknak igen nagy választékát valósította meg és valósítja meg a Könyvtár.

Minthogy az új alkotmány az egyének önmegvalósítására is nagy súlyt helyez, a Lenin Könyvtárnak e tekintetben is komoly tennivalói vannak, lévén több mint 3 ezer munkatársa (közülük 2/3 rész könyvtáros). Számukra a Könyvtár igen differenciált továbbképzési kínálatot biztosít. Ezt részint saját erői koncentrálásával éri el, részint pedig a könyvtárosképző intézményeket segítségül hívva. A Könyvtár oktatási osztálya által szervezett alaklmakon 1400 munkatárs frissíti és bővíti évente politikai és szakmai ismereteit.

1972 és 1977 között 32 munkatárs védte meg tudományos disszertációját. Jelenleg több mint száz disszertáció készül, köztük 8 „nagydoktori". A disszertációk számára a Könyvtár alkotó szabadságot biztosít. A Könyvtár – ebbeli törekvéseinek állami elismeréseként – 1976-ban jogosítványt kapott arra, hogy a könyvtártudományi, bibliográfiai és könyvtörténeti disszertációk megvédését saját minősítő bizottsága elé utalja.

A Lenin Könyvtár továbbképző vállalkozásaiba mindinkább bevonja a szocialista országok könyvtárosait is. Ez ösztöndíjas kiutazások, konzultációk, közösen rendezett szemináriumok, tanulmányutak stb. révén valósul meg.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

KÖNYVTÁRÉPÍTÉSI GONDOK AZ EGYESÜLT ÁLLAMOKBAN

SALLAI István

A Library Journal évente egy teljes számot szentel a könyvtárépítés kérdéseinek. Ez a szemle ORNE, J.–GOSLING, J. O.: Academic Library Building in 1977; ORNE, J.: Library Building Trends and their Meanings; GALVIN, H. R.–ASBURY, B. N.: Public Library Building in 1977; BOCK, D. J.: Two Year College LRC Buildings (Library Journal 102.vol. 1977. 2393–2411.p.) cikkek alapján készült.

Változások a könyvtári irányzatok terén

Nem könnyű megjósolni, mit hoz a következő évszázad a könyvtárak arculatában, bár az elmúlt 20–25 év tapasztalatai alapján már világosan látszik sok olyan tényező, amely a jövő könyvtárainak alakulását elég nagy biztonsággal mutatja. E tényezők figyelembevétele nélkül szinte lehetetlen volna tervezni.

Ma a könyvtárakat – különösen az egyetemi intézmények könyvtárait – sokkal változatosabban használják, mint ahogy 20 évvel, de különösen mint 100 évvel ezelőtt. Az egyetemi intézmények egyre inkább összekapcsolódnak a műszaki főiskolákkal s a művészeti főiskolákkal. A hagyományos pedagógiai főiskolák fokozatosan egyetemmé fejlődnek. A régi magán és állami egyetemek anyagi forrásai és hallgató létszámai hatalmasan megnövekedtek, kutatási és szakmai programjuk megsokszorozódott. Erős törekvések mutatkoznak az elavult szakismeretek felfrissítését célzó képzés iránt. Sok államban a felsőoktatás sok típusa és koordinált mintája alakult ki az egyetemi oktatás évszázados ideáljához képest.

Nagy a változás a tanszemélyzet alakulásában is. A régebben uralkodó idősebb, maradiság felé hajló tanszemélyzetet a legtöbb helyen kiszorítja egy aktívabb (ha nem radikálisabb) oktató személyzet. Ahol a régi stílusú tanszemélyzet az uralkodó, ott ennek megfelelően alakultak ki az alkalmazott oktatási módszerek, és itt igen gyakran a kutatásra és a publikálásra helyezték a hangsúlyt. Az új stílusú tanszemélyzet megveti a publikálást és a nem hagyományos módszereket keresi.

Változás tapasztalható az igazgatásban is. Amíg régebben egy egyetem vezetője tapasztalt tudós volt, aki becsületességéről és oktatási kvalitásáról volt nevezetes, ma

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

a politika irgalmatlan betörése az igazgatóknak teljesen új nemzedékét hozta, akik a legkisebb fuvallathoz is alkalmazkodnak, hogy fenntartsák a régi állapotot a mindig növekvő szövetségi nyomás, az állami és a helyi politikai csoportok törekvéseivel szemben.

A legnagyobb változás azonban a pénzügyi támogatás tekintetében mutatkozik. Az inflációval együtt a közönség elégedetlensége is egyre nő az oktatási intézmények iránt. Az oktatási alapítványok egyre csökkennek, a magánadományozások szinte eltüntek.

Új könyvtári minták (Modellek)

25 éve még alig egy tucat könyvtár rendelkezett milliós állománnyal, ma már számos könyvtár túlhaladta ezt a mennyiséget. A könyvtárak hagyományos belső rendje egyébként nem sokat változott; a műszaki főiskolák és a speciális foglalkozásra előkészítő főiskolák mutatnak leginkább eltérő, világos arculatot a tradicionális gyűjteményekkel szemben.

A legutolsó 20 évben jött létre az egyetemi könyvtárak nagy családjának legújabb típusa az ,,undergraduate library'' (hallgatói könyvtár), kétségtelenül az egyetemi és főiskolai hallgatólétszám igen nagy tömege és a túláradó gyűjtemények miatt. Számos előkelő szaktudományi könyvtára, illetve részlege van és még több tudományos csoportja (keleti, szláv, latin-amerikai stb.). Kétségtelen, hogy ezek nem mindegyike alakul önálló könyvtárrá, de stabil elemei egy egyetemi könyvtári programnak és ezek az anyakönyvtár épülettervezését is jelentősen befolyásolják.

A gyűjtemények felduzzadtak, széttagolódtak. Amíg régebben a könyvek és a folyóiratok mellett alig volt található más – rendszerint ideiglenes – anyag, ma az új dokumentumformák (audiovizuális anyagok, adatbankok, reportok, kéziratok stb.) kavalkádját találjuk. Változatosságuk mellett számuk is túlzottan szaporodott. Az audiovizuális eszközök állandóan változó világa igen nagy munkaigényességű és egyre többet emészt fel a könyvtár erőforrásaiból.

Az újfajta gyűjtemények újszerű szolgáltatási formákat is kívánnak. Egy-egy puhatolódzó kérdésre valamikor egy standard referensz könyv, vagy egy megfelelő bibliográfia segítségével választ tudtak adni, ma az információhordozók egész sorához, regionális vagy országos adatbankhoz kell fordulni, ha kielégítő választ kívánunk adni.

A szolgálat új technológiájára történő berendezkedés új hozzáállást kíván. A mágnesszalagos adatbankok, a mikroformátumú dokumentumok növelték a feladatok komplexitását, mind nagyobb követelményekkel lépnek fel a könyvtári személyzettel szemben.

A könyvtár személyzetében egyre több a specialista. A segéderők száma is arányosan nagyobb – a kezelt anyagok hatalmas tömege több mechanisztikus, vagy standardizált eljárást követel meg. A szakbibliográfus, a nyelvi specialista, a számítógép programozó vagy technikus, a személyzeti ügyintéző, a gondnok, fototechnikus stb. együttesen alkotják azokat a lényeges elemeket, amelyek egy átfogó gyűjtemény szolgálatához szükségesek.

Az elmúlt két évtized óta a legtöbb egyetemi könyvtár láthatóan vég nélkül növekvő állománnyal rendelkezett. Ezt az áradást magától értetődő dolognak tartották. Annyi

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

pénz állott rendelkezésre könyvtári anyagokra, hogy sok könyvtáros ügynökkel fogott össze, és a szelekciót rendszerint kereskedelmi szervnek adta át. Annyi pénz volt könyvtárépítésre, hogy a könyvtárakat inkább az egyre növekvő anyag befogadására tervezték, mint szolgálat céljára. Mindez azonban egyre inkább a múlté lesz, és egy sokkal racionálisabb fejlődés veszi kezdetét. A könnyű jólét eltünt, a pénz egyre nehezebben szerezhető be és a jövő még több gondot ígér.

A változások a gyűjteménygondozás új szempontjait követelik meg, a szolgálat koordinált megtervezését, a személyzet jobb kihasználását és a technológiai lehetőségek elemzését, alkalmazását és értékelését, mielőtt hozzáfognak egy új épület megtervezéséhez.

Építési tervek

A könyvtárépítés fejlődésének a múlt két évtizede bőséges alapot ad a jövőbeni tervezéshez. Több mint ezer könyvtári terv áll rendelkezésre, milliárd dollárnál nagyobb ráfordítással. Építészek százai terveztek könyvtárat és e tervezésekbe több könyvtáros, igazgató és használó folyt bele, mint bármikor. Az eredmény nem mindig jó, gyakran földhözragadt, sőt néha rossz, azonban rendszerint nem hagyományos, eltérő a szokványtól. Tanulni nemcsak a jó, de a rossz gyakorlatból is lehet: felismerni a ragyogót a nagy kísérletek és tévedések között is. A Kaliforniai Egyetem gombaalakú épülete San Diegoban; az Illinoisi, a Harvard, Brit Columbiai és az Arkansasi Egyetem földalatti részei; a Massachusettsi (Amherst és Caltech) Egyetem könyvtárainak magasbaszökő tornyai; a kerek, hatszögű, sa háromszögletű épületek mind mind az új elgondolások lehetőségeit szolgálják. A formáknak ez a csodálatos sokasága, valójában egy új elgondolás (concept) hiányát árulja el és inkább a formák fölülkerekedését jelzi a funkció felett. A könyvtári tervezés változni fog és inkább gondoskodik a használat tereiről, mintsem az anyag tereiről.

A használó géppel hozzáférhető bibliográfiai vagy ténybeli adatok, új információhordozók teljes sorával dolgozik, amelyek egyre nagyobb téregységeket kívánnak, még inkább megkövetelik a nem életbevágó anyagok redukcióját. Nyilvánvalóan e változás megköveteli, hogy az építészek fogadják el a funkció elvét a forma felett. Ha a könyvtári tervezés fókuszába a használó kerül, az építész a speciális funkcióra kényszerül tervezni és sokkal kisebb teret engedhet építészeti fantáziája röptének. A képzelőerővel ellátott és tehetséges építésznek azonban több alkalma lesz a funkcióktól függő változatos tervezésre.

Uj anyagok és szerkezetek megjelenése ugyancsak befolyásolja a könyvtári tervezést. Az új technológiák és szerkezeti elemek könnyebb súlyt, nagyobb fesztávolságokat s egyben nagyobb teherbírást tesznek lehetővé. A beton, az acél és egyéb fémötvözetek, borítóanyagok és alkalmazásuk új módszerei egyre nagyobb szabadságot engednek meg az építészeknek, hogy szárnyaljanak, mint soha azelőtt.

A mérnöki tudomány új oldalai jelentkeznek az új könyvtárépületekben. A földfelszín alatti építésre vonatkozó friss tapasztalatok azt mutatják, hogy csupán a gazdaságossági tényező játszik szerepet a földfelszín alatti tervek kialakításában. (A Harvard Egyetemen a Pusey könyvtárnak pl. csaknem a teljes egésze a földfelszín alatt van.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Az Amhersti Egyetem könyvtára (Massechusetts) pedig arra figyelmeztet, hogy ne építsünk tornyot működő könyvtár céljára, – noha az építészeti problémák nem jelentenek komoly akadályt az épületszerkezet kialakításában. A szellőztetés, fűtés és hűtés alkotja a jövő könyvtárépületének legnagyobb problémáját. A világítás is ide sorolható.

Az energiaválság megköveteli a feladatok egyszerűbb és racionálisabb megközelítését. Az erőforrások területén tékozlás állt fenn, akár energiáról, térről vagy felszerelésről volt szó. A könyvtárak korábbi pazarló anyagfelhasználásával szemben irányváltozást fogunk tapasztalni. A természetes energiák jobb felhasználásával a megtakarítások igen jelentősek lesznek.

Az üveg tékozló használata új üvegtípusok kifejlesztéséhez vezetett. A tényleges üveghasználat eddig ritkán kapcsolódott a funkcionális szükségletekhez, sok esetben inkább dekoratív célokat szolgált. Ma már jobb tervezéseket látunk, jelentősen csökkentett üvegfelületekkel és gyakran a fix és mozgatható ablakszárnyak kombinációját. A teljességgel fix ablakok ugyanis sok problémát okoztak. A lényeges funkciókra törekvő tervezés itt is újra elvezet a dekorációtól a funkcióig. A jövő könyvtárai a természetes energiák felhasználásának a lehető összes előnyeit alkalmazzák, az ablakelrendezés a legelőnyösebb klimatikus feltételeket veszi tekintetbe.

A számítógép és az űrkutatás technológiája olyan hatékony eszközöket teremtett, amelyek sokkal kisebb teret és kevesebb energiát igényelnek. A tiszta haszon a könyvtári tervezés során a felhasználható tér magasabb aránya és a nagyobb flexibilitás lesz.

Egy másik hatalmas erő, amely csupán most érlelődik társadalmunkban, az egyetemi telepet (kampuszt) érinti, és a könyvtári tervezésre is kihat. Ez a környezetvédelmi elveknek nagyobbfokú alkalmazása. Eddig az „anyagok" jelentős mennyiséget bitoroltak a használható területből, viszonylag kicsi és csökkenő súlyt helyeztek a természetes környezet megőrzésére. Az inga teljes mértékben átlendült, egyes könyvtárak kizárólag csak azért kerültek a föld alá (Illinois, Harvard, Yale), hogy megóvják a felszín természetes környezetét.

***

Az elmúlt néhány viharos évtized befolyása a könyvtárak tervezésére egy sokkal hatékonyabb jövővel biztat. Új elgondolások, új technológia, változás a tudományos világ felfogásában és életstílusában hoz ugyan új problémákat, de semmi esetre sem olyanokat, amelyeket ne lehetne gondos tervezéssel megoldani.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

ZENEI KÖNYVTÁRAK (RÉSZLEGEK) TERVEZÉSI ÉS BERENDEZÉSI ELVEI FINNORSZÁGBAN

HARJANNE, Kaisa – PIISPANEN, Ritva – SUURLA, Maija: Musiikkikirjaston suunnittelu ja sisustus c. cikkét (Kirjastolehti, 70.vol. 1977. 11.no. 436–439.p.) Sz. NAGY Lajos tömörítette.

A zenei könyvtárak és a zenei részlegek (a továbbiakban: zenei részlegek) tervezésekor az alábbi munkamenet szerint célszerű haladni:

1. Tisztázni kell, hogy az adott településnek milyen zenei szolgáltatásokra van szüksége, illetve igénye.
2. Ennek alapján dönteni kell a zenei részleg feladatáról, a nyújtandó szolgáltatásfajtákról.
3. A döntés után megkezdődhet az építész tervező munkája és a használandó készülékek, valamint a berendezés kiválasztása.

A szükségletek felmérése és a szolgáltatások megtervezése

Pontosan föl kell térképezni az adott település zenei életét: a kórusok, együttesek, zenekarok számát: a rendelkezésre álló gyakorlótermeket, a zeneiskolák tevékenységét, oktatóinak és hallgatóinak létszámát és természetesen azt is, hogy a felsorolt együttesek és intézmények milyen zenei anyagokkal és eszközökkel (könyv, kotta, hanglemez, lemezjátszó stb.) rendelkeznek.

Ezeknek az adatoknak az ismeretében készülhet el a zenei részleg f u n k c i o n á l i s t e r v e. Ennek tartalmaznia kell a gyűjtemény várható nagyságát és tervezett növekedési ütemét, valamint a részleg feladatát. (Kívánnak-e kottát és lemezt kölcsönözni, lesz-e nyelvi stúdió is, óhajtanak-e hangszereket beszerezni gyakorlás céljaira stb.) Nagyon fontos, hogy a terv ne csupán a pillanatnyi igényeket tartsa szem előtt, hanem legalább tíz évvel előbbre tekintsen.

A zenei részleg elhelyezése

Mivel a könyvtárak zenei tevékenysége mostanában kezd kifejlődni, s további gyors felfutása várható, a tervezésben kezdettől fogva arra kell törekedni, hogy mind a terek

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

kialakításában, mind a berendezésben biztosított legyen a változtatás lehetősége. A részlegnek a könyvtáron belüli elhelyezését alapvetően az határozza meg, hogy működése zajokkal jár: ezért nem lehet pl. az olvasóteremhez csatlakoztatni. Vasárnapi nyitvatartása miatt célszerű külön bejáratot biztosítani. Tekintettel kell lenni a részleget gyakran igénybe vevő csökkent-látásúakra és mozgássérültekre.

A belső elrendezést is a tevékenységgel járó zajok, illetve az igénybevételhez szükséges zajtalanság követelményei szabják meg elsősorban. A bejárattól elindulva a következő lehet a sorrend:

- kölcsönzőhely a kölcsönözhető anyagokkal
- ifjúsági hallgatóhelyek
- lapozgató
- zeneszoba (közös hallgatásra és gyakorlásra szolgáló helyiség)
- zenei olvasóterem
- tanulásra szánt hallgatóhelyek
- nyelvi stúdió.

Az iskoláskor alatti gyermekek hallgatóhelyeit a képeskönyvrészlegben, az alsó tagozatosokéit a gyermekkönyvtárban legelőnyösebb elhelyezni. A felsorolt helyiségek közül különösen jó hangszigetelést követel meg a zeneszoba.

A berendezés kérdései

A hallgatóhelyek kialakításakor ügyelni kell arra, hogy lehetőleg ne egymással szemben kelljen ülniük a hallgatóknak. Biztosítani kell a lehetőséget, hogy mindenki tetszés szerint és kényelmesen szabályozhassa a hangerőt és a hangszínt.

A kölcsönzést a legideálisabb a könyvkölcsönzéssel egy helyen lebonyolítani. Ha a zenei anyagok kölcsönzése a lejátszó helyről történik, biztosítani kell a helyet a visszahozott lemezek, szalagok és kazetták átvételére, mégpedig úgy, hogy a kölcsönzőpult ne érintkezzék a lejátszó pulttal. A lejátszó pultnak nem lehet semmilyen mozgó része: a lehallgató-készülékeket és a hangszereket körülötte külön polcokon, fiókokban és rudakon célszerű elhelyezni, hogy a készülékeket kezelő könyvtáros könnyen és folyamatosan végezhesse egyúttal ezek kiadását és visszavételét is.

A zenei részleg katalógusát a könyvtáros gyakrabban használja, mint a könyvtárlátogató. Ezért a katalógus lehetőleg a szolgálati asztaltól kézzel elérhető távolságban legyen. A látogatók számára a zenei anyagokról elegendő egy erősen szelektált, 2–3 fiókból álló katalógus.

Célszerű, ha a szolgálati asztal közelében munkaszobája is van a részlegnek. Itt tárolják a hangzó dokumentumokat, és itt végzik el a részleg nyilvántartási és feldolgozási munkáit. Ez utóbbihoz biztosítani kell a helyiségben a helyet a szükséges kézikönyveknek. Ha nincs a részlegnek külön munkaszobája, a szolgálati asztal közelében kell helyet biztosítani a fenti munkák elvégzésére.

A bútorzat kiválasztásakor gondolni kell arra, hogy a zenei részlegben elkerülhetetlen az erős igénybevétel. Speciális polcokra, illetve tárolóhelyekre is szükség van:

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

a kottákhoz az átlagosnál mélyebb, kb. 20 cm-enként válaszfalakkal rekeszekre osztott polcra, a kispartitúrák tárolásához pedig ún. zsebkönyv-polcra, amely hátrafelé lejt. Hasonló polcon tárolhatók a magnetofonszalagok, de ezeknek megfelel a közönséges katalógusfiók is. A nyelvi kazettákat a megfelelő nyelvkönyvvel együtt célszerű elhelyezni iratgyűjtőben a polcon.

A zenei részleg megtervezésekor tanácsos szem előtt tartani, hogy a látogatók akkor érzik jól magukat és töltik ott az idejüket szívesen, ha a környezet nem túlságosan ünnepélyes, hanem olyanformán otthonos, mint a lakás nappali szobája.

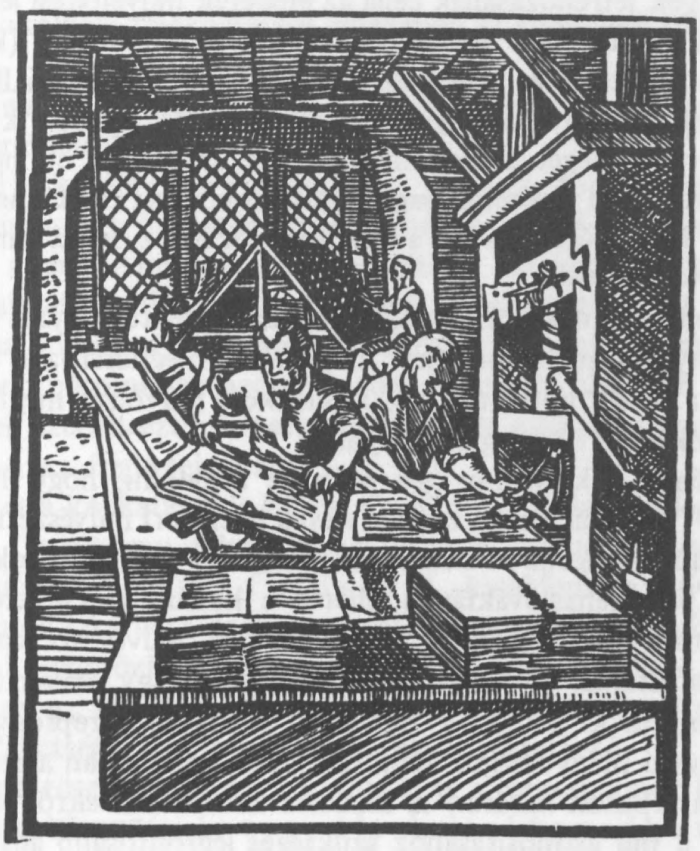

Könyvnyomtató műhely a XVI. században
Rovó Aladár A BETŰ c. könyvének egy fametszete

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A MŰVÉSZETI GYŰJTEMÉNYEK MUNKÁJÁHOZ
Módszerek és tapasztalatok a Berlini Városi Könyvtárban

PREISSLER, Isolde: Zur Arbeit der Artotheken – Methoden und Erfahrungen der Berliner Stadtbibliothek c. cikkét (Der Bibliothekar, 32.Jg. 1978. 1.no.) 35–42.p. CAVALLONI Gyöngyi tömörítette.

A berlini városi könyvtár 1969-ben kezdte meg a művészi reprodukciók gyűjtését, feltárását és kölcsönzését. Ma már az országban negyven ilyenfajta gyűjtemény létezik különböző közművelődési, tudományos és szakszervezeti könyvtárakban.

A gyűjtemények létrehozásának célja az emberek művelődési lehetőségeinek kibővítése, sokoldalúbbá tétele volt. Feladata, hogy reprodukciókat (kortárs művészektől eredeti grafikákat) gyűjtsön és kölcsönzésre alkalmassá tegyen. Állománya a könyvtár állományának integrált része, amely (kölcsönösen) jól egészíti ki a képzőművészeti könyvanyagot. Tevékenységét a múzeumokétól az határolja el, hogy míg a múzeum az alkotásoknak csak rövid élvezetét, vagy tanulmányozását teszi lehetővé, addig a könyvtárak a kölcsönzés lehetőségével mind a tanulmányozáshoz, mind a műélvezethez kedvezőbb feltételeket biztosítanak.

Ezeknek a feltételeknek a biztosítása azonban jelentős anyagi és munkabefektetést kíván. Az állománygyarapítás mértékét alapvetően meghatározza a művészeti kiadók reprodukciókínálata. Nagy gondot jelent a jelenkori művészet megfelelő reprezentálása, mivel a reprodukciókínálat itt a legalacsonyabb.

Ezt a problémát a könyvtár úgy próbálja áthidalni, hogy 1974 óta száz hazai művészétől eredeti grafikák beszerzésével növeli jelenkori művészeti anyagát. Ugyancsak az állománygyarapítást szolgálja az a törekvésük is, hogy más országokkal cserekapcsolatokat építsenek ki (pl. Csehszlovákiával), illetve a kulturális külkereskedelmi szerveken keresztül vásároljanak reprodukciókat. Az NDK-beli művészeti kiadók ma már egyre nagyobb gondot fordítanak a reprodukciók kiadására. Egy szakértőkből és laikusokból álló bizottság válogatja ki azokat a műveket, amelyekről reprodukciókat készítenek. (Ennek ellenére zavaró hiányosságok mutatkoznak a kínálatban a szocialista művészet és a huszadik századi stílusok kárára.) A kiadásra kerülő művekről jegyzéket készítenek, amely tartalmazza a mű azonosításához szükséges legfontosabb adatokat. Ezzel az állománygyarapítás munkáját jelentősen megkönnyítik. A fent említett nehézségek miatt azonban elég hosszú időre van szükség ahhoz, hogy az állományon belüli aránytalanságok kiegyenlítődjenek.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Az állományfeltárásról

A reprodukciók könyvtári feldolgozására alapvetően ugyanazok a szabályok érvényesek, amelyeket a könyvekre is alkalmaznak. Formális eltérések azonban jelentkeznek a katalogizáló munkában. A reprodukciók jelzetelése a raktári rend függvénye. Ebben az esetben leggyakoribb a képforma szerinti elkülönítés és ezen belül a numerus kurrens alkalmazása. A szabadpolcos tárolásnál szisztematikus elrendezés alkalmazása célszerű: stílusok, művészek, motívumok stb. szerint.

A címleírások készítésénél a „Bibliographie der Kunstblätter" (Műnyomatok bibliográfiája; kiadja a Deutsche Bücherei, Lipcse) gyakorlatát követik. Ez a következő adatokat tartalmazza:

1. a mű szerzője (születési és halálozási évszámmal együtt);
2. a kép címe (amennyiben ismert, valamint a keletkezés éve);
3. a reprodukciós eljárás módja (technikája);
4. megjelenés helye, kiadó, éve;
5. a reprodukció formai adatai;
6. sorozati adatok;
7. a reprodukált kép keletkezési helye és eredeti méretei.

A használók sokoldalú tájékoztatása érdekében az állományt többféle katalógusban tárják fel:

Betűrendes katalógus: Együttesen vagy külön csoportban tárja fel a kölcsönzésre alkalmas és a prézens anyagot.

Illusztrált kötetkatalógus: A/4-es formátumú kötet, melynek minden lapja egy színes vagy fekete-fehér reprodukciót tartalmaz a legfontosabb adatokkal. Minden lapot átlátszó műanyag fólia borít. E katalógus segítségével a használó szemléletes képet kaphat az állomány egy részéről. A teljességet azért nem tudják biztosítani, mert nem kapható minden nagy reprodukcióhoz kis méretű illusztráció. A hiányokat fotózással igyekeznek pótolni, ez azonban több munkát, hosszabb időt vesz igénybe.

A távlati tervek szerint ezt a kötetkatalógust egy sokkal korszerűbb és szemléletesebb diakatalógus fogja felváltani.

A betűrendes és a képkatalógus képezi a gyűjtemény alapkatalógusát, de ezen kívül szerkesztenek még: motívumkatalógust a „Bibliographie der Kunstblätter" cím- és motívummutatója alapján; földrajzi katalógust a művészek nemzetisége alapján; stíluskatalógust és címmutatót. Ezeken kívül külön katalógusban tartják nyilván az éppen kölcsönözhető műveket. Ennek segítségével a használók azonnal megállapíthatják, hogy az általuk kiválasztott mű kölcsönözhető-e. Amennyiben az adott időpontban ez nem lehetséges, úgy a kölcsönzés előjegyeztethető.

A könyvtár arra törekszik, hogy a könyvek és a reprodukciók közötti kapcsolatot láthatóvá tegye. Ezt a könyvtár integrált katalógusában színes katalóguscédulák alkalmazásával oldják meg.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A könyvtár használatáról

Az állományt minden 18. évét betöltött személy használhatja. Egy alkalommal két kasírozott vagy keretezett képet kölcsönözhet hat hónapi időtartamra, ezt az időt egyszer lehet meghosszabbíttatni még négy héttel. A kölcsönzés ma már térítésmentes. Késedelem esetén képenként és hetenként megállapított késedelmi díjat kell fizetni. A kép elvesztése vagy sérülése esetén a használó a reprodukció árának kétszeresét köteles megtéríteni.

Amennyiben intézmény (iskola, klub, vállalat) kölcsönöz a könyvtártól, úgy a kölcsönözhető művek száma és a kölcsönzés időtartama külön megállapodás tárgyát képezi.

A kölcsönzési gyakorlat az országban nem egységes. Van olyan könyvtár, amely a kölcsönzési határidőt négy hétben szabja meg. Az eddig összegyűjtött tapasztalatok alapján úgy tűnik, hogy a kölcsönzési időt három hónapos időtartamra kell kiszabni. Az ennél hosszabb kölcsönzési idő az állományt nagyon megterheli, az ennél rövidebb korlátozza a használót az intenzív munkában. Ugyanígy könyvtáranként van eltérés a használói korhatár és a kölcsönözhető képek számának megállapításában is.

Az állomány elhelyezése

Igen sok könyvtárban jelent problémát az állomány elhelyezése, mivel viszonylag nagy területre lenne szükség, ahol még kiállításra is van lehetőség. A művészeti gyűjtemény frekventáltsága nagymértékben függ a könyvtáron belüli elhelyezésétől. A használók akkor érzik magukat jól szervezett és kellemes körülmények között, ha egymás mellett találják a képzőművészeti könyveket, a reprodukciós anyagot, sőt – ha lehet – még a zenei részleget is (pl. Potsdamban).

A technikai felszereléseknek kellő védelmet kell biztosítani a képek számára (műanyag védőfólia, megfelelő méretű tároló eszközök stb.). A reprodukciós lapokat függesztve, vagy lapos, kihúzható fiókokban tárolják. A kasírozott, keretezett képeket olyan dupla mélységű állványokon, amelyeken 25 cm-enként függőleges válaszfalak vannak. Egy-egy rekeszbe kb. tíz kép fér el. Ebben az elrendezésben az állomány még könnyen mozgatható, biztonságos a kezelése.

A technikai feltételek megteremtésén kívül nagy gondot kell fordítani az állomány rendezésénél a tartalmi, logikai rend kialakítására. Egyaránt figyelembe kell venni a kultúrpolitikai célkitűzéseket és a használói igényeket is.

A használói kör kialakítása, propagandamunka

Elengedhetetlenül fontos, hogy az újonnan kialakított állományrészre, szolgáltatásra megfelelő, célirányos propagandamunkával hívjuk fel az olvasó figyelmét, kellőképpen tájékoztassuk az új lehetőségekről. Erre igen sokféle módszer van. A könyvtáron belül

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

feliratokkal, plakátokkal, röplapokkal, leporellókkal tájékoztathatunk. Hatásos lehet, ha az állomány egy részét kiállításként tudjuk bemutatni.

A könyvtáron kívüli propagandamunkában is jól alkalmazhatók a nyomtatott propagandaanyagok, melyeket iskolákban, üzemekben, klubokban, művelődési házakban és a múzeumokban terjesztenek. Ezen kívül igénybe vehetők a telekommunikációs eszközök is (rádió- tv-adás, mozi-reklámfilm stb.).

A képzőművészeti gyűjtemények nagyon rövid idő alatt, nagy használói kört alakítottak ki. A tapasztalatok azt mutatják, hogy a képek kölcsönzésére ugyanúgy van igény, mint a könyvek kölcsönzésére, és ez az igény egyre növekszik. Ezt bizonyítja, hogy a könyvtár képgyűjteményének 60–70 %-a állandóan kölcsönzés alatt van. A gyűjtemény fennállása óta 15 000 kölcsönzést bonyolítottak le. A használók ettől az állományrésztől ugyanazt a segítséget várják el tanulmányaikhoz, munkájukhoz, szórakozásukhoz, mint az írásos, vagy hangzó dokumentumoktól. Míg azonban a diatárban, vagy a fonotékában egy meghatározott cím, vagy téma iránt érdeklődnek, addig itt gyakran előfordulnak határozatlan kérések (egy képet szeretnék kölcsönözni). Az állomány alaposabb megismertetése és a művészeti nevelés, valamint az ízlés fejlesztése érdekében ezért gyakran rendez a könyvtár kiállításokat. Nemcsak a könyvtáron belül, hanem azon kívül is. Eddig kb. száz intézménnyel voltak kapcsolatban, akiknek kiállításra alkalmas anyagot kölcsönöztek. (A megrendelő kívánsága szerint állítják össze az anyagot egy-egy évforduló, vagy téma szerint.)

A használói igények, a gyűjtemények forgalma egyaránt azt bizonyítják, hogy ezekre a részlegekre szükség van. Központilag kell támogatni, illetve irányítani az elméleti munkát, meg kell teremteni az ideális anyagi feltételeket. Gondoskodni kell az itt dolgozó munkatársak képzéséről és folyamatos továbbképzéséről is. Csak ilyen körülmények között várható el, hogy a gyűjtemény maradéktalanul megfeleljen feladatának.

Bilder zum Ausleihen

ARTOTHEK

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

PREPRINTEK
avagy a gyors és célirányos információterjesztés megvalósításának eszközei

KRALEVSKA, Svetle – STANEV, Todor – TODOROV, Radosvet: Zur Verwirklichung einer schnellen und gezielten Informationsverbreitung durch Preprints c. írását (Informatik, 25.Jg. 1978. 3.no. 41–42.p.) FEJES István tömörítette.

A tudományos eredmények elterjesztésének leggyakrabban alkalmazott formája a publikáció. Ehhez azonban a lektorokon, szerkesztőségeken és kiadóvállalatokon keresztül vezet az út, ami jelentős időveszteséget okoz. Mind a szerzők, mind a felhasználók ezért egyszerűbb mechanizmusra törekszenek. A cél a publikálás flexibilitását és gyorsaságát fokozni. Ezeknek a törekvéseknek eredménye a levél, preprint, s a reprintcsere. Az eredmények és tapasztalatok kicserélésének legelterjedtebb és legfontosabb formája a preprintek cseréje.

A nemzetközi gyakorlatnak megfelelően a „preprint" fogalmán olyan nyilvánosságra hozott tudományos dokumentumot értünk, amelynek sokszorosítása gyors és olcsó, nem halad keresztül a szokásos lektori és szerkesztőségi feldolgozáson és céltudatosan a felhasználónak szól, függetlenül attól, hogy később hivatalos publikáció lesz belőle, vagy sem.

A hagyományos folyóiratcikkel összehasonlítva a preprintek gyors megjelenése a következő feltételeknek köszönhető:

1. A lektorálást és szerkesztőségi feldolgozást operatív módszerekkel helyettesítik: a szóbanforgó munkát befejezését követően általában szakmai körben vitatják meg, értékelik és ugyanebben az intézményben egy operatív szerkesztőségen keresztül kinyomtatják.
2. A felhasználó felé történő célirányos továbbítás (kutató, kutatócsoport, intézet).

A preprinteket a legolcsóbb és legegyszerűbb nyomdatechnikával állítják elő.

A bemutatott ábra a preprint előállításának és elosztásának sematikus útját mutatja. A szerző tipikus laboratóriumi kutató, aki valamilyen kutatási feladatot megold. Az így nyert tudományos eredményeket az intézet szakmai köreiben előadja. Itt szokás szerint szakembereknek szánt új eredményekről van szó, amelyek csak ritkán bírnak általános jelentőséggel. Az előadott anyag nem feltétlenül befejezett kutatási eredmény. A szerző ilyenkor tisztában van azzal, hogy a felhasználónak (kollegának) csak minimális információra van szüksége ahhoz, hogy az adott kutatási témában felismerje az új ötlet jelentőségét.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

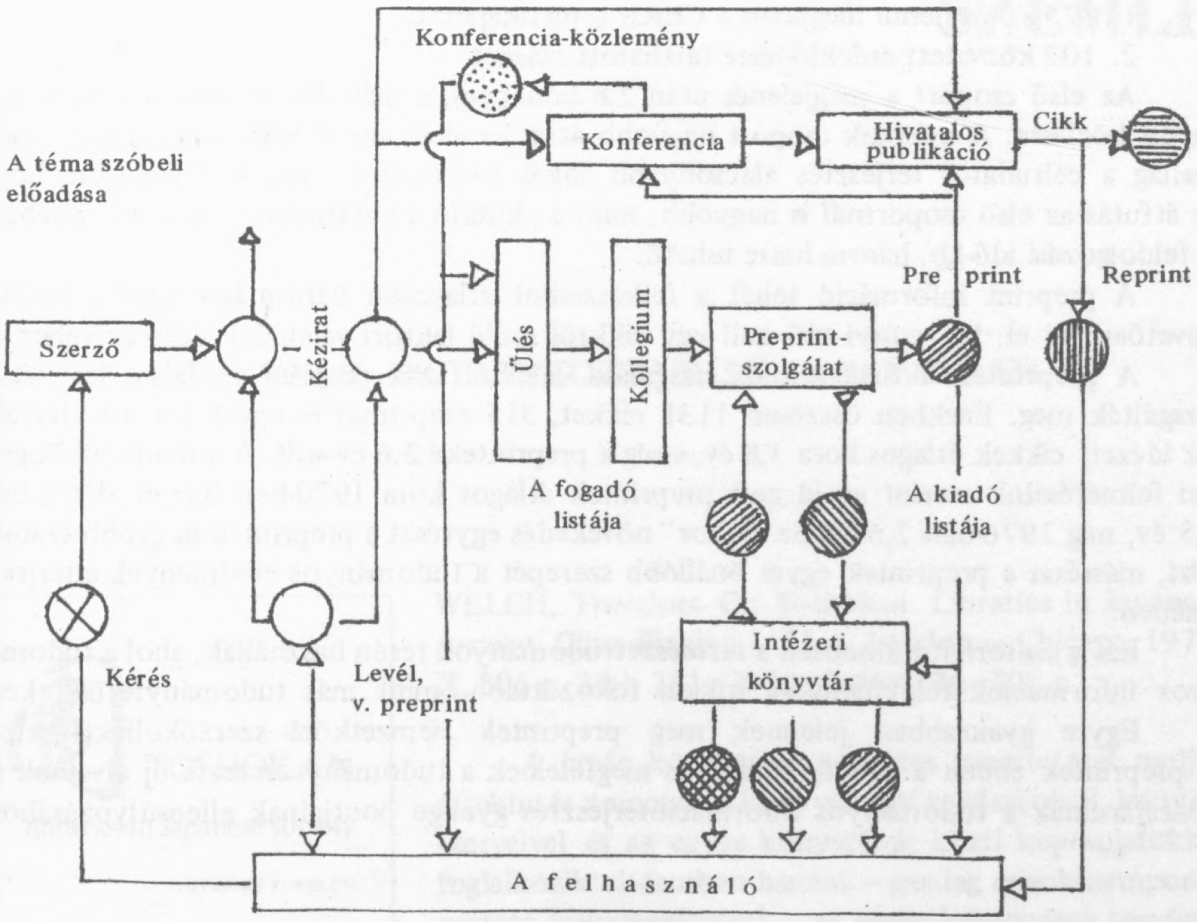

Bár a preprintekkel szemben támasztott követelmények nincsenek rögzítve, a szokásos publikációkkal történő összehasonlításnál semmi esetre sem beszélhetünk gyengébb minőségükről. A nagy tudományos kutatóközpontok végül is nagyobb számú szakemberrel rendelkeznek az adott területen, mint egy folyóirat.

A preprintek megjelenését követően egy részük folyóiratban kerül publikálásra, vagy konferenciákon kerül előadásra, más részük megmarad preprintnek.

A nagyenergiájú fizika területén 567 preprint útját vizsgálták meg, amelyek a CERN könyvtárába érkeztek. 20 % szakfolyóiratokban került publikálásra, 6 % konferencia anyag volt és 72 %-nál a megjelenésükkor semmiféle egyéb publikáció nem volt kilátásban. Ez utóbbi magas % értékből is látszik, hogy a „preprint" (előnyomat) elnevezés csak formális. Ez természetesen nem azt jelenti, hogy a 72 %-nak egy része későbbiekben semmiféle formában nem jelent meg.

A preprintek általában két úton jutnak el a felhasználóhoz, aki az adott terület szakértője. A preprintet vagy közvetlenül a felhasználónak küldik, vagy az adott terület legjelentősebb intézeteinek. Az ilyen intézetek preprintszolgálata rendszeresen jegyzéket ad ki a beérkezett preprintekről. Megvizsgálták azt az időtartamot, ami a preprint megjelenésétől a beérkezett anyagok listázásáig (Library Accession List) eltelik. A CERN könyvtárába 1975-ben beérkezett 977 preprint esetét tekintve ezek két csoportba oszthatók:

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

1. 875 közvetlenül megfelelt a CERN tematikájának,
2. 102 közvetett érdeklődésre tarthatott számot.

Az első csoport a megjelenés után 2,8 hónappal, a második csoport 4,2 hónappal került közlésre. A második csoport nagyobb átfutási ideje annak köszönhető, hogy szakmailag a céltudatos terjesztés alacsonyabb fokát képviselték. Meg kell jegyezni, hogy az átfutás az első csoportnál is nagyobb, mint a „kutató a kutatónak" csatorna esetében. A feldolgozási idő kb. három hétre tehető.

A preprint információ tehát a felhasználót átlagosan három hónappal a leadást követően éri el, kb. ennyi idő kell egy cikkről szóló lektori vélemény beszerzéséhez is.

A preprintek aktualitásának vizsgálata céljából száz preprint irodalmi jegyzékét vizsgálták meg. Ezekben összesen 1131 cikket, 315 preprintet és egyéb forrást idéztek. Az idézett cikkek átlagos kora 4,8 év, amíg a preprinteké 2,6 év volt. A korábbi bibliográfiai felméréseink szerint az idézett preprintek átlagos kora 1970-ben 0,6 év, 1973-ban 1,5 év, míg 1976-ban 2,6 év. Ez a „kor" növekedés egyrészt a preprintek nagyobb számát jelzi, másrészt a preprintek egyre önállóbb szerepét a tudományos eredmények elterjesztésében.

Ezt a csatornát különösen a természettudományok terén használják, ahol a tudományos információk felgyülemlése sokkal fokozottabb, mint más tudományterületeken.

Egyre gyakrabban jelennek meg preprintek nemzetközi szerzőkollektíváktól. A preprintek ebben a vonatkozásban is megfelelnek a tudományszervezés új elveinek és hozzájárulnak a tudományos információterjesztés gyenge pontjainak ellensúlyozásához.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

KÖNYVTÁR- ÉS TÁJÉKOZTATÁSÜGY JAPÁNBAN

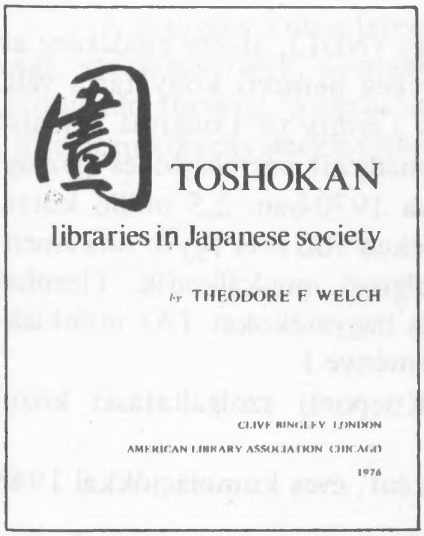

WELCH, Theodore C.: Toshokan. Libraries in Japanese society. Clive Bingley – ALA, London – Chicago, 1976. X, 306 p. Bibl. 282–296.p. Index 296–306.p.

A japán könyvtárak részletes ismertetését nyújtó áttekintés nemcsak a könyvtárügy rendszerével, irányító szerveivel és az egyes könyvtárak közti kapcsolatokkal foglalkozik elsősorban hanem – gazdag és sokszempontú mutató felhasználásával – az egyes könyvtárak történelmének, szervezetének és munkájának megismerését is szolgálja kultúrtörténeti megalapozással. (A címben szereplő „toshokan" a könyvtár neve japánul.)

Japánban az első buddhista könyvtárak a 6. század végén és a 7. század elején alakultak. A 701-ben létesített „Zushoryo"-t az első nemzeti könyvtárnak nevezhető archívumként említik. A 19. századig főleg kéziratmásoló könyvtárak és templomi könyvtárak működnek – a császári vélemény ebben az időben az, hogy „a népnek engedelmeskednie kell és nem tanulnia". A könyvtárügy fejlődésének kiemelkedő dátumai:

1892 – megalakult a Japán Könyvtáros Egyesület
1907 – megindul a Könyvtárosok Lapja
1948 – a National Diet Library megkezdi működését mint nemzeti könyvtár
1950 – kiadják a Könyvtári Törvényt.

A könyvtermelés és a könyvtárügy nagy fejlődése a II. világháború után indult meg. 1966-ban a japán könyvkiadás a Szovjetunió és USA után már a harmadik helyet foglalja el. 1970-ben 891 vidéki közművelődési könyvtár (public library) működik, azaz 120 ezer lakosra esik egy. A közművelődési könyvtárak különböző propagandaakciókkal fordulnak a potenciális olvasók felé (pl. „Napi 20 perces olvasási program", „Olvasó anya mozgalom").

A vidéki közművelődési könyvtárak mellett a japán könyvtárügyben külön

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

kategóriát képeznek a prefektúrák és városok könyvtárai. 1970-ben a 46 prefektúrán 81 könyvtár működött, 1900 könyvtárossal és közel 10 millió kötettel. Ugyanekkor 594 városból 400-ban működött 451 központi és 56 fiókkönyvtár.

A könyvtárosoknál nyolc fizetési, illetve besorolási kategóriát alkalmaznak. A könyvtárosképzést az Oktatásügyi Minisztériumhoz tartozó intézmények végzik. Legfontosabb a tokiói kétévfolyamos Könyvtárügyi Főiskola. Az oktatási időszak 70 „szemeszterre" osztott, ebből: 50 könyvtárügy, 4–4 angol nyelv, humán tudományok, társadalomtudományok, természettudományok, 2 német, francia vagy orosz nyelv, 2 testgyakorlás. A beiratkozott hallgatók száma 1970-ben 252 volt, ebből 22 férfi. (A tokióihoz hasonló további 7 középfokú képzést nyújtó főiskola működik.) Könyvtárosképzés folyik ezenkívül 22 egyetemen, különböző időtartamban (a minimum 25x45 óra) és különböző szakokhoz kapcsolódva.

A Japán Könyvtáros Egyesület 1971-ben ünnepelte fennállásának 80. évfordulóját. Tagsága háromféle: egyéni, intézményi és ún. pártoló. Működését öt szekcióban folytatja. A NIPDOK, a Japán Dokumentációs Társaság 1950-ben alakult, tagjai egyének és intézmények.

Japán legnagyobb könyvtára a National Diet Library (NDL), amely eredetileg az országgyűlés két házához tartozott, de 1947-ben törvényileg nemzeti könyvtárrá vált. Megalakításánál és funkcióinak kialakításánál az amerikai Library of Congress példáját vették át (amerikai szakértők közreműködésével). A kormányzat végrehajtó és igazságszolgáltatási ágazataiban 30 fiókkönyvtára van. Állománya 1970-ben: 2,5 millió kötet, 100 ezer térkép, 23 ezer kurrens időszaki kiadvány és kereken 100 ezer egyéb dokumentum. Az NDL 1968-ban átadott új épületében 875 dolgozó munkálkodik. Tizenhat különgyűjteményt kezel, köztük kéziratgyűjteményeket és hagyatékokat. (Az utóbbiakhoz tartozik pl. a tea- és virágszertartások Imaizumi gyűjteménye.)

Az NDL-nek saját osztályozási rendszere van. Központi szolgáltatásai közül kiemelkednek:

– A Japán Nemzeti Bibliográfia. Megjelenik hetenként, éves kumulációkkal 1948 óta.
– A Japán Folyóirat Index. 2800 folyóirat és napilap cikkeinek indexkiadványa két sorozatban: Humán- és társadalomtudományok, Természettudományok és alkalmazott tudományok.
– Központi katalóguskarton-szolgáltatás. Ennek keretében 1969-ben 25 405 címről 1 548 473 nyomtatott katalóguskartont juttatott el 246 előfizetőhöz.

Az NDL 1970-ben kezdte meg automatizálási programjainak kidolgozását, amelynek tetemes részét teszi ki a japán írásjelekre való alkalmazás. Elsősorban az amerikai tapasztalatokra (MARC) támaszkodnak. A Könyvtár évi költségvetése 4 millió 200 ezer USA dollár.

Az állami és magániskolák könyvtárai alkotják a japán könyvtárügy következő fontos részét. Modellként említik ebben a kategóriában a magánkézben lévő Kasei leányiskolát, ahol az általános iskolai és főiskolai tagozatokon 4000 diák tanul. A könyvtár állománya itt 18 ezer kötet, személyzete 1 vezető tanár-könyvtáros és 2 beosztott.

Az egyetemi könyvtárak hálózatát az alábbi adatok jellemzik. Japánban 684 egyete-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

mi könyvtár működik: 387 központi jellegű 287 részleggel. Ezek állománya összesen 56 millió kötet. A hálózatban 5317 könyvtáros dolgozik. A munka koordinálását három testület végzi: 1. Az országos jellegű, állami egyetemek könyvtárainak tanácsa; 2. Az egyesületi és társadalmi szervek által fenntartott egyetemek könyvtárainak tanácsa; 3. A magánkézben lévő egyetemi könyvtárak tanácsa.

A Japan Tudományos és Műszaki Információs Központ (Japan Information Center of Science and Technology, JICST) a miniszterelnök hivatalához csatolt állami intézmény, dokumentációs központ. A tudomány és technika különböző területeire specializált referáló lapjaiban 1970-ben 425 ezer referátumot tett közzé. Külön kiadványban dolgozza fel a külföldi szabadalmi leírásokat is. Számos egyéb szolgáltatása van, köztük a fordítási szolgálat, információ-visszakeresés – irodalomkutatás, közlemények a kisipar részére stb. Különböző másodlagos kiadványaihoz az indexeket számítógépen készíti, amely 2000 japán és 1000 egyéb (latin, görög, cirill) kis- és nagybetűvel és írásjelekkel dolgozik. Egyik fő feladatának tekinti az országos tudományos és műszaki információs rendszer megszervezését.

A kiadvány külön fejezetekben foglalkozik még a következő témákkal: szabványosítás, szakkönyvtárak, olvasásvizsgálat, a mai japán írás, kulturális hagyományok, a japán könyvtári törvény, japán könyvtári kifejezések szótára – az angol megfelelőkkel, a japán irodalom kurrens áttekintésének segédeszközei.

BALÁZS Sándor

VITA A SZERZŐI JOGVÉDELEMRŐL. – Kétnapos vita során az amerikai Szerzői (jogvédő) Liga javasolta a szerzői jogvédelem kiterjesztését adattárakra, ugyanakkor ki akarják zárni a védelem alól a számítógépi programokat (eltérően a software albizottság álláspontjától). A gépi programok jogvédelme problematikus. A szabadalmi védelem alkalmazása erős megkötéseket jelent. Egyesek a filmkészítés és a bútortervezés analógiájára szerzői jogvédelmet igényeltek, mások szerint viszont a program inkább technikai eszkoz. A kérdésben még viták sora várható.

(Advanced Technology Libraries 1978. 3.no.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

KÉPGYŰJTEMÉNY AZ AMERIKAI ISKOLAI KÖNYVTÁRAKBAN

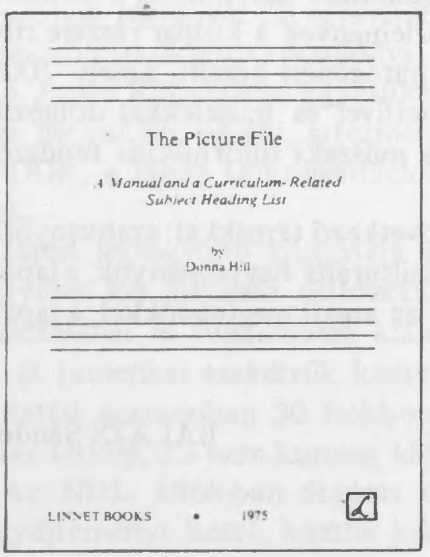

HILL, Donna: The Picture File. A Manual and a Curriculumrelated Subject Heading List. Hamden, Con., Linnet Books, 1975. 140 p. Illusztr. Bibliogr. 137–138.p.

A szerző ezt a hasznos kézikönyvet többéves gyakorlati tapasztalat alapján készítette el. Munkájában az a felismerés ösztönözte, hogy kevés olyan oktatási anyag van, amely értékben egyenlő lehet a képeknek oktatásban történő felhasználásával. Ezért javasolja iskolák, tanítóképzők és közművelődési könyvtárak számára ezt a kis költséggel működtethető és rendkívül hasznos szolgáltatást.

A képgyűjtemény létrehozása

A képek felhasználási lehetősége az oktatásban szinte korlátlan. Szemléletet fejlesztenek, esztétikai nevelési célokat szolgálnak és nem utolsó sorban élvezetet okoznak. A képek bármely fajtája (dia, mozgókép... stb.) felhasználható az oktatásban, de legnagyobb jelentősége a nyomtatott képnek van, mert azonnal hozzáférhető, használati lehetősége spontán, és az önnevelést szolgálja azáltal, hogy a diák addig merülhet el egy kép élvezetében, ameddig óhajt, s a számára érdektelent elvetheti.

A gyűjtemény kis költséggel megszervezhető és fenntartható.

Amikor egy intézmény elhatározza a gyűjtemény felállítását, feltétlenül tervezze meg az e célra szolgáló helyet és gondoljon a terjeszkedésre is.

A szerző részletesen tárgyalja a gyűjteményhez szükséges felszerelési eszközöket, még a kívánatos polcméreteket is megadja. A képek kasírozására egy száraz montírozó eszközt javasol. Ez nem más, mint egy egyszerű, hőenergiával működő gép, melynek segítségével néhány másodperc alatt, gyűrődés nélkül felragaszthatók a képek. Raktározási célokra függeszthető akasztókkal ellátott fiókos szekrény ajánlatos. A feldolgozás idejére – ideiglenes tárolásra – lefedhető tálcák szükségesek. Állományvédelmi okokból tanácsos a képeket borítékban kölcsönözni.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A képek beszerzési forrásai

A beszerzés leggyümölcsözőbb forrásai a p e r i o d i k u m o k , melyekből a szükséges képek kivághatók. Régi folyóiratok felkutatása sem érdektelen, de ezeknél nagy figyelmet igényel, hogy a beszerzett példányok hibátlanok legyenek. Érdemes válogatni múzeumok, légi társaságok, különböző kereskedelmi cégek kiadványaiból, mert ezek általában jó minőségűek, rendszerint ingyenesek, vagy olcsók. A gyűjtemény gyarapítása érdekében célszerű előfizetni néhány jó képes folyóiratra, mint pl. a hazánkban is jól ismert „National Geography".

Könyvek is lehetnek a beszerzés forrásai, elsősorban az ismeretségi kör selejtezett könyvei, illetve antikváriumokból vásárolt munkák. Számos más forrás is adódik, mint pl. nyugdíjas tanárok személyes gyűjteménye, vázlatkönyvek... stb.

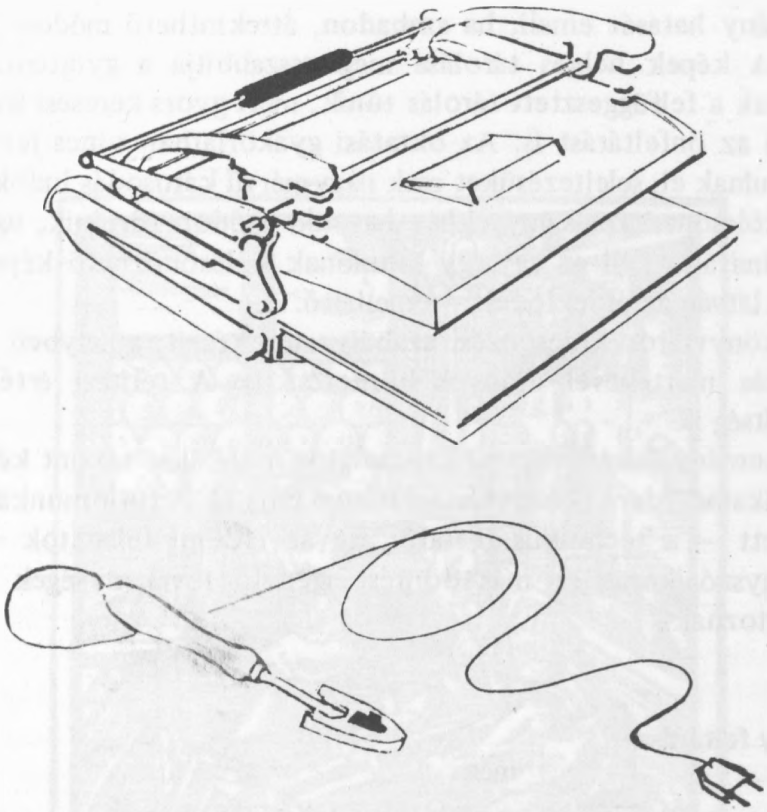

Kasírozó-montirozó eszközök képgyűjteményhez

A képek kiválasztása és feldolgozása

A széleskörű gyűjtőmunka eredménye rendszerint több kép, mint amennyit a gyűjteményben el akarunk helyezni. A gyűjtemény szervezőjének itt nagyon óvatosnak kell lennie, mert a végleges választás igen nagy gondosságot igényel. Soha ne befolyásolja a gyűjtőt a teljességi igény, ha ez alacsony színvonallal jár együtt!

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A tanmenetre orientált képgyűjteménynek olyannak kell lennie, hogy hatással legyen a gyermekre. Ezt pedig csak jó technikájú, pontosan megrajzolt, élvezetes színű képekkel lehet elérni. Nem közömbös a méret sem. A túlzottan kis képek csökkentik az élvezhetőséget.

A feldolgozás első lépése az azonosítás. A képről az összes releváns információt nyilván kell tartani, megjelölve a beszerzési forrást is. Az azonosításra szolgáló adatokat soha nem szabad a képek hátára feljegyezni, mert ezek az információk elvesznek a montírozás során. Célszerű öntapadó cédulákat használni erre a célra, s ezeket a cédulákat a kép alatt elhelyezni a helyrajzi szám feltüntetésével együtt.

A gyűjtemény kölcsönzése és fenntartása

A gyűjtemény hatását emeli, ha szabadon, áttekinthető módon áll a felhasználók rendelkezésére. A képek helyes tárolása meghosszabbítja a gyűjtemény élettartamát. Legalkalmasabbnak a felfüggesztett tárolás tűnik, mert gyors keresési lehetőséget biztosít és lehetővé teszi az önfeltárást is. Az oktatási gyakorlatban nincs jelentősége a képek korának. Nem avulnak el, selejtezésüket csak nagymérvű károsodás indokolja.

A képek kölcsönzése a könyvekhez hasonló módon történik, ugyancsak hasonló időtartammal. Limitálni kell az egy-egy tanulónak kölcsönözhető képek számát, de ez a kezdeti szám – látván az érdeklődést – emelhető.

Jó, ha a könyvtáros kölcsönzési szabályzatot készít, amelyben meghatározza az elvesztés, rongálás mértékével arányos büntetést is. A térítési értékben szerepeljen a feldolgozási költség is.

A képgyűjtemény fenntartásával kapcsolatos munkákat részint képesített könyvtáros, részint technikai segéderő (könyvtártechnikus) látja el. A rutinmunkák – a könyvtáros ellenőrzése mellett – a technikus teendői, de az érdemi feladatok – képek végleges kiválasztása, tárgyszóalkotás és más döntést igénylő tevékenységek – a könyvtáros munkakörébe tartoznak.

A képgyűjtemény feltárása

Mint minden gyűjtemény használata – a képgyűjteményé is – a visszakereshetőség biztonságán múlik. Jelen esetben a gyűjtemény használhatóságának a kulcsa egy jól összeállított tárgyszójegyzék. A szerző több forrást használt fel munkájában, többek között a New York Public Library képgyűjteményének kiadatlan tárgyszójegyzékét. Forrásaiból egy alapjegyzéket készített, amelyet kiegészített speciális módosításaival. Célja egy olyan tárgyszójegyzék kialakítása volt, mely alapvetően oktatási gyakorlatban kerül felhasználásra. Ezért átnézte az általános és középiskolai tankönyveket, tanári kézikönyveket, személyesen érdeklődött tanároktól, diákoktól, hogy a különböző oktatási helyeztekben hogyan szokták felhasználni a képeket. Ez a módszer azt eredményezte, hogy a jegyzékbe a gyermek fejlődésére épülő tárgyszavak kerültek be, mutatva olyan fogalmakat,

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

mint KÖZEL, TÁVOL, LENT... stb., érzelmeket, mint SZERETET, FÉLTÉS, DÜH, jártasságokat, mint GOMBOLÁS, és eszközökkel, mint pl. az OLLÓVAL történő bánásmód-ot.

A tárgyszójegyzék megalkotásában a tárgyszavak elrendezése bizonyult nehéz feladatnak. Úgy kellett dönteni, hogy a jegyzék egyszerre tegyen eleget a képek könnyű visszakeresésének és a gyűjtemény hatásos feltárásának. A tárgyszójegyzék három részből áll. Az elsőben a tárgyszavak rendeződnek A–Z-ig, a második a földrajzi mutató, a harmadik az ún. életrajzi mutató.

A könyv részletesen bemutatja a tárgyszavak, az utalások és a mutatók rendszerét.

A kiadvány függeléke a montírozásról szól. A könyv egy szószedettel (amely a szakkifejezéseket értelmezi), majd bibliográfiával és index-szel zárul.

KISS Edit

Könyvkötő műhely a XVI. században
Rovó Aladár A BETŰ c. könyvének egy fametszete

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

SZÁMITÓGÉPEK AZ ÚJSÁGKIADÁSBAN
Felhasználó-orientált rendszerek

MOGHDAM, Dineh: Computers in newspaper publishing. User-oriented systems. New York – Basel, Dekker. 1978. X, 207 p.

A számítógépes információátadás és szövegmanipuláció gondolata az újságkiadásban először az 1960-as években vetődött fel, s úgy tűnt, hogy ezen a területen alkalmazásának sok akadálya van. Az időosztásos üzemmódban működő számítógépes rendszerek bevezetése ezeket az akadályokat kiküszöbölte, s noha nagyobb követelményeket támasztott mind a számítógépekkel, mind a software-ekkel szemben, 1971–76 között egyre több optikai karakterleolvasót (CR) és video-display-terminált (VDT) állítottak be a szerkesztőségekbe.

Az újságszerkesztés és a számítógépes feldolgozás összekapcsolódása arra az időre esett, mikor a számítógépes technológia is komoly fejlődésnek indult, amikor megjelentek az ún. kisszámítógépek, melyek speciális célra készült feldolgozó-egységekkel rendelkeznek. VDT-vel felszerelt miniszámítógépek képesek például kis mennyiségű adatot azonos időben kezelni. Ez a hardware megoldás lehetővé teszi, hogy a riporter vagy a szerkesztő valamely szöveget felvigyen, és azzal éppen úgy manipuláljon, mintha on line kapcsolatban lenne a nagyszámítógép processorával. Ez a típusú ember–számítógép kapcsolat nem követeli már meg az ember és a gép közvetlen fizikai közelségét, ugyanakkor az interaktív terminálok lehetőségeit biztosítja miniszámítógéppel. Emellett egyre inkább tért hódít a számítógépes hálózatok kialakításának gondolata: az egyedül használt gép gyakorlatát a nagy rendszerek közös használata váltja fel. Ezekben a nagy rendszerekben a számítógép képezi az információfeldolgozás és -tárolás központi magját, így kialakulhat az integrált rendszerek használata az újságkiadás területén is.

Az input egységként használatos VDT és OCR mellett különböző file-manipulációs megoldásokat, szövegszerkesztési programokat dolgoztak ki. Ugyancsak megoldódott a hirdetések osztályozása, illetve csoportosítása számítógéppel, valamint a különböző betűtípusok alkalmazása (valamely számítógépes rendszerben ha a szöveget egy VDT-n összeállították, akkor már közvetlenül áttehető egy fotó-betűszedő gépre).

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A számítógépes információtárolás és visszakeresés felmenti az újságszerkesztést a nagymennyiségű papírtárolástól, sőt megoldja a rövidebb-hosszabb időre történő tárolás problémáit, és a tárolt adatok gyors visszakeresését is lehetővé teszi. A visszakeresésre kidolgozták az INCIR rendszert (Automated News Clipping, Indexing and Retrieval System), mely a számítógépes indexelő rendszer és a számítógépes mikrofilmlap visszakereső berendezést kapcsolta össze. Ez a rendszer, mely mjkrofilmlapon tárolja valamely cikk teljes szövegét, lehetővé teszi annak gyors visszakeresését oly módon, hogy a tárolási és visszakeresési költségek minimálisak.

Forradalmi lépés volt a hírközlésben és az újságkiadásban a hírközlő műbolygók igénybevétele, segítségükkel a szerkesztőségektől távol eső felhasználókhoz – vagy távoli nyomdákhoz – juttathatják el az újságok fotó-kompozíciós képét. Erre 1967-ben hajtották végre az első sikeres kísérletet, majd 1974-ben tökéletesített megoldását 1975-től rendszeres szolgáltatásként használják.

Bizonyos mértékben gépesíteni lehetett a postázást is: az újságok automatikus cimkézését, a csomagok automatikus szortírozását és a megfelelő szállítóautóba történő betöltését, valamint a számlázást is.

Megoldandó feladat a szabványosítás és a gépi oldalszámozásra alkalmas rendszer kidolgozása (már folyamatban van).

A könyv az újságszerkesztésben alkalmazott hardware és software megoldásokat ismertet. Az egyes fejezetek végén külön rovat tárja fel a különböző részkérdésekkel foglalkozó szakirodalmat. A könyv mellékletei részletesen foglalkoznak a következő kérdésekkel: az időmegosztásos üzemmód lényege, rendszere; az optikai karakterleolvasó lényege, működése; a mikrohullámú hírközlés jelentősége és működése. Az újságírás számára számítógépes rendszereket, kidolgozó vállalatok felsorolása zárja a kiadványt.

DIENES Gedeonné

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

CONTENTS

FUTALA Tibor

FORWARD TO THE TWENTY FIFTH VOLUME. – The article initiating this jubilee volume surveys the course of the journal's life that gives evidence of the development of Hungarian librarianship and information work, as regards both the financial and spiritual respects. The journal's editors and co-workers always successfully, faithfully and accurately reflected the development and promptly determined the pressing questions. The next 25 years are expected to pass in the spirit of true co-operation between the different libraries as well as between the library and information systems. The journal also has to promote this co-operation.

5–7. p.

SALLAI István 1911–1979. A necrology.

9–12. p.

CSŰRY István

CATALOGUE USAGE HABITS OF READERS AND LIBRARIANS. Data and methods for experimental foundation of library decision-making. – From „First principles" by CUTTER (1876) of the latest edition of AACR the constant rewriting and reformation of the rules of bibliographical description is an almost continuous process. According to M. MAXWELL this process will also continue after passing the ISBD. The insufficiency of these standards (and consequently, the permanent need for modification) is a result of their formulation from everyday practice and individual opinions of the experts. Optimum regulation of bibliographical description and arrangement can be based only on comprehensive scientific cognition of the relations. The theses explaining the arbitrary principles of the latest standard are of a wholly ideological nature. A scientifical foundation should comprise the critical history of bibliographical description, the sociological analysis of literature usage and retrieval habits, the systematization of the morphological characters of publications, the study of the structure of literary processes. This article presents the results of a survey made by questionnaire in 1978. These results can be utilized as an element of the strategic approach proposed.

13–24. p.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

FÜGEDI Péterné

A REPLY TO CSŰRY ISTVÁN. – The author – referring to the recommendations of the International Conference on Cataloguing Principles, as well as to a study by DOMANOVSZKY Ákos – expresses that CSŰRY István – incorrectly – reduces the principal functions of the alphabetical catalogue to the information functions. Another indispensable task of the alphabetical catalogue is the identification of the pbulications described. As the bibliographical entry has to perform these two different tasks at the same time, tha data must be reported (1) by the bibliographical description following the ISBDs in a form corresponding to the publication, and (2) by the arrangement elements in a unified form. Standardization works of the IFLA have also brought significant results in the international unification of the arrangement data.

25–29. p.

VAJDA Erik

NECESSITY AND PRINCIPLES OF CHANGING THE STANDARDS ON BIBLIOGRAPHY AND CATALOGUING. Reflections on CSURY's opinion, the standards in librarianship (in the areas of bibliography and cataloguing) must necessarily be changed from time to time as a result of the development of technology and organization. This is necessary even though it causes practical difficulties – owing to the existing internal contradictions of standardization and the library. The time of change has come – first of all owing to the international co-operation, the Universal Bibliographical Control, the principle of „processing documents once" and the computer technics. This means also that the international standards determine the significant content of the Hungarian standards. It is necessary to expend more effort in collaboration in the international standardization. Investigation of catalogue usage habits does not give reason to make a fetish of a single arrangement element (entry word).

30–40. p.

KAMARÁS István

THE POSSIBILITIES OF DIALOGUE. Results of an international comparative research on reading socilogy. – In 1973 an international comparative project was gegun on the initiative of the Centre for Library Sicence and Methodology (Budapest), collaborating with the specialists of the Soviet, the Bulgarian and the Polish national libraries. Two short stories „How long does a tree live" (Meddig él egy fa) by István ÖRKÉNY and „Nazists" (Nácik) by Ferenc SÁNTA were read by different categories of readers (40–50-year-old skilled workers, 17-year-old secondary school students and graduate librarians) in Budapest, Moscow, Sofia and Warsaw. The study summarizing the results of the project draws attention to an international consensus which can be experienced in the

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

case of emotional reception, and points out the differences and their causes; first of all, the role of status in the division of labour, then the influence of sex, nationality and language.

41–52. p.

Inlandish panorama

GROFCSIK Gusztávné–VÖRÖS Györgyné

OBSERVATIONS ON THE NEW ALLOCATION SYSTEM OF THE DEPOSIT COPIES IN THE „AGROINFORM" AND IN THE AGRICULTURAL NETWORK. – The authors report the advantegous experience of the new allocation system which has come into force on January 1, 1978. They stress that participation and selection, viewing of newly arrived documents and assignement of the documents related to special fields give especially good possibilities for continuous information, most importantly in the case of non commercial publications.

53–59. p.

Outlook

RÓZSA György

SCIENTIFIC LIBRARIES IN JAPAN AND THEIR ENVIRONMENT. – The author spent 3 weeks in Japan. He gives an account of his general impressions, and of the cultural, scientific and economic background of librarianship and information work in Japan. His most important conclusions are: Processing of information as regards the economic and technical data, is extremely developed. Electronics are present in the everyday life; however, it has not penetrated far into special information fields, nor into the automation of library work. Special information is still in the experimental phase. Knowing „Japanese effectiveness", however, information processes in this country will be worth following in the future.

60–66. p.

MECHANISATION PROJECTS AT THE NATIONAL INSTITUTE OF JAPANESE LITERATURE, Tokyo, 1972–1977. (Program, 12.vol. 1978. 3.no. 125–138.p.) An abstract.

67–68. p.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

KERTÉSZ Gyula

A CONFERENCE ON THE METHODOLOGY OF LIBRARY SERVICE. (Moscow, Federal State Library for Foreign Literature, September 28/29, 1978) A report.

69–72. p.

KOVAL', L.M.

THE LENIN LIBRARY AND THE NEW CONSTITUTION OF THE USSR. – The author is scientific secretary of the Lenin Library. This abstract was made of a manuscript for information of the Hungarian librarians. (Novaja konstitucija SSSR /Osnovnoj zakon/i nekotorye voprosy dejatelnosti Gosudarstvennoj biblioteki SSSR im. V.I. Lenina.)

73–74. p.

SALLAI István

LIBRARY BUILDING PROBLEMS IN THE UNITED STATES. – The „Library Journal" devotes a complete issue each year to library building. This survey was made of the following works: ORNE, J. – GOSLING, J. O.: Academic library building in 1977; ORNE, J.: Library building trends and their meanings; GALVIN, H. R. – ASBURY, B.N.: Public library building in 1977; BOCK, D.J.: Two year college LRC buildings. (Library Journal 102.vol. 1977. 21.no. 2393–2411.p.)

75–78. p.

HARJANNE, Kaisa–PIISPANEN, Ritva–SUURLA, Maija

PRINCIPLES OF PLANNING AND EQUIPMENT OF MUSICAL LIBRARIES IN FINLAND. An abstract of the article „Musiikkikirjaston suunnittelu ja sisustus" (Kirjastolehti, 70. vol. 1977. 11. no. 436–439.p.

79–81. p.

PREISSLER, Isolde

THE WORK OF ART COLLECTIONS. Methods and results at the City Library of Berlin [East]. – An abstract of the article „Zur Arbeit der Artotheken – Methoden und Erfahrungen Berliner Stadtbibliothek" (Der Bibliothekar, 32. Jg. 1978. 1.no. 35–42.p.).

82–85. p.

KRALEVSKA, Svetla–STANEV, Todor–TODOROV, Radosvet

PREPRINTS – MEANS FOR QUICK AND EXPEDIENT DISSEMINATION OF INFORMATION. An abstract of the article „Zur Verwirklichung einer schnellen und gezielten Informationsverbreitung durch Preprints" (Informatik, 25.Jg. 1978. 3.no. 41–42.p.).

86–88. p.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

WELCH, Theodore C.: Toshokan. Libraries in Japanese society. Clive Bingley – ALA, London – Chicago, 1976. X, 306.p. Bibl. 282–296.p. Index 296–306.p. (Rev.: BALÁZS Sándor)

89–91. p.

HILL, Donna: The picture file. A manual and a curriculumrelated subject heading list. Hamden, Con., Linnet Books, 1975. 140.p. Ill. Bibl. 137–138.p. (Rev.: KISS Edit)

92–95. p.

MOGHDAM, Dineh: Computers in newspaper publishing. User-orinted systems. New York – Basel, Dekker. 1978. X, 207.p. (Rev.: DIENES Gedeonné)

96–97. p.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

INHALT

FUTALA Tibor

25. JAHRGANG DER KÖNYVTÁRI FIGYELŐ. – Dieser einleitende Artikel durchblickt, anlässlich des Jubileums, den Lebensweg der Zeitschrift. Die vergangenen 25 Jahre beweisen, dass sich das ungarische Bibliotheks- und Informtionswesen während dieser Zeitperiode sowohl in geistiger wie auch in materieller Hinsicht gewaltig entwickelte. Die Schriftleiter und Mitarbeiter der Zuschrift haben stets mit Erfolg getrachtet, dass sich die Entwicklung genau widerspiegelt, bzw. dass die zu lösenden Aufgaben rechtzeitig angeregt werden. Die nächsten 25 Jahre werden notwendigerweise im Zeichen der inhaltlichen Zusammenarbeit verschiedener Bibliotheken bzw. Bibliotheks- und Informationssysteme verstreichen. Auch die Zeitschrift muss diese Zusammenarbeit fordern.

5–7. p.

SALLAI István 1911–1979

9–12. p

CSŰRY István

ÜBER DIE GEWOHNHEITEN DER LESER UND BIBLIOTHEKARE IN DIE KATALOGBENUTZUNG. Daten und Methoden zur erfahrungsmässigen Begründung der Vorbereitung bibliothekarischer Entscheidungen. – Beginnend mit dem CUTTER „First principles" (1876) bis zur neuesten Ausgabe der AACR wurden in den Vereinigten Staaten die Überarbeitung und Reformierung der bibliographischen Beschreibung sozusagen fortlaufend behandelt. Dieser Prozess wird sich nach M. MAXWELL auch nach Annahme der ISBD fortsetzen. Die Mangelhaftigkeit dieser Standards (demzufolge auch die ständige Notwendigkeit der Abänderung) wurzelt darin, dass diese ausgehend von den alltäglichen Erfahrungen und individuellen Auffassungen der „Experten" verfertigt wurden. Die optimale Regelung der bibliografischen Beschreibung und Anordnung kann nur auf eine umfangreiche wissenschaftliche Erkenntnis der Zusammenhänge basieren. Die wissenschaftliche Begründung muss sich auf die kritische Geschichte der bibliographischen Beschreibung, auf die soziologische Analyse der Literaturbenützung und Suchgewohnheiten, auf die Systematisierung der morphologischen Charakteristiken der Veröffentlichungen, auf das Studium der Struktur literarischer Prozesse erstrecken. Die Studie beschreibt die Ergebnisse der Untersuchung, durchgeführt im Jahre 1978 mittels Fragebögen; dieselbe sind verwendbar als ein Element der vorgeschlagenen strategischen Annäherung.

13–24. p.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

FÜGEDI Péterné

ANTWORT AN CSŰRY ISTVÁN. – Die Autorin bezieht sich auf die Empfehlungen der International Conference on Cataloguing Principles und auf die Abhandlung von DOMANOVSZKY Ákos. Sie ist der Meinung, dass CSŰRY István die Grundfunktionen des alphabetischen Katalogs unrichtig auf die Informationsaufgaben reduziert. Unerlässliche Aufgabe des alphabetischen Katalogs ist die Identifizierung der beschriebenen Veröffentlichungen. Die Titelaufnahme muss die Erfüllung beider abweichenden Aufgaben gleichzeitig sichern. Die Daten müssen einerseits in einer der Publikation getreuen Form, die bibliographische Beschreibung der ISBD entsprechend anführen; anderseits müssen die Daten die Einreihungselemente in vereinheitlicher Form angeben. Die Standardisierungsarbeit der IFLA hat w sentliche Ergebnisse auch hinsichtlich der internationalen Vereinheitlichung der Einreihu ıgsdaten erreicht.

25–29. p.

VAJDA Erik

BERECHTIGUNG UND PRINZIPIEN IN DER ÄNDERUNG BIBLIOGRAPHISCHER-KATALOGISIERUNGSSTANDARDS. Reflexionen zum Anlass des Artikels von CSŰRY István. – Im Gegensatz zur Auffassung von CSŰRY István, müssen die Bibliotheksstandards notwendigerweise (und innerhalb deren die bibliographischen-Katalogisierungsstandards) von Zeit zu Zeit wegen der Entwicklung von Technologie und Organisation geändert werden. Dies ist auch dann notwendig, falls dies – infolge des bestehenden inneren Widerspruchs der Standardisierung und Bibliothek – praktische Schwierigkeiten verursacht. In der gegenwärtigen Phase hatten, vor allem, die internationale Zusammenarbeit, die universelle bibliographische Berücksichtigung das „Prinzip" der einmaligen Bearbeitung" und die komputerisierte Technologie, den Zeitpunkt der Änderung nähergebracht. Die Determination der internationalen Zusammenarbeit bedeutet gleichzeitig, dass die internationalen Standards den wesentlichen Inhalt der ungarischen Standards bestimmen; man muss grössere Anstrengungen entwickeln um in der internationalen Standardisierung kollektiv teilzunehmen. Die Untersuchung der Katalogisierungsgewohnheiten rechtfertigt nicht die Fetischisierung eines einzelnen Einordnungselements (Ordnungswort), was übrigens auch nicht begründbar ist.

30–40. p.

KAMARÁS István

DIE CHANCEN DES ZWIGESPRÄCHS. Ergebnisse einer internationalen komparativen lesesoziologischen Forschung. – Im Jahre 1973 wurde eine internationale komparative literatursoziologische Forschung in Gang gesetzt. Die Zentralstelle für Bibliothekswissenschaft und Methodik hat die Forschung initiert und diese unter Mitwirkung der

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

sowjetischen, bulgarischen und polnischen Kollegen, die sich mit Leseforschung in den betreffenden Nationalbibliotheken befassen, durchgefürt. 40–50 jährige Facharbeiter, 17 jährige Mittelschüler, Diplombibliothekare in Budapest, Moskau, Sofia und Warschau lasen die Novellen von István ERKÉNY „Wie lange lebt ein Baum" und Ferenc SÁNTA „Nazis" – beide hervorragende Werke der lebenden ungarischen Literatur. Das Studium, die Ergebnisse der Forschung zusammenfassend, lenkt die Aufmerksamkeit auf den Konsensus, das bei der effektiven Rezeption bemerkbar und auch weit über die Grenzen gültig ist. Danach werden die charakteristischen Abweichungen dargestellt und auf die Gründe derselben hingewiesen, vor allem auf die Rolle des in der Arbeitsaufteilung eingenommenen Platzes und der Zugehörigkeit des Geschlechts und der Nationalitätsprache gemäss.

41–52. p.

Inländisches Panorama

GROFCSIK Gusztávné–VÖRÖS Györgyné

DIE ERFAHRUNGEN DER NEUEN VERTEILUNGSORDNUNG DER PFLICHTEXEMPLARE BEI AGROINFORM UND IN DEM LANDWIRTSCHAFTLICHEN NETZ. – Die Verfasser berichten über die günstigen Erfahrungen der neuen Verteilungsordnung der Pflichtexemplare; dieselbe trat am 1.I.1978. in Kraft. Die Autoren heben hervor, dass die Beteiligung bzw. Auswahl, die Besichtigung der eingetroffenen Dokumententypen und die Bestimmung der die Fachgebiete berührenden Dokumente zur fortlaufenden Orientierung besonders günstige Möglichkeit bieten, vor allem bei den im Handel nicht greifbaren Veröffentlichungen.

53–59. p.

Ausblick

RÓZSA György

JAPANISCHE WISSENSCHAFTLICHE BIBLIOTHEKEN UND IHRE UMGEBUNG. – Verfasser weilte 3 Wochen in Japan. Er berichtet über seine allgemeine Eindrücke, über den kulturell-wissenschaftlich-wirtschaftlichen Hintergrund des japanischen Bibliotheks- und Informationswesens. Die Informationsbearbeitung in Japan ist äusserst entwickelt – was die wirtschaftlich-technischen Daten betrifft. Die Elektronik ist in dem Alltagsleben überall anwesend, sie ist jedoch in der Wirklichkeit weder in der fachliterarischen Information noch in der Automatisierung der Bibliotheksarbeit eingedrungen.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Die Frage „wer kann durch die Spalte der Saule gelangen" wird in übertragenem Sinne damit beantwortet, dass es der MIS (Management Information) bereits möglich ist wahrend die fachliterarische Information sich noch im Versuchsstadium befindet. Die japanische Effektivitat kennend, ist es wert dies zu beachten.

60–66. p.

DIE AUTOMATISIERUNG DER FACHLITERARISCHEN INFORMATION IN JAPAN. Mechanisierungsprogramm des Literaturwissenschaftlichen Instituts, 1972–1977. – Zusammenfassung bereitet aufgrund des Artikels „A mechanisation project at the National Institute of Japanese Literature, Tokyo, 1972–1977" veröffentlicht in Program, 12.vol. 1978. 3. no. 125–138.p.

67–68. p.

KERTÉSZ Gyula

METHODISCHES SEMINAR FUR DIE LESERDIENST gehalten in der Allunions Staatlichen Fremdsprachen Bibliothek, Moskau, 28–29. IX. 1978.

69–72. p.

KOVAL', L. M.

DIE LENIN BIBLIOTHEK UND DIE NEUE SOWJETISCHE VERFASSUNG. – Der Verfasser, wissenschaftlicher Sekretär der Lenin Bibliothek, unternahm umlängst eine Studienreise in Ungarn. Die Zusammenfassung, bereitet aufgrund seiner Schrift, geschrieben für die Informierung der ungarischen Bibliothekare hat den Titel „Novaja Konstitucija SSSR (Osnovnoj zakon) i nekotorye voprosy dejatel'nosti Gosudarstvennoj biblioteki SSSR im. V. I. Lenina.

73–74. p.

SALLAI István

SORGEN DES BIBLIOTHEKSBAUS IN DEN VEREINIGTEN STAATEN AMERIKAS. – Library Journal widmet jährlich ein ganzes Heft den Fragen des Bibliotheksbaus. Die vorliegende Rundschau wurde aufgrund folgender Artikel zusammengestellt: ORNE, J. – GOSLING, J. O.: Academic Library Building in 1977; ORNE, J.: Library Building trends and their meanings; GALVIN, H. R. – ASBURY, B. N.: Public library building in 1977; BOCK, D. J.: Two year college LRC buildings (Library Journal, 102.vol. 1977. 21. no. 2393–2411.p.)

75–78. p.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

HARJANNE, Kaisa–PIISPANEN, Ritva–SUURLA, Maija

MUSIKBIBLIOTHEKEN (ABTEILUNGEN) UND IHRE PLANUNGS- UND EINRICHTUNGSPRINZIPIEN IN FINNLAND. – Zusammenfassung des Artikels Musiikkikirjaston suunnittelu ja sisustus, veröffentlicht in Kirjastolehti, 70. vol. 1977. 11. no. 436–439.p.

79–81. p.

PREISSLER, Isolde

ZUR ARBEIT KÜNSTLERISCHER SAMMLUNGEN. Methoden und Erfahrungen in der Berliner Stadtbibliothek. – Zusammenfassung des Artikels „Zur Arbeit der Arthoteken – Methoden und Erfahrungen Berliner Stadtbibliothek", veröffentlicht in Der Bibliothekar 32.Jg. 1978. 1. no. 35–42.p.

82–85. p.

KRALEVSKA, Svetla–STANEV, Todor–TODOROV, Radosvet

PREPRINTS – oder die Mittel zur Verwirklichung der schnellen und gezielten Informationsverbreitung. – Die Zusammenfassung wurde aufgrund des Artikels veröffentlicht in Informatik, 25. Jg. 1978. 3. no. 41–42.p.

86–88. p.

Rezensionen

WELCH, Theodore C.: Thosokan. Libraries in Japanese society. Clive Bingley – ALA, London – Chicago, 1976. X, 306.p. Bibl. 282–296.p. Index 296–306.p. (Rez.: BALÁZS Sándor)

89–91. p.

HILL, Donna: The Picture file. A manual and a curriculumrelated subject heading list. Hamden, Con., Linnet Books, 1975. 140.p. Illustr. Bibliogr. 137–138.p. (Rez.: KISS Edit)

92–95. p.

MOGHDAM, Dineh: Computers in newspaper publishing. User-oriented systems. New York – Basel, Dekker, 1978. X, 207.p. (Rez.: DIENES Gedeonné)

96–97. p.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

СОДЕРЖАНИЕ

ФУТАЛА Тибор

ПЕРЕД 25-ЫМ ГОДОМ ИЗДАНИЯ. — Вступительная статья юбилейного года издания рассматривает жизненный путь журнала. Этот путь свидетельствует о том, что за 25 лет венгерское библиотечное и информационное дело в огромной мере развивалось как в духовном, так и материальном отношении. Редакторы и сотрудники журнала всегда успешно стремились к тому, чтобы верно отражать развитие, точнее вовремя выдвигать актуальные задачи. Следующее двадцатипятилетие пройдет безусловно в духе существенного сотрудничества разных библиотек, точнее библиотечных и информационных систем. Журнал также должен способствовать такому сотрудничеству.

стр. 5—7

ШАЛЛАИ Иштван 1911—1979

стр. 9—12

ЧЮРИ Иштван

О НАВЫКАХ ПОЛЬЗОВАНИЯ КАТАЛОГАМИ У ЧИТАТЕЛЕЙ И БИБЛИОТЕКАРЕЙ. Данные и методы для эмпирического обоснования подготовки библиотечных решений. — От произведения КАТТЕРА (First principles, 1876.) до новейшего издания свода англо—американских правил каталогизации в США переработка и реформа правил библиографического описания стал почти постоянным процессом. По мнению М. МАКСВЕЛА этот процесс продолжится и после принятия ISBD. Недостатки (и следовательно постоянная необходимость поправки) этих стандартов коренятся в том, что они были созданы исходя из повседневного опыта, личного понимания «экспертов». Оптимальное урегулирование библиографического описания и расстановки данных может основиваться только на охватывающем, научном познавании связей. Научное обоснование должен охватывать критическую историю библиографического описания, социологический анализ навыков пользования и поиска литературы, систематизацию признаков издании, изучение структуры литературных процессов. Статья познакомит с результатами проведенного в 1978 году анкетного исследования, которые могут быть использованы как элементы предлагаемого стратегического подхода.

стр. 13—24

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

ФЮГЕДИ Петернэ

ОТВЕТ ЧЮРИ ИШТВАНУ. — Автор — ссылаясь на рекомендации Международной конференции по принципам каталогизации (Париж, 1961 г.) и на труды ДОМАНОВСКИ Акоша — излагает, что ЧЮРИ Иштван неправильно редуцирует основные функции алфавитного каталога на информационные задачи. Обязательной задачей алфавитного каталога является и идентификация описанных произведений. Так, как библиографическое описание должно одновременно обеспечивать выполнение обеих различных задач, библиографическое описание по ISBD в верной к изданию форме, а расстановочные элементы в унифицированном виде должны содержать данные. Работа ИФЛА по стандартизации имеет значительные результаты и в международном унифицировании расстановочных данных.

стр. 25—29

ВАЙДА Эрик

ПРАВОМОЧИЕ И ПРИНЦИПЫ ПРИМЕНЕНИЯ СТАНДАРТОВ БИБЛИОГРАФИЧЕСКОГО ОПИСАНИЯ. Смыслы по случаю статьи Иштвана ЧЮРИ. — В отличие от мнения Иштвана ЧЮРИ библиотечные стандарты (и внутри них — стандарты библиографического описания) необходимо время от времени изменять из-за развития технологии и организации. Это неизбежно и тогда, если — из-за существующих внутренних противоречий стандартизации и библиотеки — вызывает практические трудности. В нынешнем этапе в первую очередь международное сотрудничество, Универсальный библиографический учет, «принцип однократной обработки» и технология применения ЭВМ принесли подходящий момент для изменений. Международные стандарты определяют основное содержание и венгерских стандартов. Исследование пользования каталогами не оправддывает фетишизацию единственного расстановочного элемента (заголовка описания).

стр. 30—40

КАМАРАШ Иштван

ШАНСЫ ДИАЛОГА. Результаты одного международного сравнительного исследования социологии чтения. — Международное сравнительное исследование социологии литературы было начато в 1973 году по инициативе будапештского Центра библиотековедения и методической работы при участии занимающихся с исследованием чтения сотрудников советской болгарской и польской национальной библиотеки. Рассказы Иштвана ЭРКЕНЬ «Как долго живет дерево» и Ференца ШАНТА «Нацисты» — выдающиеся произведения живущей венгерской литературы — прочитали будапештские, московские, софийские и варшавские кравлифицированные рабочие 40—50-летнего возраста, 17-летние ученики средней школы, библиотекары с дипломом.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Статья, в которой автор подводит итоги исследования, обращает внимание на совпадение, набюдаемое в эмоциональном восприятии и действующее и за границей, показывая причины рассхождений, в первую очередь — роль места в разделении труда, принадлежность к полу и к национальности — языку.

стр. 41—52

Библиотечная жизнь страны

ГРОФЧИК Густавнэ—ВЁРЁШ Дёрдьнэ

ОПЫТ НОВОЙ СИСТЕМЫ РАСПРЕДЕЛЕНИЯ ОБЯЗАТЕЛЬНЫХ ЭКЗЕМПЛЯРОВ В АГРОИНФОРМ-Е И СЕТИ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ БИБЛИОТЕК. — Авторы сообщают благоприятный опыт новой системы распределения обязательных экзепляров, которая вступила в силу 1-ого января 1978 г. Они подчеркивают, что участие, точнее рассмотрение и выбор вошедших документов, касающихся отрасли, создает икслючительно благоприятную возможность на беспрерывное ориентирование, главным образом в связи с не поступающими в книжную торговлю изданиями.

стр. 53—59

Библиотечное дело за рубежом

РОЖА Дёрдь

ЯПОНСКИЕ НАУЧНЫЕ БИБЛИОТЕКИ И ИХ СРЕДА. — Автор провел 3 недели в Японии. Он сообщает о своих впечатлениях, о культурном, научном, экономическом фоне японского библиотечного и информационного дела. Его важнейшие выводы: Обработка информаций — смотря на экономические и технические данные — в Японии очень развыта. Электроника уже существует в будни, но ещё не проникла в полной мере в информацию по специальной литературе, в автоматизацию библиотечной работы. Автоматизация специальной информации находится еще в стадии исканий. Но зная японскую эффективность, стоит следовать за ее развитием.

стр. 60—66

АВТОМАТИЗАЦИЯ ИНФОРМАЦИИ ПО СПЕЦИАЛЬНОЙ ЛИТЕРАТУРЕ В ЯПОНИИ. План автоматизации Института литературоведения (1972—1977). — Суммирование статьи A Mechanisation projects at the National Institute of Japanese Literature, Tokyo, 1972—1977, опубликованной в журнале Program, 12. vol. 1978. 3. no. 125—138. p.

стр. 67—68

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

КЕРТЕС Дюла

МЕТОДИЧЕСКИЙ СЕМИНАР ПО ОБСЛУЖИВАНИЮ ЧИТАТЕЛЕЙ в Всесоюзной государственной библиотеке иностранной литературы (Москва, 28—29 сентября 1978 г.)

стр. 69—72

КОВАЛЬ, Л. М.

ГОСУДАРСТВЕННАЯ БИБЛИОТЕКА СССР ИМ. В. И. ЛЕНИНА И НОВАЯ СОВЕТСКАЯ КОНСТИТУЦИЯ. — Автор является научным секретарем ГБЛ. Недавно он находился в научной командировке в Венгрии. Суммирование было создано на основе рукописи, предназначенной для информации венгерских библиотекарей (Новая Конституция СССР ⟨Основной закон⟩ и некоторые вопросы деятельности Государственной библиотеки СССР им. В. И. Ленина.)

стр. 73—74

ШАЛЛАИ Иштван

ТРУДНОСТИ БИБЛИОТЕЧНОГО СТРОИТЕЛЬСТВА В СОЕДИНЕННЫХ ШТАТАХ. — Library Journal ежегодно посвящает целый номер вопросам строительства библиотек. Данный обзор был составлен на основании статей ORNE, J. — GOSLING, J. o.: Academic library building in 1977; ORNE, J.: Library building trends and their meanings; GALVIN, H. R. — ASBURY, B. N.: Public library building in 1977; BOCK, D. J.: Two year college LRC buildings (Library Journal 102. vol. 1977. 21. no. 2393—2411. p.)

стр. 75—78

ХАРЯННЕ, Каиша—ПИИШПАНЕН, Ритва—ШУУРЛА, Маия

ПРИНЦИПЫ ПЛАНИРОВАНИЯ И ОБОРУДОВАНИЯ МУЗЫКАЛЬНЫХ БИБЛИОТЕК (ФОНОТЕК) В ФИНЛЯНДИИ. — Суммирование статьи Musiikkikirjaston suunnittelu ja sisustus (Kirjastolehti, 70. vol. 1977. 11. no. 436—439. p.)

стр. 79—81

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

ПРЕИСЛЕР, Изолде

К РАБОТЕ ХУДОЖЕСТВЕННЫХ СОБРАНИЙ. Методы и опыт в городской библиотеке в Берлине. — Суммирование статьи Zur Arbeit der Artotheken — Methoden und Erfahrungen der Berliner Stadtbibliothek (Der Bibliothekar, 32. Jg. 1978. 1. no. 35—42. p.)

стр. 82—85

КРАЛЕВСКА, Светла—СТАНЕВ, Тодор—ТОДОРОВ, Радосвет

ПРЕПРИТЫ, или средства осуществления быстрого и целонаправленного распространения инф(рмации. — Суммирование статьи Zur Verwirklichung einer schnellen und gezielten Informationsverbreitung durch Preprints (Informatik, 25. Jg. 1978. 3. no. 41—42. p.)

стр. 86—88

Обзор

WELCH, Theodore C.: Toshokan. Libraries in Japanese society. (Библиотечное и информационное дело в Японии.) Clive Bingley, ALA, London — Chicago, 1976. X, 306. p. Bibl. 282—296. p. Index: 296—306. p. (Сумм.: БАЛАЖ Шандор.)

стр. 89—91

HILL, Donna: The picture file. A manual and a curriculumrelated subject heading list.(Собрание фотографий в американских школьных библиотеках.) Hamden, Con., Linnet Books, 1975. 140 p. Illusztr. Bibliogr. 137—138. p. (Сумм.: КИШ Эдит.)

стр. 92—95

MOGHDAM, Dineh: Computers in newspaper publishing. User-oriented systems. (Вычислительные машины в издании газет.) New York — Basel, Dekker, 1978. X, 207. p. (Сумм.: ДИЕНЕШ Гедеоннэ.)

стр. 96—97

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Ára: 20,— Ft

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban